Lelkipásztor

Evangélikus Lelkészi Szakfolyóirat

77. évfolyam 2002/3.

Tartalom

MÉCSES A TE IGÉD

NÉMETH ZOLTÁN / „Elvégeztetett!" 81

TANULMÁNYOK

NÉMETH DÁVID / Vallásoktatás és közoktatás 82

KITEKINTÉS

NÉMETH PÁL / Az iszlám 89
NAGY SZILVIA / Egyházi világhíradó 93

FIGYELŐ

BÍZIK LÁSZLÓ / A börtön a templomunk 97
PÓSFAY GYÖRGY / Emlékezés Leskó Bélára 99
JANCSÓ KÁLMÁNNÉ / Búcsú dr. Lampérth Gyulától 101
Egyházunk mai fogsága 103

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

TAKÁCSNÉ KOVÁCSHÁZI ZELMA / Böjt 5. vasárnapja (Judica) 106
NAGY SZILVIA / Böjt 6. vasárnapja (Palmarum) 109
SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA / Nagycsütörtök 111
KRÁMER GYÖRGY / Nagypéntek 112
ZSUGYEL ADÉL / Nagyszombat 114
SZABÓ LAJOS / Húsvét ünnepe 116
JOÓB MÁTÉ / Húsvét 2. napja 119

NÉMETH ZOLTÁN

„Elvégeztetett!" (Jn 19,30)

Miért kellett meghalnod? Mi értelme volt? A halál mindig értelmetlen. Kell, hogy legyen – kellett volna, hogy legyen – valami más megoldás, a halál nem lehet megoldás.

Azt mondod, meg kellett halnod: *miattam*. Gyermekként azt gondoltam, én biztosan megvédtelek volna Téged. Karddal kezemben álltam volna közéd és a Téged elfogni érkezők közé, mint kedves meséim vitéz hősei. De mára már elveszítettem gyermeki vitézségemet. Felnőttként ott látom magam a „feszítsd meg!"-et üvöltő durva tömegben.

Azt mondod, meg kellett halnod: *helyettem*. Hogy bűneim miatt ne engem sújtson az ítélet. Ebben is igazad van. Nélküled nem üdvözülhetek. De hitem is csak olyan, mint Péteré: ma megvallom hitemet, holnap megtagadom, és megtagadlak Téged. Hitemben sem bízhatok, csak Benned, hogy újra megtalálsz magadnak, mint Pétert.

Azt mondod, meg kellett halnod: *értem*. Hogy ne kelljen félnem, rettegnem az ítélettől. Valóban. Te magad is drámai, félelmetes szavakkal tártad fel az ítélet valóságát. Egyetlen reményem, hogy ellenem felhozott vádak tüzében az utolsó szó jogán szavak nélkül Rád mutathatok.

Azt mondod, meg kellett halnod, mert halálod *szeretetet teljességének* kifejezése volt. Igen, a szeretetnek vannak fokozatai.

Az első szint pusztán csak mondani: szeretlek. Könnyű megtenni, talán túlságosan is könnyű, mégsem szabad lebecsülni e rövidke szóban megbújó erőt. Péter számára a Veled való új közösséget, új elhívást jelentette, hogy kérdéseid nyomán háromszor tudta mondani: „szeretlek Téged."

A második szint a tettekké váló szeretet. Itt már a szeretet szaván túl megjelennek annak gesztusai. A törődés és a gondoskodás. A simogatás és az ölelés. Nemrég fedeztem fel az evangéliumok beszámolóiban, hogy Te szinte mindenkit megérintettél kezeddel, akikkel kapcsolatba kerültél. Embereket érintettél, akiket tisztátalanságuk miatt soha nem érintett meg senki. A magadhoz hívott gyermekek fejére tetted kezedet, és Márk azt is leírja Rólad, hogy át is ölelted őket.

A harmadik szint, amikor a szeretet gesztusain túl valaki szenvedést is vállal a másikért. Ezen a szinten szeretni már csak igazi áldozatok árán lehet. Simogatást, ölelést, csókot veszteség nélkül adhatunk. Ezen a szinten azonban már nem feleslegéből osztogat az ember, hanem abból, ami számára is nélkülözhetetlen. Életed minden pontján láthatom számodra szenvedéssel járó áldozataid. Szánalomra méltó körülmények között történt születésed. Látlak, ahogy Heródes gyilkos haragja elől menekítenek. Később a bűnösök közé soroltak, mert túl közel engedted őket magadhoz, vagy Te magad mentél hozzájuk túlságosan közel. Amikor a házasságtörő nőt megvédted, a paráznának bűnbocsánatot hirdettél, minden bizonnyal még bűneikkel is összefüggésbe hoztak Téged, hiszen közösségvállalásod velük messze túlment a közösségvállalás illendő határán. S eközben a madaraknak fészkük volt, a rókáknak barlangjuk, de Neked nem volt hová fejedet lehajtanod.

A szeretet negyedik, legutolsó szintjén az ember magát az életét adja a másikért. De halál és halál között is van különbség a szeretetnek ez utolsó szintjén. Mi általában úgy szoktuk feláldozni másokért életünket, hogy hősi önfeláldozásunk nevünknek dicsőséget, hírnevet szerez. Te azonban dicső, hősi halál helyett nemhogy isteni, de emberi méltóságodtól is megfosztva vállaltad a kereszt gyalázatát. Így lett halálod zsidónak botrány, görögnek bolondság.

Azt mondod, azért is meg kellett halnod, hogy lássam: Te valóban valóságos, tehát hozzám hasonló, halandó *emberré lettél*. Azért, hogy tudjam, embersorsomnak egyetlen pontja sincsen, ahol Te ne lennél valóságosan és igazán velem. Születés, élet és halál: nincs nélküled.

Azt mondod, azért is meg kellett halnod, hogy *alászállhass a poklokra*. A Szentírás és az Apostoli hitvallás talán legtitokzatosabb mondata ez. Ugye, oda is azért mentél, hogy számukra is elvidd Isten szeretetét? Hogy ne legyen egyetlen Istentől akár a legvégső pontig eltávolodott emberi egzisztencia sem, akár itt e földi létben, akár annak határán túl, amelynek ne nyúlna utána általad a kegyelem.

Talán érteni kezdem, miért kellett, hogy így legyen, s miért nem lehetett sehogyan másképp. Mindazt, amit értem is vállalt halálodból mindeddig megismertettél, és azt is, amit még ezután ismertetsz meg velem, Te így mondtad, egyetlen szóban: „elvégeztetett!"

NÉMETH DÁVID

Vallásoktatás és közoktatás

KATECHÉZIS VAGY VALLÁSOKTATÁS?

A nyugat-európai valláspedagógiai szakirodalom a 60-as évek óta az iskolai hitoktatásra kizárólag a vallásoktatás kifejezést használja, míg a katechézis megjelölés az iskolán kívüli, gyülekezetben folyó tanítási tevékenységre használatos. Az utóbbi értelemben is ma már inkább csak a katolikus szakirodalomban találkozunk a katechézis szóval, protestáns körökben a „gyülekezetpedagógia" kifejezés kezd elterjedni, mely magában foglalja az óvodai, a gyermek-istentiszteleti gyermekmunkát, a konfirmációi előkészítést, a gyülekezeti ifjúsági munkát és a gyülekezeti felnőttoktatás alkalmait. Római katolikus felfogás szerint a katechézis kizárólag az egyház felelősségi körében és életterében folyó, valamennyi életfázisra kiterjedő hittan-tanítás, mely az egyház életébe, istentiszteleti, liturgikus és rituális rendjébe, a személyes kegyességbe és a kötelező hittételek ismeretébe kíván bevezetni. A katechézis háttértudománya, a katechetika nem interdiszciplináris, hanem gyakorlati-ekkleziológiai-kérügmatikus meghatározottságú teológiai tudomány. Pedagógiai meggondolások azért mellőzhetők benne, mert a befogadó elvileg feltétel nélkül motivált mindannak elsajátítására, amit tanítanak neki. Nevezhetnénk intenzív egyházi szocializációnak is ezt a történést.

A nyugat-európai protestáns egyházakban – ha maga a fogalom ki is halt – a tevékenységi terület és feladatkör, mely a katechézishez tartozott, megmaradt. A gyülekezet mint a keresztyén hitben való növekedés területe, pedagógiai funkciót is betölt. Mivel manapság még a gyülekezet vonzáskörében is alig számolhatunk homogén szocializációs közeggel, a gyülekezeti katechézis, a hitben való együtt növekedés előmozdítása sem történhet pedagógiai reflexió nélkül. Ezért indokolt a tudományos vizsgálódást e tekintetben gyülekezetpedagógiának nevezni.[1] A gyülekezetnek érett hitű tagokra van szüksége, ezért a hitoktatás befejeződésével is fennmarad a felnőtt keresztyének felé az egyház pedagógiai felelőssége. Korábban a katechetika foglalta magában az iskolai hitoktatásra vonatkozó pedagógiai szempontokat is, ma azonban a szociális mező heterogenitása miatt a valláspedagógia tudományos ernyője alá kell sorolnunk a gyülekezetpedagógiát (katechetikát).

Németország keleti részén a fogalomzavart *J. Henkys* azzal oldotta fel, hogy a valláspedagógiát a katechetika antropológiai oldalának, a katechetikát pedig a valláspedagógia teológiai helyének tekintette.[2] E megfogalmazás a keresztyénség feltétlen egyháziasságát kívánja hangsúlyozni, bármely társadalmi formációban jelenjék is meg. Kifejezi, hogy az iskolai vallásoktatás is az egyház szolgálati területe, ezért nem válhat külön más munkaágaktól, viszont nem érzékelteti, hogy pedagógiai feladatával az egyház egyszersmind túl is lép határain és az emberformálás, képzés össztársadalmi feladatából is részt vállal, úgy az erkölcsi nevelés terén, mint a világszemléleti orientálás vonatkozásában. Ez teszi kötelezővé számára a pedagógiai és lélektani precízséget, valamint a nyitottságot a humán tudományos felülvizsgálás előtt.

A katolikus gyakorlati teológia is hosszú ideje vívódik a katechézis és a vallásoktatás feladatköreinek a megkülönböztetése és összekapcsolása fölött. *U. Hemel* táblázatosan[3] a következőképpen foglalja össze a különbségeket. (Lásd táblázat.)

A különbségtételnek ezek a kritériumai a katechézisnek a meglevő – inkább érzelmi jellegű – hitbeli megragadottság és elkötelezettség kognitív hitismereti kiegészítését szánják feladatul, míg a vallásoktatásnak a vallás világába kell a gyermekeket bevezetnie.

A klasszikus protestáns katechézis-meghatározás szintén a Biblia tanításainak átadását tekinti fő célnak, gyülekezet-

---

[1] G. Adam volt egyike az elsőknek, aki a valláspedagógia figyelmét nyomatékosan felhívta a gyülekezetpedagógiai feladatokra. A gyülekezetpedagógia fogalmát úgy értelmezi, mint a gyülekezet körébe tartozó pedagógiai tevékenységek valláspedagógiai elméletét. (G. Adam: *Gemeindepädagogik – Erwägungen zu einem Defizit Prakitscher Theologie.* In.: ugyanő i. m. 115. kk. old.; *Gemeindepädagogik – Eine Zwischenbilanz.* I. m.: 129. old.; *Glaube und Lernen in Schule und Gemeinde – Eine Verhältnisbestimmung.* I. m.: 139. kk old. Legújabban megjelent szakkönyvek: C. Grethlein: *Gemeindepädagogik.* Berlin-New York 1994. G. Adam – R. Lachmann: *Gemeindepädagogisches Kompendium.* Göttingen 1987. K. Wegenast – G. Lämmermann: *Gemeindepädagogik.* Stuttgart 1994.)

[2] *Handbuch der Praktischen Theologie.* III. Berlin 1978. 32. old.

[3] U. Hemel: *Theorie der Religionspädagogik.* München 1984. 248. old.

	Katechézis	Vallásoktatás
Institucionális helye	Egyház	Iskola
Célcsoport életkora	Felnőttek	Gyerekek és fiatalok
Célkitűzése	A hit dimenziójának feltárása	Az emberi lét vallásos dimenziójának feltárása
Eljárási mód	Szisztematizáló oktatás	Helyzetorientált eljárás
Személyes feltételek a résztvevőknél	Legalább kezdők a hitben	Vallásos jellegű interakciókra való készség

ben és iskolában egyaránt. Orientálódása nem pszichológiai, hanem történelmi, a tanítást az értelmi befolyásolás eszközének tartja, a tananyagot fontosság tekintetében a tanuló elé helyezi, a tant hangsúlyozza az élet helyett, s nem tesz különbséget az iskolai és a gyülekezeti hitoktatás között.[4]

A pedagógiai orientáció a tananyagról a hangsúlyt a tanuló személyére és életére, a történelmi szemléletmódról a jelen és jövő élethelyzetek vizsgálatára helyezte át. Ezt a váltást az iskolai vallásoktatás kényszerítette ki, ahol a gyermekek vallásos szocializáltságával nem lehetett már számolni, még kevésbé azzal, hogy mint megérintetteknek ismereteik gyarapítására lenne csak szükségük. A vallásoktatás ily módon a gyülekezet nyitott ajtaja lehet a világ felé. Nagyon személyessé és életszerűvé kell tennie az evangéliumot annak érdekében, hogy a nyitott ajtón „némelyek" betérjenek.

A katolikus valláspedagógiában is erősödik az a hang, amely már az általános vallásos képzést nem tartja kielégítő célnak a vallásoktatásban, hanem a tanítványnyá tétel lehetőségét és útjait mérlegeli. N. Mette például nem a tanítási órát, annak tartalmát és a benne megvalósuló didaktikai programot tartja a valláspedagógia fő témájának, hanem a hitbeli közösség megvalósítását. Emiatt a didaktikával szemben „mathétiká"-ról beszél a valláspedagógiában; vagyis az oktatással szemben a tanítványnyá tételt és a tanítványok tanulásra rendelt voltát részesíti előnyben. Nem tanítás által válik valaki tanítványnyá, hanem tanítványsága miatt van szüksége tanításra.[5]

Ha a vallásoktatás pusztán egyházi belügy lenne, akkor a belül élők hitbeli képzésének tekinthetnénk, az egyház határmezsgyéje közelében lévők felé pedig missziói tevékenységnek. Azonban az etikai nevelés és az értelemorientáció révén, de részint az általános művelődésre nézve is az egész társadalmat érintő feladatot vállal, s hozzájárulása a művelődéshez elengedhetetlen.

Közelebbről is át kell tekintenünk, hogy milyen értelemben tartozik a vallásoktatás az iskolai képzéshez s így az állam képzési feladatköréhez. Vegyük sorra a legfontosabb érveket, melyek nyugaton az iskolai vallásoktatás jogossága és művelődésügyi helymeghatározása vonatkozásában elhangzottak a valláspedagógiai viták során! Egyúttal vizsgáljuk felül, hogy ezek az érvek a mi körülményeink között mennyire tarthatóak és milyen súlyúak lehetnek.[6]

A VALLÁS JELENLÉTE A TÁRSADALOMBAN

A legkézenfekvőbb érv az iskolai vallásoktatás mellett: A vallás szükségszerűen jelen van a *társadalom* életében.

A vallás állandó része az emberi társadalomnak, s ez kimutathatóan érvényes az emberiség-történet minden időszakára. Magyarországon a társadalom vallási dimenzióját túlnyomórészt a keresztyénség eszmevilága képviseli. Lehet, hogy az új évezredben a keresztyénség mellett más vallások is teret hódítanak maguknak. Annak azonban minimális a valószínűsége, hogy a társadalom elvallástalanodik. A felvilágosodás szellemében fogant szekularizációs tétel nem igazolódott. Eszerint megállíthatatlanul halad előre egy folyamat, melynek nyomán az életben egyre jobban elválik a vallásos a profántól, a vallásos tartalmak és magatartási formák lassan kiszorulnak a társadalom életéből, sőt kiszakadnak az egyház közegéből is, és privát életszférákra korlátozódnak. A szekularizáció tehát profanizációt jelent, a világ szakralitásának megszűnését. Ezt a folyamatot olyan teológusok is üdvözölték, mint D. Bonhoeffer és F. Gogarten. Közismertté vált Gogarten szekularizáció-értelmezése, ami kimondja, hogy a szekularizálódás természetes történelmi folyamat, mely megfelel a protestantizmus lényegének. Az Isten előtt felelős ember úgy élheti meg a felelősségét a világ felé, hogy a világot valóban világnak tekinti.[7] A szentségesség ködétől megfosztja és a vizsgáló értelem számára kutathatóvá teszi. A szekularizálódásban az teljesedik, amit Isten mindig is el akart érni az ember életében, hogy tudniillik a világ istenés bálványmentes övezet legyen. Ami a világhoz tartozik, az nem lehet isteni természetű. Isten, kijelentése által maga teszi istentelenné a világot, s ezt az érti meg igazán, aki meghallotta a kijelentést. Bonhoeffer prognózisa az „egészen vallástalan világ eljöveteléről"[8] nem teljesedett, bár az ellentétes tézissel is óvatosan kell bánnunk, amit a kortárs vallásszociológus P. L. Berger a vallás visszatéréséről, illetve a „transzcendencia újrafelfedezéséről" felállított[9]. A Bonhoeffer által felvázolt jövőkép nem a vallásra vonat-

[4] F. Schweitzert idézi W. Nastaiczyk: *Religionspädagogik und Katechetik*. In.: W. Ritter – M. Rothgangel (Hrsg.): *Religionspädagogik und Theologie*. Stuttgart 1998. 100. old.

[5] N. Mette: *Religionspädagogik*. Düsseldorf 1994. 273. old. Az általános didaktikai elméletek közül az ún. kommunikatív didaktika hozta szóba a mathétikát, hogy a tanulás eseményét a tanítással szemben hangsúlyossá tegye. A mathétika a hatékony tanulással (nem tanítással, mint a didaktika) foglalkozik, s arra a kérdésre keresi a választ, hogy miként érhető el, hogy a tanulók akarjanak és szeressenek tanulni. V. ö. H. von Hentig: *Glaube: Fluchten aus der Aufklärung*. Düsseldorf 1992. R. Winkel: *Von der Didaktik zur Mathetik?* In.: *Pädagogisches Forum*. 1993. 164. kk. old.

[6] V. ö. Boross G.: *Bevezetés a valláspedagógiába*. Budapest 1996. 11. kk. old.

[7] F. Gogarten: *Verhängnis und Hoffnung der Neuzeit*. Stuttgart 1953.

[8] D. Bonhoeffer: *Widerstand und Ergebung*. München 1951. 178. old.

[9] P. L. Berger: *Auf den Spuren der Engel*. Frankfurt/M. 1970.

koztatva, hanem az egyházra nézve igaz. A társadalom egyháztalanodásának valóban tanúi lehetünk, de annak is, hogy a profánnak hitt életelemek hogyan töltődnek fel vallásos tartalommal. R. N. Bellah az egyháztól elidegenedett vallást „civil vallásnak" nevezi, és olyan általános vallási szimbólumrendszert ért rajta, ami egy konfessziók és vallások fölött álló, mind vallási, mind általános társadalmi szempontból konszenzusképes spirituális szintet jelenít meg a közgondolkozásban. A civil vallás a többség által elfogadott és elfogadható értékeket és azokból levezetett normákat vallásos érzésekkel összekapcsolva emel a végső fontosság horizontjára, és így legitimálja azokat.[10]

Ez a jelenség is tanúsítja, hogy a vallási szimbólumrendszerek változhatnak, összegződhetnek, vagy alrendszerekre szétesve atomizálódhatnak, de a szimbolizálás szükségessége, az átfogó orientációs és értelmezési rendszer iránti igény megmarad. A vallás az „értelemtalálás kincsesládája" (N. Bolz), a csalódáskezelés és a kontingencia-feldolgozás (H. Lübbe) intézménye. „Az ember egyénileg lemondhat – ideig-óráig, vagy egész életére – a vallásról, a társadalom azonban nem. A vallás társadalmi funkciója teljesen független attól, hogy az emberek többsége hisz Istenben, vagy sem."[11] Az ateista ideológia azon állítását tehát, miszerint a vallás olyasvalami, ami létezhet a társadalomban, de létezése nem szükségszerű, az újabb vallásszociológia határozottan cáfolja. K.-F. Daiber így összegzi a vallásszociológia álláspontját: nemcsak a vallásnak van társadalmi és politikai dimenziója, hanem a társadalomnak is van vallási dimenziója.[12] A dimenzionalitás azt jelenti, hogy a vallás nem egy szektor a többi között, hanem valami, ami át- meg átjárja a társadalom egészét. A társadalom maga is mindig úgy épül föl, hogy az értelmesség teljessége felé irányul, valami soha meg nem valósulóhoz méri önmagát, s életét efelé tartó folyamatnak tekinti. Valahányszor erre a célra néz, transzcendálja a tapasztalati valóságot, s olyan szimbólumokhoz igazodik, amelyek az emberi együttélés és cselekvés végső feltételeit érintik, tehát vallásiak.

A nem keresztyén neveltetésű tanulók is találkoznak szűkebb és tágabb társadalmi környezetükben vallásos motiváltságú emberi viselkedéssel, alkalmasint résztvesznek egyházi rendezvényeken, tapasztalatokat szereznek egyházi ünnepekkel kapcsolatban. Az ateista ideológia a kelet-európai országokban köztudottan megpróbálta a vallási szocializációs hatásokat minimálisra csökkenteni. A vallási ünnepeket átfunkcionálta, eredeti keresztyén tartalmuktól megfosztotta, az istentiszteletek látogatását igyekezett akadályozni és a gyermekeket és fiatalokat a diszkriminálás válogatott eszközeivel az egyházi élettől távol tartani. A hatalmi nyomás és az ateista értelmezések hivatalos adagolásának megszűnése után értelmezési vákuum keletkezett a társadalomban jelen levő vallási megnyilvánulások körül.

Ha az iskola a mai világban való eligazodáshoz hivatott segítséget nyújtani a felnövekvő nemzedék számára, akkor magától értetődik, hogy a vallásos szimbólumok és jelenségek megértésére is el kell juttatnia a gyermekeket.

Magyarországon, ellentétben pl. Németország új tartományaival, a megkereszteltek aránya az iskoláskorúak között 60–70%, tehát a többséget jelenti, körülbelül a megkereszteltek fele vesz részt vallásoktatásban több éven át. 10–11%-a a gyermekeknek és a középiskolás fiataloknak rendszeresen jár templomba, a középiskolások 30%-a ott van az ünnepi istentiszteleteken, 25%-uk hívő emberként akarja leélni az életét és 29%-uk a gyermekét vallásosan nevelné. E két utóbbi kérdésre a nemmel válaszolók száma 28 és 23%, a többiek, a fiataloknak mintegy a fele nem tudja eldönteni.[13] Ezek a számok is meggyőzhetnek afelől, hogy a vallás Magyarországon a most felnövő generáció életében, gondolkodásában és terveiben is jelentős szerepet játszik. Márpedig egy olyan társadalmi-antropológiai valóság, amely a társadalomnak legalább egyharmadát egzisztenciálisan érinti, nem eshet ki az általános képzés látóköréből.

A keresztyénség sohasem értett egyet azzal a jelszóval, hogy a vallás magánügy lenne. A magyar vallás szó is utal az ember Isten-kapcsolatának közösségi jellegére. Meggyőződés, amiről beszélni kell, amit meg kell vallani, közölni kell másokkal, vállalni kell mások előtt, és hallani kell róla másoktól. A vallásnak a magánügyek közé utalása egyébként nem az ateista ideológia találmánya, hanem az individualizálódás és a pluralizmus velejárójaként (legalábbis a keresztyén kultúrában) világjelenségnek számít. G. R. Schmidt a nyugat-európai helyzetet jellemezve írja: „A vallásos ember vallásosságának okai egyéniek, nem tartoznak senki másra, nem is köteles elszámolni róluk senkinek. A vallásos embereknek eltérő indítékaik vannak a vallásosságra. A vallási szubkultúrán kívül kevés alkalmuk adódik arra, hogy beszéljenek róla, hacsak nem ők a kezdeményezők. Ki tudja, hogy a társadalmi élet közismert személyiségei (politikusok, sportolók, művészek) melyik vallást és milyen intenzitással gyakorolják? [...] A vallás tematizálása, úgy tűnik, tabunak számít."[14] A vallásellenes ideológia ezt a tendenciát a végletekig erősítette. Beszédes statisztikai adat ezzel kapcsolatban, hogy Magyarországon a fiatalok 12%-a nem tudja az anyjáról, 9,5 %-a pedig az apjáról, hogy vallásos-e, vagy sem.[15] E kérdésről szólva W. Pannenberg sarkítottan így fogalmaz: „Azzal a gondolattal, hogy a vallás magánügy lenne, a keresztyénség sohasem barátkozhat meg, bármennyire is témája a keresztyén hitfelfogásnak a személyes lelkiismereti döntés szabadsága."[16]

---

[10] K.-F. Daiber: *Die religiöse Dimension der Gesellschaft*. In.: A.-K. Szagun (Hg.): *Rostocker Forum I.* Rostock 1994. 18. old.

[11] N. Bolzot idézi K.-H. Bieritz in: A.-K. Szagun (Hg.): *Rostocker Forum I.* Rostock 1994. 11. old.

[12] K.-F. Daiber i. m. 12. old.

[13] Karsay Ákos: *Fiatalok vallási és egyházi kérdésekről*. Theol. Szemle 1999/6. 360. kk. old.

[14] G. R. Schmidt: *Religionspädagogik*. Ethos. Religiosität. Glaube in Sozialisation und Erziehung, Göttingen 1993. 123. old.

[15] Karsay: uo.

[16] W. Pannenberg: *Die Allgemeinheit der Religion*. Ev. Komment. 1978. 356. old.

Ahhoz azonban, hogy a felnövekvő nemzedék vallási kérdésekben dialógusképes legyen, nemcsak a magánszférában, hanem az iskolában is kell beszélni a vallásról, kritikus-konstruktív vitát kell folytatni a vallási és quasi-vallási jelenségekről. Ez része a közoktatás általános képzési feladatainak, és szerepelnie kell a képzési célok között a megfelelő képességek kialakításának. A legtöbb felnőtt állampolgár vallásos ítéletalkotási képessége annyira differenciálatlan, hogy pl. képtelen különbséget tenni babonaság és keresztyén hit között, és sejtelme sincs arról, hogy a babonaságot a keresztyénség is elutasítja. Az iskolának küzdenie kell a tudatlanság ilyen megnyilvánulásai ellen is!

A VALLÁS KULTÚRTÖRTÉNETI JELENTŐSÉGE

A második érv a *kultúrtörténeti* hagyományokra hivatkozik. A vallás nem az ember kulturális produktuma, hanem a kultúra egyik fő gyökere, s ez a gyökér működik mindenütt, ahol kultúra van. A kulturális hagyomány megismerése, értelmezése és értékelése a vallási szempont mellőzésével lehetetlen. Nem véletlen az, hogy ez a próbálkozás kultúra-ellenességet szült, amint annak tanúi is lehettünk az ateista diktatúra idején.

A hagyomány csak akkor képes megszólítani, ha a hozzá közeledőben az „egyetértés" (P. Stuhlmacher) minimuma megvan. Különben felfoghatatlanná válik, nem érint meg, legfeljebb száraz tananyagként megtanulható. Kultúrtörténetünk vallási hagyományelemei csak a megélt vallás felől, vagy bizonyos egzisztenciális megérintettségből érthetők meg. Ez mindenek előtt érvényes a keresztyénség kulturális produktumaira, melyek itt Európában kétséget kizáróan a legmeghatározóbbak. Azok a vallások, amelyek a hagyományozásra épülnek, vagyis „elbeszélő közösségként" (H. Weinrich) egzisztálnak, és létük a történelem folyamán kontinuitást mutat, csak „belülről" érthetők meg, azaz csak önbemutatás útján és autentikus hagyomány-értelmezéssel taníthatók. Vallást ezért csak az taníthat, akinek hitvallása tartalmilag megegyezik a hit megvallásának azokkal a hagyományozott elemeivel, amelyeket tanítani akar. Ez feltétele annak, hogy hidat építhessen a hagyomány és a tanulók jelenlegi élethelyzete közé, és megteremtse az egzisztenciális találkozás lehetőségét.

A keresztyénség megismerése szükségességének alátámasztására a kultúrtörténeti argumentum általában pozitív fogadtatásra talál a társadalomban. Aligha lehetne komoly érvet ellene felhozni. Zavarónak csak a közvetítővel szemben támasztott autenticitás-kritérium bizonyul. A legtöbben úgy vélekednek: kapjanak a tanulók információkat a keresztyénségről, hogy megérthessék a történelmet, az irodalmat, a zenét, de ne „első kézből". Ez esetben ugyanis sérül a világnézeti semlegesség elve, ami körüli aggodalom mindig a missziói szándék és eredmény kizárását célozza. Valójában nem a semlegesség a fontos, hanem az, hogy a tanulók ne kapjanak érintést a keresztyénség igazságaitól.

A vallás társadalmi helyzetéről és szerepéről mondottak alapján itt is felmerül az a gondolat, hogy a vallás mint kultúrtörténeti valóság nem tartozik-e dimenzionálisan valamennyi tantárgyhoz, s nem a szaktanár feladata-e, hogy amikor a tananyag megköveteli, ezt a szempontot megfelelő súllyal érvényesítse. Elméletileg ez ellen nem emelhetünk kifogást, viszont vannak súlyos gyakorlati akadályok, melyek ellenérvekkel is felérnek.

A pedagógusok többsége Magyarországon (messze a társadalmi átlag fölött) materialista beállítottságú. A tanárképzés 1990 előtt nagy súlyt helyezett arra, hogy a pedagógusok a materialista-szocialista embereszménynek megfelelően neveljenek. Az ideológiai beállítottság a 70-es évek végéig a felvételnél tanári szakokra döntő kritérium volt. A ma gyakorló pedagógusok többsége tehát ilyen szellemben kapta képesítését.

A vallásos tartalmak lényegüket tekintve sohasem puszta információk, hanem eredendően szemléletformáló, megszólító, orientáló jellegük van. Pozitív vagy negatív állásfoglalásra késztetnek. „Neutralizálva" (Adorno) elveszítik jelentőségüket.

Ha a vallás, mint szempont vagy dimenzió meg is jelenik a különböző tantárgyakban, ez nem teszi a vallásoktatást feleslegessé. F. Schweitzer az anyanyelv analógiáját használja érvelésében.[17] Minden szak használja és műveli a maga módján az anyanyelvet, mégis nélkülözhetetlen a külön tantárgyként tanítása.

E nehézségek alapján érthető, hogy az egyházak miért harcolnak olyan kitartóan iskoláikért. Jelenleg csak egyházi iskolákban lehet számolni azzal, hogy különböző szaktanárok a vallásos tartalmakat nem vallásellenes, vagy keresztyénellenes hangsúllyal közvetítik. Más kérdés, hogy az egyház missziói küldetése szempontjából mennyire előnyös a keresztyén pedagógusok összegyűjtése, s a hitvallásos potenciál koncentrálása egy aránylag kis létszámú tanulórétegre. Új iskolák felállítása anyagi korlátokba ütközik, így az egyházi iskolákba felvettek száma messze alulmarad az explicit igénynek is, nem beszélve a távolsági, vagy egyéb személyes okokból a helyi állami iskolát választókról. A problémát tehát az egyházi iskolák működtetése sem oldja meg, hanem akaratlanul még ki is von vallásos meggyőződésű tanárokat az állami iskolákból.

Az iskola tehát, mint a kultúra bástyája, egyre kevésbé képvisel vallásos értékeket, és a vallási dimenzió egyre fogyatékosabban jelenik meg az általános művelődésben. Az a kultúrpolitika, amely a vallásos nevelést és oktatást nem tekinti állami feladatnak, s ezzel implicit tagadja, hogy a vallás és az egyház konstitutív tényezője lenne kultúránknak és társadalmunknak, ezt a folyamatot tovább erősíti. Ha azonban a kultúrpolitika felismeri, hogy a vallásos és etikai oktatás-nevelés az általános művelő-

[17] G. Faust-Siehl – F. Schweitzer: *Religion in der Grundschule. Zur pädagogischen Begründung und Gestaltung von Religionsunterricht*. In.: uők. (szerk): *Religion in der Grundschule*. Frankfurt a. M. 1994. 12. kk. old.

dés része, akkor a valláspedagógiának a következő konzekvenciákkal kell számolnia:

– bele kell illesztenie vallásoktatási programját az iskola oktatási-nevelési programjába anélkül, hogy feladná propriumát,

– a teológiával egyenrangú tudományos partnerként kell elfogadnia a pedagógiát, és a két tudomány kapcsolatát a kölcsönös kritika és elfogadás alapján kell meghatároznia,

– vállalnia kell az együttműködést integritása megőrzése mellett az emancipatorikus pedagógiai törekvésekkel,

– meg kell találnia a biblia- és problémaorientáció egyensúlyát, és le kell vonnia ennek didaktikai következményeit,

– vallásfogalmát a keresztyén vállalhatóság határáig kell tágítania, hogy tapasztalatközvetítő vallásoktatást valósíthasson meg.

A VALLÁS ÉS AZ EMBERI EGZISZTENCIA

Az *antropológiai* érv megállapítja, hogy a tanulók egyéniségük kibontakoztatása során felteszik a kérdést saját személyükkel, létük értelmével, az élet határhelyzeteivel, az önmegvalósítás lehetőségeivel, illetve az önelvesztés eshetőségeivel kapcsolatban, és igénylik a pedagógia orientáló segítségét. Vitathatatlan, hogy eközben „természetszerűleg" felmerül a vallás és a vallásosság problémája. Az élet határkérdései és az értelem-kérdés transzcendáló mozgásra ösztönöz. Mindig tovább kell kérdezni. A „cor inquietum" – augustinusi értelemben – az emberlét specifikuma. E tekintetben, ha nem is velünk született vallásosságról, de mindenképpen „születésünktől fogva adott transzcendáló kérdezési magatartásról, emberi excentricitásról (Plessner) és transzcendáló értelemkeresésről kell beszélnünk"[18], mely az ember alapvető általános orientációra-utaltságáról, vagyis ideológiára szorultságáról tanúskodik. Nemrég H. Lübbe hívta fel a figyelmet arra, hogy illúziónak bizonyult az a tétel, hogy a vallás puszta illúzió.[19] A vallás a felvilágosodás után sem veszíthet jelentőségéből, mert a „kontingencia-legyőzés gyakorlata". Kontingencián azokat a történéseket és körülményeket kell értenünk, melyek cselekvéseinket érintik ugyan, de cselekedeteinkből kiindulva nem értelmezhetők. Megértésükhöz szükségünk van egy, az adott élethelyzeten kívül (és felett) álló összefüggésrendszerre, melybe az illető történés és körülmény beilleszthető. Létünk végső kontingenciáját a halállal kapcsolatban tapasztaljuk a legegyértelműbben. A véletlen (nem vélt), a kiküszöbölhetetlen elfogadására a vallás teszi képessé az embert, vagy ha nem az, akkor valamely ideológiai rendszer, ami ugyanazokat a jellegzetességeket mutatja, mint amiket a vallás. Folyamatos foglalatosságunk, hogy a véletleneket értelmezve dolgozzuk fel, s ehhez szükségünk van egy mindent átfogó értelmezési rendszerre.

Az ideológiamentes iskola[20] jelszava (kérdéses, hogy ilyen egyáltalán létezik-e, hacsak minden nevelési mozzanatról nem mond le és kizárólag ismeretközvetítésre nem szorítkozik) gyakorlatilag egyházmentes, keresztyénségmentes iskolát és nevelést jelent, és a materialista világszemlélet egyeduralmát biztosítja az iskolában. Ez az elképzelés csak formálisan emlékeztet az Egyesült Államok gyakorlatára, ahol a függetlenségi háborút követő évtizedekben vallási okokból, tekintettel a felekezetek nagy számára, kiutasították a vallásoktatást az iskolákból, hogy a tanulókat egyetlen felekezet képviselői se manipulálhassák. Az állami beavatkozás a felekezetek szabad kibontakozását, egy vallásos társadalom létrejöttét szerette volna támogatni. Ennek következtében az egyházak iskolákat, egyetemeket tartanak fenn, eleven és kiterjedt vasárnapi iskolai munkát végeznek, és hatalmas súlyt helyeznek a közszereplésre, a társadalom nyilvánossága előtti bemutatkozásra a médiumokon át. Az egyházaknak és a vallásnak iskolán kívülisége azzal a hátránnyal jár, hogy a vallásoktatás pedagógiai kontrollja és reflektálása esetlegessé válik, a szervezett vallástanítás keretében a legtöbb gyermek nem találkozik teológiailag és pedagógiailag képzett vallástanárokkal, hanem csak lelkes gyülekezeti segítőkkel. Ennek megfelelően természetesen a valláspedagógia „tudománya" is praxeológiában merül ki.[21] A franciaországi fejleményekről D. Stoodt azt írja, hogy a 80-as évek végének vitái az iszlám vallás körül arra az eredményre jutottak, hogy az egymástól hosszú ideje elválasztott vallás és állam „naivitásmentes" dialógusra kell, hogy lépjen egymással, és a vallásokkal és felekezetekkel közösen az államnak ki kell dolgoznia egy tervet a kötelező vallásoktatásról, ami természetesen vallástudományi alapú információközlő tantárgy lenne.[22]

A volt kommunista országokban az állam és egyház szétválasztása ügyében tett lépések kivétel nélkül keresztyénellenes színezetűek voltak, és azt a célt szolgálták, hogy az állam ideológiai befolyása az iskolákra és a tanulók világnézetének alakításában zavartalan legyen. Ilyen előzmények után esetleg neutralitásról lehetne még beszélni, ideológiamentesség-

[18] G. Adam – R. Lachmann (Hg.): *Religionspädagogisches Kompendium.* Göttingen, 1997. kötetben uők: *Begründungen des Religionsunterrichts.* 121. kk. old., itt 126. old.

[19] H. Lübbe: *Religion nach der Aufklärung.* Graz-Wien-Köln 1990. (2.) 14. old.

[20] Érdekes, hogy ezt a jelszót éppen azok hangoztatják ma, akik nemrég még a közoktatás teljes átideologizálásáért fáradoztak. A 80-as években használatos főiskolai pedagógiai tankönyv a következőket írja az ideológiai nevelésről: „Mivel átmeneti társadalmunkban különféle világnézetek élnek egyidejűleg, s mivel a marxizmus-leninizmus uralkodó, de nem kizárólagos helyzetben van, előtérbe került a tudatformálás továbbfejlesztése, a szocialista eszmeiség erősítése, a világnézeti nevelés hatékonnyá tétele. A marxista-leninista világnézet pozíciói megerősítésének és kiterjesztésének egyik legfőbb eszköze az iskolai nevelés. [...] A világnézet fejlesztése, kialakítása a nevelésnek nem az egyik területe, nem az egyik tartalmi fő feladata, hanem a nevelésnek a fő funkciója: a nevelés-oktatás-képzés egészének, a marxista világnézet kialakítását kell megalapoznia, megoldania." In.: Szántó Károly (szerk): *Pedagógia II.* Budapest, 1980. 32., 35. old.

[21] D. Stoodt: *Warum Religionsunterricht?* Pastoraltheologie. 1994/9. 381. old.

[22] Uo.: *Warum Religionsunterricht? Warum Sozialisationsbegleitung?* In.: J. Lott (Hg.) *Religion – warum und wozu in der Schule?* Weinheim, 1992. 287. old.

ről azonban semmiképpen sem. A neutralitás pedig csak abban állhat, hogy az eltérő szemléletmódok az igényeknek megfelelő súllyal, egyenjogúan, egymást kiegyenlítve kapnak helyet az iskolai nevelésben és oktatásban. A semlegességet tehát nem elkötelezettség-mentességben, hanem a pólusok kiegyensúlyozásában látjuk megvalósíthatónak. Minden más megoldás igazságtalan és diszkriminatív.

Valószínűnek látszik, hogy általános elfogadásra találna egyfajta vallástudományi jellegű vallásoktatás, mely mentes mindenféle keresztyén elkötelezettségtől, s minden nagy vallás, köztük a keresztyénség tanításainak, gyakorlatának, történetének bemutatására törekedne anélkül, hogy róluk értékítéletet fogalmazna meg. Az állam betöltené ezzel képzési feladatát, és a neutralitás is biztosítva lenne. Ez azonban „lelkiismereti síkon megjelenő pedagógiai zavarhoz"[23] vezetne. Egy vallásos családban nevelkedő gyermek pl. az ilyen általános vallásismereti órákon azt tapasztalná, hogy egész vallásos képzetvilágát és igazságtudatát relativizálják. A muzulmán vallás nézőpontjából például Jézust egy prófétának mutatják be, aki fölött ott áll Mohamed, Isten egyetlen küldötte. De a nem vallásosan nevelt gyermek is kielégítetlen marad, mert tudni szeretné – miként ez az általános iskolás korban természetes –, hogy mi az igazság, melyik megállapítás helytálló és melyik hamis. Olyan választás elé kerül tehát a gyermek, amihez még nincs felnőve. A magyarországi társadalom vallási szempontból még nem olyan sokszínű, hogy az effajta általános vallási képzés bevezetése időszerű lenne.

A német újraegyesítés után Brandenburg tartomány az egyházakkal egyetértésben olyan megoldást választott, hogy konfesszionalitástól, sőt vallási hovatartozástól független „Életvezetés – Etika – Vallás" (LER) című tantárgyat vezet be kötelező jelleggel az iskolákban. A megokolás fő pontjai: nem jó a tanulókat világnézet szerint megosztani; egymásra ösztönzően hatnak a különböző szocializáltságú tanulók véleménynyilvánításuk és vitáik során; a tanterv-összeállításba és a tankönyvírásba minden szemléletmód szakemberei bevonhatók. A kitűzött általános célok a következők: a tanulók megtanulják és tapasztalják az elfogadást és az elfogadottságot, az egymás megértését és a megértettséget, a türelmet a másképp látókkal és élőkkel kapcsolatban, elsajátítják a dialógusképességet és az erőszakmentes konfliktusmegoldást, továbbá megbízható és objektív információkat kapnak a különböző világszemléletekről, vallásokról és azok vélekedéseiről a legfontosabb életkérdésekben. Ez a modell nélkülözi az orientációs támpontokat, illetve azok kiválasztását egészen a tanulókra hagyja. Feltételezi, hogy a többség nagyrészt kialakult vallásosságot hoz magával a családból. A valószínű végeredmény az, hogy a tanulók többsége döntésképtelen marad, vagy döntéseiben nagyfokú önkényesség érvényesül.

[23] K. E. Nipkow: *Religion in der Grundschule – in welcher Form*. In.: F. Schweitzer – G. Faust-Siehl (Hg.): *Religionspädagogik in der Grundschule*. 32. old.

VALLÁS ÉS MORALITÁS

Az utolsó, számunkra fontos argumentum az *etikai-morális képzés és nevelés* szükségességére hivatkozik.

A szocialista ideológia az antropológia és az etika szempontjából volt a leginkább utópisztikus. Antropológiai naivitása tulajdonképpen etikai volt. Ezért a munkamorál, a szociális érzékenység, a másik személyének és tulajdonának tisztelete a lehető legalacsonyabb szintre süllyedt. Közben fennköltt szavak hangoztak a munka becsületéről, a kollektív szellemről, a társadalmi tulajdonról. A kommunisztikus szocializmus gigantikus kísérlete bebizonyította, hogy vallás nélkül ethosz sem létezik. Az etikus cselekvés titokzatos összetartozás-érzést feltételez az emberek között és ugyanakkor egy végső tekintélyt fölöttük – azaz „coram Deo" – létet. L. Kohlberggel szólva[24] pre-konvencionális, vagyis heteronóm, valamint konvencionális, vagyis embertársi kapcsolatokon tájékozódó moralitás nélkül nincs poszt-konvencionális, princípium-irányítottságú etika. A morális ítéletalkotás fejlődésével együtt kiformálódó valláserkölcsi beállítódás alapját az Isten előtti felelősségtudat heteronomitása képezi, mely azután a mások hasznát kereső partnercentrikusságban folytatódik (v. ö. Hegyi beszéd aranyszabálya, a második nagy parancsolat, 1Kor 13; Róm 14), míg végül a másik ember üdvössége ügyének örökkévalóság-távlatú felelősségében ki nem csúcsosodik.

A gyermekek a mai Magyarországon alig kapnak valami erkölcsi nevelést. A nap nagy részét az iskolában töltik, ahol igen kevés erkölcsi útmutatást kapnak. Akik a délutánt otthon töltik, többnyire egyedül vannak. A szülőkkel együtt töltött rövid időben kevés nevelő figyelem jut a gyermeknek. Az etikai nevelés pedig sok együtt átélt élethelyzetet igényel, ahol a felnőtt és a gyermek ugyanabban az élményben részesült, és így meg tudják beszélni azt, ami a viselkedésükkel kapcsolatosan végbement bennük. A vallásoktatás azt kínálná, amit a mai magyar iskolarendszer nem tud biztosítani: időt az együttgondolkozásra az életről, érzéseinkről és cselekedeteinkről. Enélkül az önreflektálás nélkül a gyermekek morális érzékenysége fejletlen marad, és konstruktív együttélésre képtelen felnőtt válik belőlük.

Mai helyzetünkben a leginkább vállalható és társadalmilag legjótékonyabb megoldásnak a kötelezően választható konfesszionális vallásoktatás és az etikaoktatás alternatívája tűnik. A megkeresztelt gyermekek és fiatalok a felekezetük szerinti hitoktatásban részesülnek, de a szülőknek, majd 16 év fölött a fiatalnak joga van a vallásoktatás helyett az etikaoktatást választani. Ugyanígy a nem megkereszteltelteknek is jogukban áll a keresztyén vallásoktatást választani anélkül, hogy a keresztségnek alá kellene vetniük magukat.

[24] L. Kohlberg: *Die Psychologie der Moralerziehung* (stw 1232). Frankfurt a. M. 1995.

Ez a megoldás is felvet néhány kérdést:

– az etikaoktatást választók képzésében milyen súllyal szerepelne a vallásismeret,

– vajon a hitoktatást, vagy az etikaoktatást választók kisebbségben maradása nem hat-e diszkriminatíve az érintett tanulókra,

– vajon nem befolyásolja-e a választást a vallásoktatásra nézve hátrányosan az egyházak munkájával kapcsolatos információhiány, dezinformáció, vagy előítélet?

Összefoglalva az kell mondanunk, hogy a fent felsorakoztatott érvek elég meggyőzőek ahhoz, hogy az egyházak a megkeresztelt gyermekek teljes körű iskolai vallásoktatására joggal tartsanak igényt, s állami feladatnak tekintsék a feltételek megteremtését annak megvalósításához.

Ezt a munkát ugyanis nem pusztán a saját érdekeik alapján vállalják, hanem az egész társadalom hasznát kívánják szolgálni vele.

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem

a 2002/2003-as tanévre felvételt hirdet

nappali tagozaton 3 éves doktori (PhD) képzésre

egyetemi hittudományi végzettséggel rendelkezők részére.

A jelentkezési lap az EHE rektori hivatalában

(1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3,

tel.: 363 6451) szerezhető be.

Jelentkezési határidő: 2002. április 30.

NÉMETH PÁL

Az iszlám*

A NYUGAT ÉRDEKLŐDÉSÉNEK TÁRGYA

Ha a keleti ember a Nyugat érdeklődésének bármely megnyilatkozásával találkozik, akkor az mindig bizalmatlanságot, szemérmes tartózkodást, vagy konkrét félelmekkel átitatott aggodalmat, elzárkózást vált ki belőle. A kíváncsiskodás zavarja a keleti ember szemérmességét s legszemélyesebb világának megsértését látja benne. Ösztönösen érzi, hogy a kutató szemek számára puszta tárggyá alacsonyodik mindaz, ami személyes, köznapivá süllyed, aminek kultikus jelentősége van és banálissá egyszerűsödnek legszentebb érzései, életének legféltettebb gondolatai. Ezért van az, hogy a keleti ember nem nyílik meg egykönnyen a keletkutatás számára, sőt igyekszik elrejteni mindazt, ami még egyáltalán rejtegethető a nyugati érdeklődés elől.

Az iszlám világa gyanakvással fogad mindent, amit orientalisztikának, orientalizmusnak szoktunk nevezni, beleértve a nyugati, tehát nem muszlimok által művelt iszlámtudományt is. Gyanakvással fogadják vallási irodalmuknak különböző nyelvű, nem muszlimok által készített fordításait, s azonnal „észreveszik" bennük a torzításokat és hamisításokat. A nyugati iszlámtudósok és arabisták ugyanis többnyire vagy keresztény teológusok, vagy zsidók, vagy ateisták, vagy ezek kombinációi, ami náluk teljesen egyre megy, hisz ezek közül mindegyiknek sokszor halmozottan is érdekében áll, hogy a valósághoz nem kellően igazodó, tudatosan vagy tudatlanságból hamis képet fessen az iszlámról. És hogy ez a félelem mennyire él bennük és milyen szilárd meggyőződésből fakad, gyakran abban is megnyilvánul, hogy a legkisebb jóindulatnak vagy őszinte szándéknak is tudnak örülni, és váratlanul kitárulkoznak az iszlámkutató előtt s hirtelen segítőkészek lesznek pusztán azért, hogy az illető tudós „a valóságnak megfelelő és hűséges képet kapjon az iszlámról". Szilárdan hisznek ugyanis abban, hogy az iszlám Isten végső kijelentésén alapuló igaz vallás, és az őszinte és értelmes embert csak az akadályozhatja meg az iszlám elfogadásában, hogy egyáltalán nem ismeri, vagy nem a valóságnak megfelelően ismeri. Önértelmezése szerint az iszlám „természetes vallás", abban az értelemben mindenképpen, hogy az emberi természethez igazodik és az ember isteni rendeltetésének megfelel. Amikor a muszlimok „megtérésről" beszélnek, akkor ezt inkább „visszatérésnek" értelmezik. Visszatérésnek egy időközben eltorzult ősi formához, visszatérésnek az elvesztett eredeti rendeltetéshez. Az iszlám elfogadása, „a megtérés" nem jelent egyszersmind újjászületést is; a hívő muszlim tehát nem újjászületett ember, nem új teremtés (nova creatura), mint a keresztény, hanem eredeti integritásában megőrzött vagy ahhoz visszatalált lény. Az eredendő bűn (peccatum originale) tana ismeretlen az iszlám hívei előtt. Ádám bűne és engedetlensége nem öröklődött utódaira, mivel „Ádám magáévá tette a megbánás szavait, melyeket Urától kapott, mire Ő kiengesztelődött iránta" (Korán 2,37).

Ebben az összefüggésben szokták idézni a Mohamednek tulajdonított mondást: „Minden újszülött természetes hajlammal jön a világra. A szülei azok, akik zsidóvá, kereszténnyé vagy mágussá (a perzsa dualizmus hívévé) teszik. Mint ahogy az állattól is természetes épségű utód származik. Láttál-e már olyat, hogy egy állat mesterségesen megcsonkított orral szülessen?"

A keresztények sohasem fogadták el fenntartások nélkül Tertullianus (kb. 155–222) egyházatya elhíresült szavait „a természeténél fogva keresztény lélek bizonyságtételéről" *(testimonium animae naturaliter christianae)*, ami azt jelenti, hogy az emberi lélek „habár a test börtöne korlátozza, habár ostoba nevelés és tanítás hálózza körül, habár érzéki élvezetek gyöngítik erejét, habár hamis istenek rabszolgasága gyötri, mégis amikor magára eszmél, mint valami mámorból, vagy álomból, vagy valami nyavalyából és visszanyeri immár egészségét": a kereszténység igazsága mellett tanúskodik.

Hasonlóan gondolkodnak az iszlám követői is: az emberi lélek természetes hajlama szerint muszlim, és minden újszülött ezzel a természetes hajlammal érkezik erre a világra. Ezért minden, ami idegen az iszlámtól, az idegen az emberi természettől is. Az iszlámban ugyanakkor semmi olyan nincsen, ami ellenkeznék az emberi értelemmel, szemben állna a természetes gondolkodással. A hit és az értelem ezért a muszlimok felfogása szerint sohasem kerülhetnek szembe

*A tanulmány második részét következő számunkban közöljük.

egymással. Terullianus egyházatya még úgy gondolkodott, hogy jóllehet az emberi lélek természeténél fogva keresztény, kereszténynek mégsem születnek az emberek, hanem legfeljebb azzá válnak (fiunt, non nascitur Christiani). Az iszlám felfogás szerint a természetes ember muszlimnak születik, csak környezete torzítja el és teszi más vallásúvá: kereszténnyé, zsidóvá vagy zoroasztriánussá.

De nemcsak az emberről alkotott általános kép, hanem a vallásos hit is más, mint amit mi a „keresztény" nyugaton hitnek nevezünk. Nálunk a hit fogalmához mindig hozzátartozik valami, ami túl van az emberi lehetőségek határain. Hinni csak olyan valamiben lehet, amit emberi erőfeszítéseinkkel, törekvéseinkkel, tudásunkkal nem tudunk megismerni és elsajátítani. A hitünk tárgya (fides quae creditur) és maga a hit képessége (fides qua creditur) is túl van emberi lehetőségeinken. A hitben „az emberileg lehetetlenre" vállalkozunk. Ez a gondolat kapott örökérvényű megfogalmazást a Tertullianusnak tulajdonított mondásban: „Credo quia absurdum" – Hiszem, mert képtelenség.

Az iszlám hitfogalma lényegesen különbözik a keresztény hitfogalomtól. Az iszlámban ugyanis a vallásos hit első renden belátás kérdése: a teremtett világ, benne az Isten hatalmának félreismerhetetlen jeleivel; az emberi értelem, amely képes ezeknek a jeleknek az elolvasására és megértésére; aztán a társadalom Istentől adott törvények szerinti rendje, melyben az emberi viszonyokban megjelenő isteni bölcsesség szemlélhető és értelemmel követhető; ez mind együtt a hitet támogatja s a hit mellett tanúskodik. Az iszlám szerint a hitben nincs semmi, ami embervoltunk alapvető hajlamaival ellenkeznék, sőt a hitben és a hit által képes csak az ember a maga természetes adottságait, hajlamait tökéletességre vinni, megvalósítani. Ezért az iszlám teológiai gondolkodása, vallásfilozófiája arra törekszik, hogy eloszlasson minden kétséget a hittel szemben és hogy eleve megszüntesse még a lehetőségét is annak, hogy a vallásos hitben valaki a képtelenségnek, az abszurditásnak bármely vonását felfedezhesse. Ezért a muzulmán ember a maga iszlám-hitét a világ legtermészetesebb dolgának tekinti, amely embervoltunkkal együtt járó adottság, amin semmit sem változtathatunk anélkül, hogy emberi mivoltunk meg ne sérülne, embervoltunkban súlyos torzulás ne esnék.

Ebben van a forrása minden olyan érdeklődés és kutatás elutasításának, amely az iszlám vallásban nem veszi észre a természetest, az általánosan emberit, és valami mesterkéltet, valami különöst, valami olyat, ami másképp is lehetne, valami normálistól eltérőt keres, kutat, igyekszik megtalálni, regisztrálni vagy megérteni benne.

KELET CSAK NYUGATRÓL NÉZVE LÁTSZIK KELETNEK

Kelet és Nyugat korrelatív fogalmak. Kölcsönösen feltételezik egymást. Csak egymáshoz való viszonyukban nyernek értelmet. Nyugat csak Keletről tekintve nevezhető Nyugatnak s Kelet is csak Nyugatról nézve látszik Keletnek. Az „Európa" név görög eredetű, de végső elemzésben a sémi nyelvekből származik s napnyugatot jelent. Az akkád *eréb (samsi)*, a héber *'ereb*, az arab *gharb*, az arámi *'erbá* szavak nemcsak a naplementét jelölik, hanem többnyire jelentik a nyugatra levőt, a nyugaton fekvőt is. A görög mitológiában *Európa* testvére *Kadmosz* volt. Ez is sémi eredetű szó, megfelel a héber *qedem* kifejezésnek, amely keletet és ősidőt (*oriens* és *origo*) egyaránt jelent.

Kelet és Nyugat egymásra utaló viszonya tehát a történetileg nyomon nem követhető nyelvi-etimológiai ősidőkbe és a mitológiai ősmintákig nyúlik vissza; a két fogalom már a kezdeteknél egymást feltételezi s értelmét is csak egymással való összefüggésében kapja meg.

A Kelet és Nyugat kapcsolata a történelem folyamán sokszor vált hangsúlyossá, konkréttá és eseményekben is nyilvánvalóvá. Volt idő, amikor Kelet a Nyugattal szemben tudta csak önmagát érvényesíteni, s voltak korok, amikor a Nyugat a maga öntudatát, önismeretét a Kelettel szemben alakította ki és fogalmazta meg. Kelet a Nyugat számára ugyanis tájékozódási lehetőséget, a szó legátfogóbb értelmében „orientációt" kínál; ezért a nyugati kultúra öntudatának és önismeretének kialakulásában meghatározó jelentőségű volt. A Nyugat gyakorta a Kelettel mint egzotikus pót-énnel, mint rejtett oppozícióval szemben kísérelte megfogalmazni önmagát. A Keletre Nyugatnak mindig szüksége volt ahhoz, hogy „Nyugatként" tudjon fellépni, viselkedni és érvényesülni.

Nagy Sándor hódításai kapcsolták be az ókori Keletet a görög műveltség szellemi erőterébe s ezáltal létrejött Keleten is a görögös műveltség, létrejött a hellenizmus kultúra-világa, amelyet a nyugati, európai műveltség alapjának tekintünk. A hellenizmus rövid idő alatt elterjedt az egész Közel-Keleten. Egyetlen nép volt csak, amely ellene lázadt az erőszakos hellenizálásnak: *a zsidó nép*. Bár a zsidóságon belül is voltak a hellenizmusnak nem is jelentéktelen pártfogói, a zsidóság egésze mindig atyái hitének, az Ábrahámmal kötött isteni szövetségnek elárulását látta a hellenista kultúra elfogadásában. Az ellenállás tartalmi alapja vallási természetű volt és minden alkalommal a politikai függetlenség elnyeréséért vívott szabadságharc formáját öltötte. A Nyugatot képviselő hellenizmus ezért természetes és kérlelhetetlen ellenfélre talált a sémita Keletet képviselő zsidó vallásban. A sémi monoteista prófétizmus politikailag végül is alulmaradt a hellenista műveltséget hordozó Római Birodalom elleni küzdelemben, szabadságharcai sorra elbuktak, a végső csatát mégis megnyerte azáltal, hogy Jézus tanítása, amely a zsidó prófétai gondolat legélesebb és leginkább világraszóló megfogalmazása, végül is meghódította a Római Birodalmat. Ehhez azonban arra volt szükség, hogy a kereszténység érvénytelenítse az „Ábrahámmal kötött szövetséget" és a „Nóéval kötött szövetséggel" helyettesítse. Ez a keresztény misszió számára azt jelentette, hogy a „megtérő" pogánynak nem kellett először zsidóvá, az Ábrahámmal kötött szövetség tagjává válnia (a körülmetélés által), hogy azu-

tán kereszténnyé lehessen. (vö. ApCsel 15,6–29) Az apostoli zsinat döntésével az egyház elszakadt a zsinagógától. „Mert éppúgy, ahogyan a görög szellem világhódító formájának, a hellenizmusnak nem volt többé szüksége a görög nemzetre, a zsidó szellem világhódító alakjának, a kereszténységnek sem volt többé szüksége a zsidó nemzetre, zsidó közösségre. Hiszen súlypontja mindjobban a pogány világra terelődött át s mind többet vett fel a mediterrán népek régi gondolatvilágából. »Katholikus« lett, »egyetemes«, s egyúttal jellegzetesen európai; ázsiai születésének megkötöttségeit, nemzeti bélyegét mindjobban levetette, de egyúttal mindjobban felöltötte az új világszervezettel járó külső és belső megkötöttségeket. Ilymódon a tragikus szakítás elkerülhetetlenné vált s csakhamar be is következett: a zsidóságnak meg kellett tagadnia saját világraszóló gondolatát, a kereszténységnek meg kellett tagadnia saját gyökereit, a nemzetet, mely létrehozta s a lelki szabadságot, melyben kivirágzott. Így szakadtak el egymástól zsidóság és kereszténység, a Kr. u. 1–2. század folyamán." (Simon Dubnov)

A keleti eredetű kereszténység hellenizálódott, nyugatiná lett. Azok a mozgalmak, amelyek keleten újra meg újra fellángoltak s megpróbáltak a hellénizálódási folyamatnak gátat vetni, sorra elbuktak, s mint eretnekségek üldöztetésre voltak kárhoztatva. Mindaz a vallási elégedetlenség, mindaz a keserűség és ellenérzés, ami a keleti emberben a nyugativá vált kereszténységgel szemben felhalmozódott, a fiatal iszlámhoz való lelkes csatlakozásban mutatkozott meg. A Közel-Kelet keresztényei szinte „az iszlám karjaiba vetették magukat"; az iszlám terjedését a „felszabadulás érzése" kísérte. A hódítókat mint „felszabadítókat" üdvözölték, mert az iszlámot jobban megértették, mint a kereszténységet, hisz az iszlám keleti volt; lelkiségüknek, gondolkodásuknak, az ősi sémi monoteista prófétizmusnak jobban megfelelt, mint a hellénizmus gondolati formáiba gondosan beillesztett, filozófiai formulákba kényszerített keresztény tanítás.

KELET FORRADALMA

Hegel „Kelet forradalmának" nevezi az iszlámot, s úgy ábrázolja, mint ami „kiegészítése annak, amit Nyugaton találunk". Aztán így folytatja: „A keleti kereszténység a különösség undorító képét nyújtja dogmatikus spekulációkban. Ekkor keletkezik a Keleten egy vallás, amely erőteljes és tiszta, s egyszerű szellemről tanúskodik, amely a judaizmushoz hasonlóan megszabadul minden különösségtől. Csak az Egyről, az abszolútumról tudnak ott. Ennek az Egynek tudása és tisztelete a muzulmán kötelessége a valóságban. Az egynek szemlélete kell hogy az egyedüli elismert és uralkodó legyen; ennek az Egynek egyedüli érvényességével és megvalósulásával együtt jár minden különbség megsemmisítése, s ez alkotja a *fanatizmust.* Mert a fanatizmus az, hogy az ember csak egyetlen meghatározáshoz ragaszkodik, minden különöst, minden egyéb szilárdat elvet, és csak amazt akarja megvalósítani."

Hegel szavai világossá teszik, hogy az iszlám, lényegét tekintve Kelet nagy magára találása, saját tradícióiból való újjáéledése, legősibb hagyományainak felfedezése és újjáértelmezése. „Kelet forradalma" felületesen szemlélve egyszerű lázadás volt mindaz ellen, ami nyugati, ami keresztény, ami európai. De ez a lázadás mint belső történés először vallási reform alakjában jelent meg. Mohamed mindig vallási reformátorként viselkedik, aki mint „intő és figyelmeztető" nem valami újra, hanem az elfelejtett, eltorzított régire hívja fel a figyelmet: *reformálni akarja azt, ami deformálódott.* Ábrahám ősi vallását, az eredeti, romlatlan és hamisítatlan monoteizmust akarja helyreállítani s elorzott jogainak akar ismét érvényt szerezni. Ezért Ábrahámot tekinti az iszlám megalapítójának, ő volt az első muszlim, aki tisztán és romlatlanul vallotta az egy Isten hitét. „A mi atyánk Ábrahám!" – ismételgették a Jézussal vitatkozó zsidók (Jn 8,39), és ugyanezt az érvet állítja Mohamed is kortársai elé: „Ábrahám nem volt sem zsidó, sem keresztény, hanem az igaz Istenben hívő muszlim volt, és nem tartozott a pogányok közé" (Korán 3,67). Mohamed az Ábrahámra, az Ábrahám vallására (millatu Ibráhím) való hivatkozással egyetlen mozdulattal utasítja el a zsidóságot, kereszténységet és a korabeli pogányságot. A zsidók és keresztények ellen mindig újra felhangzik nála a vád, hogy az Isten kijelentésével mint a szent könyvek birtokosai, mint a két „szövetség" népe (ahlu-l-kitábejn) ismételten visszaéltek, hogy elcsűrtékcsavarták a szentírások értelmét, meghamisították tartalmukat, eltitkolták fontos kijelentéseiket. Ezért adta Isten Mohamednek mint a próféták pecsétjének (khátamu-n-nabíjín) ajkára végső kijelentésként a Koránt, mely nemcsak kiigazítja és helyesbíti a korábban meghamisított könyveket, hanem mint megmásíthatatlan, meghamisíthatatlan, utánozhatatlan (mu`dzsiz) Istentől lebocsátott „szó és ige", fölöslegessé is teszi mindazt, ami korábban szentírásnak számított.

És ez szakítást jelent mind a népi keretek közé zárkózott zsidó vallással, mind pedig a hellénizálódott, dogmákba és filozófiai formulákba merevedett kereszténységgel. A szakítás forradalmi volt, keleti volt; szembeszegülés, oppozíció a nyugattal szemben, ugyanakkor mégis kiegészítése, komplementuma „annak, amit Nyugaton találunk".

ISTEN SZOLGÁJA

Az iszlámban az embernek egyetlen meghatározása van, ehhez a meghatározáshoz azonban szentül ragaszkodik. És ez az, hogy az ember szolga: *Isten szolgája.* Az ember helyét, különállását a teremtésben az Istenhez való viszony határozza meg. Az ember méltósága és szabadsága az, hogy Isten szolgája lehet, ezért nem szolgálhat másnak, egyedül az Istennek. Az iszlám emberképének alapját az a gondolat veti meg, amely nálunk Európában a kö-

vetkező megfogalmazásban jelentkezett: „Akármilyen kicsiny is az ember, mégis olyan nagy, hogy ha nem akar csorbát ejteni nagyságán, nem lehet másnak szolgája, csak az Istennek." (Saint Cyran: Maximák, 201. old.)

Az igaz vallás alapkérdése az iszlám szerint ez: „Kinek a szolgája vagyok?" „Ki az én Uram?" Ezt olvassuk a Koránban (6,74–79): „Ábrahám így szólt atyjához, Ázarhoz: Te bálványokat fogadsz el istenek gyanánt? Szerintem mind te, mind pedig néped nyilvánvaló tévelygésben vagytok. És ily módon megmutattuk Ábrahámnak az egek és a föld birodalmát, hogy azokhoz tartozzék, akiknek szilárd bizonyosságuk van. Amikor ráborult az éjszaka, meglátott egy csillagot és így szólt: Ez az én Uram! De mikor az lenyugodott, azt mondta: Nem kellenek nekem azok, amelyek lenyugszanak. Amikor látta, hogy feljön a Hold, így szólt: Ez az én Uram! Amikor azonban lenyugodott, azt mondta: Ha nem vezet engem az én Uram az igaz útra, bizonyára a tévelygő néphez tartoznék. Amikor látta, hogy fölkel a Nap, így szólt: Ez az én Uram! Ez már nagyobb! Amikor azonban lenyugodott, azt mondta: Ó, én népem! Én nem osztozom veletek abban a bűnben, hogy ti mást is istenként tiszteltek az igaz Isten mellett. Orcámat igaz istentisztelőként afelé fordítom, aki az egeket és a földet teremtette és nem tisztelem istenként a teremtményeket."

„Senki sem szolgálhat két úrnak" – mondja Jézus – „Mert vagy az egyiket gyűlöli és a másikat szereti; vagy az egyikhez ragaszkodik és a másikat megveti. Nem szolgálhattok az Istennek és a Mammonnak." (Mt 6,24) Mohamed is hasonlóan gondolkodik. Nem lehet az ember Isten igaz szolgája addig, amíg Istennek a hatalomban társakat tulajdonít. *Senki sem szolgálhat több úrnak!* Isten mindenható urasága kizár minden hatalommegosztást, kizárja azt, hogy az Isten istenségét másnak is tulajdonítsuk. Ezért elfogadhatatlan az isteni egység megbontása: legyen az a perzsák dualizmusa, a keresztények hármasság-tana (trinitas), vagy a pogányok vallási pluralizmusa. A legnagyobb vallási bűn, amit az iszlám szerint az ember elkövethet a *megosztott istenség* és az ennek megfelelően *megosztott emberi lélek.* Ezért a hívő muszlim egy szívvel, egy lélekkel hisz az egy és oszthatatlan istenségben, aki a világ teremtője és Ura, fenntartója és gondviselője, az utolsó ítélet bírája, akinek lénye messze felülmúlja minden emberi gondolatunkat, akinek isteni bölcsessége nem érhető fel emberi értelemmel. Már a kicsiny muszlim gyermek is kapásból mondja a rímelő szavakat: Kullu má khatara bi-bálik, f-Alláhu bi-khiláfi dzálik – „Jusson eszedbe bármi, Isten épp attól különbözik." Vagy amint ezt a Próféta veje, `Alíju-bnu-Abí Tálib fogalmazta találóan: „Hogy' jellemezhetné Istenét az, aki még egy magához hasonló teremtmény jellemzésére is képtelen!"

HÁROM EGYMÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ HAGYOMÁNY

Minthogy egyetlen isteni lény van, ezért egyetlen isteni kijelentés létezhet csupán. A Korán azonban nem az egyetlen, hanem csak végső formája az Isten igéjének. Isten már korábban is bocsátott le részleteket minden kinyilatkoztatás ősforrásából (ummu-l-kitáb), s ezek a részletek mintegy megelőlegezik a kijelentés teljes, végső formáját: a Koránt. A Korán megemlékezik a kijelentés korábbi dokumentumairól. Kifejezetten említi „Ábrahám iratait", „Mózes iratait", a Tórát, Dávid zsoltárait és Jézus evangéliumát. Ezeket nem a zsidóknál és keresztényeknél használatos mai, hanem hamisítás előtti, eredeti formájukban az iszlám „kijelentett könyveknek" ismeri el. Az isteni kinyilatkoztatás e folyamatában Mohamed küldetése az utolsó, ő a próféták pecsétje (khátamu-n-nabíjín): teljessé tétele és végérvényes megerősítése a kijelentés minden korábbi dokumentumának. „A Biblia, az Evangélium és a Korán – Mohamed `Abduh (1849–1905) szerint – három egymással összefüggő könyv. A vallásos embernek mindhármat egyenlő figyelemmel és tisztelettel kell olvasnia. Általuk lett teljessé az isteni tanítás, és az igaz vallás az ő fényükkel tündökölt évszázadokon át." Az 1328-ban elhunyt kiváló muszlim reform-teológus, Ahmed ibn Tejmíja szerint a Tóra, az Evangélium és a Korán „összefüggő hagyományt" alkot. Ezért a Tóra, a Zsoltárok és az Evangélium vallását a muszlimok az iszlámmal együtt a „mennyei eredetű vallások" (ad-dijánátusz-szamáwíja) kategóriájába sorolják, a zsidókat és a keresztyéneket pedig mint az ó- és újszövetségi kijelentés birtokosait (ahlu-l-kitábejn) az iszlám társadalom kebelébe tartozó, az iszlám állam türelmét és védelmét élvező alattvalókként (ahlu-dz-dzimma) kezelik. A zsidók, keresztények és muszlimok összetartoznak az egyetlen Isten iránti engedelmességben. Ezt egy Mohamednek tulajdonított mondás a következő példázattal világítja meg. „Így szólt a Próféta: A ti példátok és a két könyv (a Tóra és az Evangélium) népének példája hasonlatos a példázatbeli emberhez, aki bérmunkásokat fogad fel és megkérdezi: Ki dolgozik nálam korahajnaltól délig egy pénzért? És dolgoztak a zsidók. Azután megkérdezte: Ki dolgozik nálam déltől a délutáni ima idejéig egy pénzért? És dolgoztak a keresztények. Azután megkérdezte: Ki dolgozik nálam délutántól egész napnyugtáig két pénzért? Ezek vagytok ti! Akkor megharagudtak a zsidók és a keresztények és azt mondták: Hogyhogy mi többet dolgozunk és kevesebbet kapunk? Ezt válaszolta: Elvettem-e abból, ami jog szerint jár nektek? Nemmel válaszoltak. Akkor így folytatta: Ez az én ajándékom, annak adom, akinek akarom." (vö. Mt 20,1–16) A példázat úgy ábrázolja a zsidókat, keresztényeket és az iszlám híveit, mint ugyanannál a gazdánál munkálkodó bérmunkásokat, a különbség csak annyi, hogy a muszlimok kétszeres bért kapnak, de ez nem azért van, mert kétszer annyit munkálkodnak, hanem mert Isten ezt a maga jóságából és jótetszése szerint ajándékként adja.

NAGY SZILVIA

Egyházi világhíradó

2001. november – 2002. január 10.

Indonézia

A legutolsó erőszakhullám Maluku szigetcsoportról indult ki november elején. A hónap végén a harcok Közép-Sulawesi Poso régiójába tevődtek át. A Maluku szigeteken 1999 januárja óta tartanak a muszlim-keresztény összetűzések, melyek következtében a becslések szerint 5000 embert gyilkoltak meg, és több mint félmillió ember kényszerült elhagyni otthonát. November vége felé a keresztények háromnapos gyászt tartottak Ambonban, ahol is több ezer ember vett részt az imákon, melyeket templomokban, házakban és középületekben tartottak. A Református Világszövetség hangsúlyozta, hogy szervezetüknek „nem az az álláspontja, hogy csak a keresztények emberi jogainak legyen a szószólója. Mi minden ember emberi jogainak és spirituális jogainak szószólói szeretnénk lenni." Kétnapos tárgyalás után a két oldal képviselői egy tíz pontból álló békeegyezményt írtak alá Malinóban, 2001. december 12-én. Egyetértettek abban, hogy két közös bizottságot állítanak föl, az egyik a törvénnyel és a renddel, a másik a társadalmi és gazdasági föltételekkel fog foglalkozni. Ez lett az ötödik alkalom, hogy a felek meg tudtak egyezni. Az eddigiek azért nem lehettek sikeresek, mert a hadsereg parancsnokai nem álltak a békefolyamatok mellé.

Az Egyházak Világtanácsa elkészítette az imádsággyűjteményt a Közel-Kelet békéjéért

Az Egyházak Világtanácsa (EVT) összeállított egy imádságokból és üzenetekből álló forrásgyűjteményt, hogy elősegítse tagegyházainak és partnereinek 2002-es kampányát a Közel-Kelet békéjéért. A forrásgyűjtemény már elérhető angolul, franciául, németül és spanyolul az Egyházak Világtanácsának honlapján. Az EVT főtitkára, Konrad Raiser bevezető levelében arra biztatja az egyházakat és a gyülekezeteket, hogy „használják ezeket a szolgálatokat 2002-es programjaik elindításakor január elsejétől húsvét vasárnapig, és szabadon alkalmazzák őket saját hagyományaik szerint". A kampányt az EVT végrehajtó bizottsága kezdeményezte szeptemberben, fölhívta a tagegyházait és ökumenikus partnereit, hogy „összpontosítsák figyelmüket 2002-ben egy erőteljes kísérletre, hogy véget vethessenek Palesztina törvénytelen elfoglalásának."

EVT-szeminárium a muszlim-keresztény párbeszédről

Egymás vallásának kölcsönös értelmezésére, az erőszak történetének átbeszélésére, a Dzsihád és az „igazságos háború" képzetére és a globális vallási összetűzések hatására a helyi kapcsolatokra kellene összpontosítania a jövőben a muszlim-keresztény párbeszédnek, javasolta a 2001. december 17–21. között tartott szeminárium, mely negyvenöt tudóst és vallási vezetőt hívott egybe az arab világból, az USA-ból, Európából és Ázsiából.

„A szeminárium világossá tette, hogy át kell gondolnunk a vallásosságot és az erőszakot, tudva nagyon jól, hogy az erőszakosság alapját nem a vallásos szövegekben, hanem azon emberek történelmében találjuk, akik a szövegeket magyarázzák.

Ez azt jelenti, hogy az erőszakról szóló beszélgetésnek az erőszak történetéről szóló beszélgetésnek kell lennie, s nem szabad azon előföltételezésből kiindulnia, hogy a vallásos hagyomány az, ami törvényessé teszi az erőszakot" – mondta dr. Tarek Mitri.

„Keresztények és muszlimok együtt – Karta az élet párbeszédéért és a közös cselekvésért"

A muszlim-keresztény párbeszédről szóló szeminárium végszavaként az Arab Keresztények és Muszlimok Munkacsoportja Kairóban (Egyiptom) elfogadta a „Keresztények és muszlimok együtt – Karta az élet párbeszédéért és a közös cselekvésért" című dokumentumot, melyet több mint kétéves alapos kutatás és tanulmányozás előzött meg. A Karta (arabul Mithaq) sürgeti a muszlimok és keresztények közti tevékeny együttműködést, mely nem merülne ki az intellektuális tárgyalások szintjén, hanem megvalósulna „sokszínű programok tervezésében, melyeknek a célja az együttes kiállás szembenézve a társadalmat érintő kihívásokkal a szociális, a nevelési, az erkölcsi és a kulturális területeken." Megerősítve a muszlimok és keresztények egységét és közös örökségét, a Karta szerint a párbeszédnek folytatódnia kell, sőt olyan gyakorlattá kell válnia, mely a két vallás híveinek együttélését segíti, nevén nevezi és föllép „a vallási türelmetlenség és a szektásodás kiváltó okai ellen".

Ökumenikus Szószólók Szövetségének AIDS-kampánya

Az Ökumenikus Szószólók Szövetsége kampánysorozatot készített az AIDS Világnapja (2001. december 1.) körül. A világnap témáját az UNAIDS választotta: „Én törődöm velük... Te is?" Az UNAIDS-kampány célja, hogy minél több embert, s főként fiatalokat vonjon be az AIDS elleni munkába. Az Ökumenikus Szószólók Szövetsége e fönti erőfeszítésre építve próbálja hatékonyabbá tenni és még szélesebb körben elterjeszteni az AIDS elleni mun-

kát azáltal, hogy az egyházakat is aktívan bevonja 2002–2004-es világméretű kampányába, melynek hívószava: „Én törődöm velük... Te is? Az egyházak válasza: *igen*!" A következő területeken kérik az egyházak aktív közreműködését és állásfoglalását: a HIV-vírussal fertőzöttek méltósága és emberi jogai, s a gondoskodás és szolidaritásvállalás olyan formái, melyek elutasítanak mindenfajta megbélyegzést és kirekesztést; HIV/AIDS megelőző programok és a kiváltó okok megnevezése; anyagi források biztosítása a HIV/AIDS megelőzésre s a már fertőzött betegek gyógyítására és kezelésére. Továbbá, e téma és a programok megjelenését kérik a szervezők az egyházi lapokban és kiadványokban, a prédikációkban és az imákban, hogy az egyházak tényleg együtt és őszintén tudják mondani: „Én törődöm velük... Te is? Az egyházak válasza: *igen*!"

Erőszakhullám Haitin

Az Egyházak Világtanácsának (EVT) főtitkára, Konrad Raiser fölhívta a haiti kormányt és a Lavalas politikai párt vezetőit, hogy vessenek véget a jogtalanságnak és erőszaknak, mely végigsöpört Haitin, különben „az ország teljes káosszá válik".

Arra bátorítja a Haiti Protestáns Szövetséget is és „minden keresztény egyházat és gyülekezetet, hogy tartsanak ki a haiti emberek jobb életéért folyó harcban az imádságon s Isten akarata hirdetésén keresztül és gyakorlati cselekvésekben." Raiser biztosította a haiti egyházakat az EVT tagegyházainak szolidaritásáról és folyamatos támogatásáról.

Az EVT rámutat Izrael kötelességére a Negyedik Genfi Egyezmény alapján

Az Egyházak Világtanácsának az Egyházak Nemzetközi Ügyei Bizottsága 2001. december 5-én kibocsátott egy nyilatkozatot a Fő Szerződéses Felek a Negyedik Genfi Egyezményért konferenciája alkalmából. A negyedik Genfi Egyezmény (1949) irányítja a polgári lakosságot illető bánásmódot fegyveres konfliktus és megszállás idején, s ez a nemzetközi emberi jog egyik sarokkövét jelenti. A Gáza-övezet és Kelet-Jeruzsálem 35 éves megszállása során Izrael elutasította ez egyezmény törvényes alkalmazásának megvalósítását az elfoglalt palesztinai területeken. Salpy Eskidjian, aki az EVT nemzetközi kapcsolatok programjainak végrehajtásáért felelős, azt jegyezte meg: „Az egyházaknak itt is kötelessége, hogy az erőszak minden formája ellen szót emeljenek. Még mennyi élet veszhet el, mielőtt megtörjük a hallgatás összeesküvését és a büntetlenség szűnni nem akaró kultúráját? Izraelnek számon kérhetőnek kell lennie a saját felelősségét illetően mint fő szerződéses félnek és mint megszálló hatalomnak." A nyilatkozat fölhívja Izraelt, hogy „tartsa be aprólékosan" törvényes kötelezettségeit mint a negyedik Genfi Egyezmény aláírója.

Betlehemi karácsony

Michael Sabbath latin pátriárka mondott szentmisét 2001. december 25-én reggel Betlehemben, és körülbelül 300 ember gyűlt össze a délutáni körmenetre a közeli Pásztorok Mezejére, a többségében keresztények lakta Beit Sahour város mellett, ahol a hagyomány szerint az angyalok bejelentették a pásztoroknak a Megváltó születését. Résztvevők hiányában elmaradt az évenkénti hosszabb körmenet a két mérföldre lévő Jászol térről. Karácsony estéjén pár ezer ember gyűlt össze a Jászol téren, többségükben helybéli palesztinok. A politika elárasztotta az ünnepséget. Arafat poszterei és palesztin zászlók alatt hallgatta sokaság Arafat beszédét a TV képernyőről: „Az izraeli tankok, a barikádok és az elnyomók puskái megakadályozták, hogy veletek legyek évenkénti ünnepségünkön ezen az isteni és áldott alkalmon." 1995 óta ez volt az első alkalom, hogy Arafat nem vett részt az éjféli misén. Ariel Sharon kormánya azonban továbbra is fönntartotta, hogy Arafatnak több mint elég van a számláján, és először is le kell tartóztatnia azokat, akik októberben lelőtték az izraeli kabinet miniszterét.

A királynő meghívása a reménység egy jele

Erzsébet királynő egy történelmi gesztussal meghívta Anglia és Wales római katolikus prímását, Cormac Murphy-O'Connor bíborost a 2002. január 12–13-i hétvégére a sandringhami királyi rezidenciára, hogy prédikáljon a királyi család istentiszteletén.

Ez az első alkalom a reformáció óta, hogy egy katolikus érsek az uralkodónak prédikál. E meghívás valószínűleg a végét jelenti annak az 500 éves szembenállásnak és gyanakvásnak, mely az uralkodó – aki egyben az anglikán egyház legfelsőbb kormányzója – és a római katolikus egyház között állt fönn. A bíboros azt mondta: „Azt gondolom, hogy ez az ökumenikus kapcsolatok változását mutatja."

E meghívás annak a gondos és fokozatos barátságos közeledésnek a folytatása a két egyház között, melyet Erzsébet királynő már régtől támogat. A királynő 1982-ben a Buckingham Palotában üdvözölte II. János Pált. 1995 novemberében Erzsébet lett az első uralkodó a Stuartok óta, aki részt vett római katolikus istentiszteleti alkalmon, amikor elment egy esti zsolozsmára a westminsteri katedrálisba. 2000 októberében találkozott II. János Pál pápával a Vatikánban.

Közös böjti nap

A szeptember 11-i terrortámadás után II. János Pál több alkalommal is hangot adott aggodalmának és törődésének. A római katolikus egyház imádkozott, és biztosította az embereket, hogy a szeretet továbbra is győzedelmeskedik a gyűlölet fölött, a béke a háború fölött, az igazság a hamisság, a megbocsátás a bosszú fölött.

Mivel a szeptember 11-i támadás

után a helyzet továbbra is súlyos maradt, a feszültség pedig nőtt, II. János Pál a 2001. november 18-i Angelus-imádságban kérte, hogy „a római katolikusok számára december 24. legyen a böjt napja, amikor is imádkozzanak buzgón, hogy adjon Isten a világnak stabil békét, melynek alapja az igazságosság." „A böjt során az ember bizakodó alázattal ismeri föl, hogy hiteles személyi és társadalmi megújulás egyedül Istentől jön, akitől mindnyájan teljesen függünk" – mondta II. János Pál. S hozzátette, hogy akkor is ez volt a szándéka, amikor „összehívta a világ vallásainak képviselőit 2002. január 24-re Assziszibe, hogy imádkozzanak, hogy véget érjenek az ellenségeskedések, és előbbre jusson az igaz béke". II. János Pál a böjt során összegyűlt adományokat, mintegy 650.000 dollárt a terrorizmus és a háború áldozatainak ajánlotta föl.

A keresztény egyházak ellenszegülnek Mugabénak, Zimbabwe elnökének

Az egyházak, szembesülve a zimbabwei alultápláltság miatti halálesetekről szóló beszámolókkal, nyíltan ellenszegülnek az elnöki rendeletnek, miszerint csak a vezető párt hivatalviselői oszthatják szét az élelmiszer-segélyt. A fenyegető krízis azután alakult ki, hogy Mugabe több száz földművest eltiltott a munkától saját földjeiken, sőt azt mondta nekik, hogy államosították tulajdonaikat.

Masaseban, egy közel kétezres lélekszámú faluban az evangélikusok ellenálltak az uralkodó Zimbabwe Afrikai Nemzeti Egyesült Hazafias Frontnak, és titokban osztották az élelmiszert. Anders Berglund svéd evangélikus lelkész közölte, hogy az iskolákban meg kellett rövidíteni a tanórákat, mert a gyerekeknek nincs energiájuk összpontosítani.

Az orosz ortodox egyház templomot nyit Dublinban

A Irish Times tudósítása szerint az orosz ortodox egyház átveszi a korábban az ír (anglikán) egyházhoz tartozó épületet Harold's Crossban, Dublinban, hogy Írországban egyre növekvő létszámú híveiről gondos-kodhassék. Az orosz ortodox egyháznak jelenleg körülbelül ezer tagja van Írországban, akik főleg Oroszországból, Ukrajnából, Fehéroroszországból és Moldvából származnak.

Oroszországban egy új minisztérium fölállítását tervezik

Oroszországban tervezik a vallási felelősség minisztériumának fölállítását, noha működési területei még nincsenek körülhatárolva. Úgy tűnik, hogy az új miniszter örökli majd az október 16-án elnöki rendelettel megszüntetett szövetségi és nemzeti ügyek és a vándorlásügyi politika minisztériumának némely joghatósági körét.

Chiapas elhúzódó problémái egyre mélyebbé válnak

A Nemzeti Statisztikai, Geográfiai és Informatikai Intézet adatai szerint Chiapas a „marginalizált" állapotából a „kiemelten marginalizált" állapotba került, ami Felipe Arizmendi Esquivel püspök szavaival „a közösségközi összetűzések gyökerét" jelenti. Mexikóban Chiapasban a legalacsonyabb a római katolikus hívek létszáma (64%), mely 1980 és 1990 között 11%-kal, 1990 és 2000 között 3%-kal csökkent. A hívek általában protestáns felekezetekhez csatlakoztak. A protestánsok növekedése és az 1994. január 1-jén kitört fegyveres összecsapás indította el e közösségek közti összetűzéseket. A vallásos közösségek egyre többször találkoznak, bizonyítva, hogy a vallás a békét, nem pedig a rombolást erősíti. 2001. december 14-én ökumenikus találkozót rendeztek Yaxchemelben, hogy aláírjanak egy kibékülésről szóló egyezményt.

Anglikánok és metodisták aláírtak egy megegyezést, mely egységtörekvéseik biztos jele

Az anglikán egyház és a metodista egyház megjelentetett egy egyezményt, amely egy évtizeden belül egységre vezethet. E közös állásfoglalásban a két egyház az „újra fölfedezett" azonos alapról beszélt. Kijelentették, hogy érvényesnek ismerik el egymás tanításait, és elkötelezték magukat, hogy fölülkerekednek a még előttük álló akadályokon, hogy elérjék egyházaik egységét a metodisták 250 évvel ezelőtti megalakulása óta elhárítandó akadályok azért még vannak. Az anglikán egyház egy kialakult egyházszervezettel bíró felekezet, a metodista egyház viszont ragaszkodik ahhoz, hogy minden egyházi tisztség legyen egyaránt nyitott nőknek és férfiaknak, ezenkívül még kérdéses, hogy a bor az eucharisztiában alkoholtartalmú kell hogy legyen, vagy lehet alkoholmentes is.

Kína újra meg akarja erősíteni a vallások felügyeletét

Csiang Cö-min, kínai elnök támogatásáról biztosította a Kínai Kommunista Párt vallások fölött gyakorolt felügyeletét. A kínai vezető egy nappal azelőtt megjelentette vallásos politikájának vázlatát. „A hívőknek kötelessége, hogy szeressék hazájukat, támogassák a szocialista rendszert és a Kommunista Párt irányítását, és tiszteljék az ország törvényeit. (...) Tilos megengedni a vallást, amennyiben az ellenzi a párt, vagy a szocialista rendszer irányítását, vagy lerombolja a nemzeti újraegyesítést, vagy a nemzetiségek egységét" – mondta Csiang. 2001 decemberében elfogtak és vádat emeltek egy hongkongi üzletember ellen, aki több tízezer Bibliát akart egy földalatti kínai keresztény közösségnek küldeni, mivel „arra használt egy vallást, hogy aláássa a törvény érvényre jutását". Mivel a Kommunista Párt tagjainak ateistáknak kell lenniük, a kínai elnök vizsgálatot rendelt el az emberek vallásos szokásairól.

Az olaszországi karitász fölavatott Koszovóban egy vallásközi és többnemzetiségű iskolát

A koszovói Nec falu gyermekeinek többé nem kell kilométereket gyalogolniuk Korenicába, a legközelebbi iskolába. Az itteni iskolát 1998-ban, a háború alatt rombolták le. A 2001. december 16-án megnyitott iskola kétszáz gyermek nevelésére alkalmas, akik a környező három falucskában laknak (Nec, Dushnje és Shishman). Az iskola többnemzetiségű és vallásközi. A diákok többsége albán muszlim, rajtuk kívül még néhány albán római katolikus és számos cigány gyermek jár oda.

A Dalai Láma békéért imádkozott Fatimában

A Dalai Láma, a tibeti spirituális vezető, 2001. november 28-án meglátogatta a fatimai római katolikus szentélyt, hogy részt vegyen a vallási vezetők béketalálkozóján.

A Dalai Láma virágot helyezett el a Szűz Mária-szobor lábánál, és a béke szavaival szólt a jelenlévőkhöz.

A 13. nigériai szövetségi állam is az iszlám törvényeket vette föl

Egy újabb nigériai szövetségi állam vette föl az iszlám törvényeket, noha hivatalos személyek szerint ez nem vonatkozik majd azokra, akik nem muszlimok. „Ha ön keresztény, az ön jogait az eredeti törvény garantálja. Ha ön muszlim, ezeket a saria garantálja" – mondta a kormányzótestület elnöke. Abu-bakar Hashidu 2001. december 18-án írta alá a saria elfogadását 12 másik szövetségi állam után, bár a szövetségi kormány és a keresztény s emberjogi szervezetek nyíltan ellenezték e lépést.

Törvénytervezet Kazahsztánban a „nem-hagyományos" vallási csoportok szabályozására

Egy törvénytervezetet készítettek Kazahsztánban a „nem-hagyományos" vallási csoportok terjedésének szabályozására.

A tervezet tartalmaz néhány diszkriminatív cikkelyt, például csak a Kazahsztáni Muszlimok Spirituális Szervezete kezdeményezheti egy új mecset megnyitását, vagy egy új muszlim közösség bejegyzését.

A tervezet 10-ről 50-re emelte a vallásos közösség alapításához szükséges létszámot, a bejegyzést pedig több papírmunkának, illetve egy szakember alapos vizsgálatának kell megelőznie.

Hinduk tértek át buddhistává a kasztrendszer elleni tiltakozásként

„A kasztrendszeren alapuló vallás elméletileg és nyíltan igazolja az egyenlőtlenséget és a diszkriminációt, mely egy egész életen át tart. (...)

Ez egy olyan rendszer, mely a többség manipulálásához és rabszolgasorba döntéséhez kapcsolódik, hogy a fölsőbb osztályok jólétét biztosítsa" – nyilatkozta Raj, az Adóhivatal közalkalmazottja, aki egyike volt annak a több ezer dalitnak, akik megtagadták a hinduizmust, és buddhistává lettek. India lakosságának 81%-a hindu.

II. János Pál májusban Bulgáriába utazik az ottani értelmiség meghívására

Solomon Passi, Bulgária külügyminisztere jelentette be, hogy II. János Pál 2002. május 23–25-én látogatást tesz Bulgáriában. Eleddig minden év május 24-én, Cirill és Metód ünnepén bulgáriai küldöttség látogatta meg II. János Pált a Vatikánban. Róma püspöke a katolikus, a zsidó, az ortodox és a muszlim közösségek képviselőivel fog találkozni. A nyílt levél, melyet 75 bulgáriai értelmiségi írt alá, hangsúlyozza, hogy Bulgária neve „továbbra is igazságtalan módon összekapcsolódik e támadással (ti. a II. János Pál elleni merénylettel). ... Ezt az igazságtalanságot csak a Szentatya látogatása képes végleg helyrehozni."

Az ortodox többségű Románia adományozta 2001-ben a karácsonyfát a Vatikánnak

Ez volt az első alkalom, hogy nem egy római katolikus többségű ország adományozta a karácsonyfát a Szent Péter térre. 400 fa közül választotta ki tizenkét tapasztalt munkás az ezüstfenyőt az 1800 méter magasan, a Keleti-Kárpátokban fekvő Tölgyes (Tulghes) falu mellől. Romániában ezt az adományt az 1999-es pápai látogatás folytatásának és az ökumenikus párbeszéd bátorításának tekintik.

A hírek a WCC, az LWF, a WARC, a Vatican és a Zenit hírügynökség honlapjáról származnak.

BÍZIK LÁSZLÓ

A börtön a templomunk*

...illetve az Úristen temploma. Gyülekezetünk pedig, „népünk" – azaz Isten népe – azok a jómadarak, akik bent vannak. És nem kint. Mint eddig. S mint később ismét.

Börtönszolgálatunk egy évének értékelését hadd kezdjem egy szubjektív élménnyel, majd néhány pontban elvi és gyakorlati, általános és speciális mondanivalómat foglalom össze.

Szubjektív élményem, emlékem, ahogy kisiskolás koromban reggelente megyek a Szemere utcai iskolába. Utam a Markó utcai börtön előtt vezetett. Annakidején csak a másik oldalon lehetett járni, de látható volt, ahogy időnként ki-be vezetnek embereket, pórázon, át a sötét kapualjon.

Gyermeki megszeppenésem, megilletődöttségem, amint reggelente belépek, ma is tart. Valami szent félelem fog el, mint templomba lépéskor. A templomban a „szent", a börtönben a szenvedés, a gonosz, a bűn, szerencsétlenség, ostobaság és nyomorúság eme mindannyiunk által ismert koncentrált gyűjtőhelye parancsol tiszteletet, és teremt bennem szomorúságot. Nem tudom, hogy ti megszoktátok-e az egy év alatt, de én nem, és nem is akarom megszokni. Mert az anormalitáshoz nem szokhatunk hozzá. Márpedig a börtön egy anormális hely, melyhez sem fogvatartottként, sem börtönlelkészként nem szabad hozzászokni. De mivel mégis itt dolgozunk, immár több, mint egy éve, köszönöm, ha néhány gondolatomat megoszthatom veletek.

FELELŐSSÉGÜNK IGEN NAGY VOLT

Ez alatt az egy év alatt alakultak ki azok a csapások a börtönrezsim dzsungelében, melyeket vágni módunk volt. Annyi helyet töltünk be – valószínűleg legalább középtávon –, amennyit ez alatt az év alatt betölteni tudunk. Ezeket visszacsinálni már nem lehet, és ne is hagyjuk. Ha ezek az utak parancsnoki utasítással védettek voltak, az jó, de ha csak úgy spontán, az egyes parancsnokok nagyvonalúságának köszönhetően alakultak ki, mint a „szolgalmi utak" szoktak, az is jó. Ne hagyjuk azokat begyepesedni! Inkább terjesszük ki azokat más intézetekre is.

VAN OKUNK HÁLÁT ADNI

Elsősorban azért – amin néha magam is csodálkozom –, hogy ti. ez alatt az egy év alatt semmi szamárságot, tudomásom szerint, nem csináltunk. Pedig nem volt ismerősebb a terep, mintha egy körletfelügyelő őrmestert – mondjuk – a Vatikán falai közé küldtek volna bizalmas diplomáciai megbízással.

Van okunk hálát adni azért is, hogy mind a főnökök, mind a munkatársak képesek voltak elviselni tétovaságunkat, tanácstalanságunkat ez alatt az év alatt. Hiszen lehet, hogy voltak közülünk páran, akik kezdettől pontosan tudták, hogy mit kell csinálni, de – bevallom őszintén – nekem fogalmam se volt. Nem erre képeztek ki s nem ezt gyakoroltam 36 évig. Maguk a fogvatartottak – ezért nekik is hálával tartozunk – mondták el nekem, hogy mi az, amit tőlem várnak.

AZ ELVÁRÁSOK ÉS A CÉLOK EGYENSÚLYÁNAK TISZTÁZÁSÁT KELLETT ELVÉGEZNÜNK

Nem vagyunk sem bírók, sem ügyészek, sem ügyvédek, sem smasszerek. Ha ezt várnák el, annak nem tudunk eleget tenni. Célunk nem az volt, hogy „oldódjanak a feszültségek", meg hogy „kezelhetőbbé váljanak", meg hogy legyen „egy biztonsági szelep", hogy „nagyobb legyen a nyugalom" s hogy ne történjenek „események", meg ilyenek. Ezek legföljebb szerencsés hozadékok, de nem a cél.

Az sem a cél, hogy jó emberekké formáljuk a zsiványokat, erkölcsössé a prostikat, fehérekké a cigányokat, diplomásokká az analfabétákat, polgárokká a csöveseket s egyáltalán: bűntelenné a bűnösöket. Mi csak egy lehetőséget és erőforrást kínálunk, hogy ők maguk ezzel az erőforrással formálhassák magukat. Hogy zsiványságuk ellené-

* Az alábbi előadás, amely a börtönlelkészi szolgálat tagjainak értekezletén hangzott el, nem a részletes tájékoztatás céljával íródott. Mégis bepillantást tesz lehetővé a börtönlelkészi szolgálat sajátos világába.

re a tisztességes élettel *is* próbálkozzanak, hogy prosti voltuk ellenére *is* legyen sanszuk erkölcsös cselekvésre, hogy romaságukkal együtt se utasítsák el mindig a magyar („paraszt") értékrendet s hogy stigmatizáltságukat elviselve se nyugodjanak bele örökös bűnösségük föltétlen szükségszerűségébe.

A cél tehát: az Istennel történő konfrontáltatás, azaz Isten törvényének és evangéliumának hirdetése. Annak hirdetése, hogy a „posse peccare" realizmusából kiindulva ne essenek bele a „non posse peccare" szektás csapdájába, se a „non posse non peccare" determinista fatalizmusába, hanem felismerjék azt a döntési szabadságot adó lehetőséget, ami a tulajdonképpeni christianizmus, ti. „posse non peccare"!

MEG KELLETT TALÁLNUNK A CÉL ELÉRÉSÉHEZ VEZETŐ UTAKAT

Mindannyiunk számára valószínűleg adva volt egyfajta modell, az ti., amit a 90 óta bejáró „missziósok" követtek. A különbségek sokaságának felsorolása kicsit ugyan fárasztó, de talán nem felesleges.

Börtönlelkészek	*Kisegyházak, missziós szervezetek*
Napi 4–8 óra	Heti 1–2 óra
Szolíd pasztorálás	Rámenős, direkt misszió
Ökumenikus jelleg	Saját gyülekezetbe beépítés
Csinnadrattától ódzkodó	Látványos felhajtásokat kedvelő
Segíteni akarva	Megtéríteni akarva
Objektív érvelés a domináns	Szubjektív bizonyságtétel a fontos
Inkább „klerikus" és profi	Inkább laikus és mezítlábas
Több a szántás és magvetés	Türelmetlen aratási kényszer
Kevés „iratterjesztés"	Több pamfletszerű publikáció
Nyugodt, „van idő" attitűd	Sietős, most azonnal attitűd
Párbeszédkészség	Kinyilatkoztató dialógus-képtelenség
Börtönviszonyok jobb ismerete	Erős naivitás, vagy álnaivitás
Szerény hivatali befolyás lehetősége	Nagyfokú kiszolgáltatottság
Tehetetlenség az utógondozásban	Nyitottabb befogadó készség

Mindkét struktúrának vannak pozitívumai és negatívumai. Mindazonáltal, mindent összevetve, a „missziósok" útja nem a büntetésvégrehajtási (bv) lelkészek útja. Valószínűleg a leghelyesebb, ha mindkettő szabad teret kap, egymást kiegészítve. A fővárosi büntetésvégrehajtás három objektumában 19 állandó és 31 alkalmi, azaz 50 „missziós" végez munkát az 1894 fogvatartott között. S ők grátisz teszik ezt, amiért mi csak hálásak lehetünk. (Mellesleg nem tartanám méltánytalannak, ha valami - legalább jelképes – anyagi kompenzáció állna rendelkezésre a bv. kasszában számukra. Útiköltség, óradíj?)

A „BEILLESZKEDÉS" TAPASZTALATAI

A viszonylag jól ketyegő órába egy éve beillesztettek egy új fogaskereket. Minket. Ezentúl mi is benne vagyunk. Na, jó. Néha azt hiszem, törököt fogtak. Talán nem számoltak azzal, hogy azért mi eléggé edzett fiúk vagyunk, kérem. Olyan világban dolgoztunk évtizedek óta, ahol inkább gáncsoltak, mint segítettek, akár világi, akár egyházi elöljáróink. Megszoktuk.

Ezért aztán az se nagyon érdekelt volna, ha itt is gáncsoskodnak. Annál meglepőbb volt az az őszinte segítőkészség, mellyel mind a parancsnokok, mind a személyi állomány részéről találkoztunk. Nyilván voltak olyan helyzetek, amikor a fogvatartottak agresszivitása, intoleranciája és gyanakvása, mintegy munkahelyi ártalomként átragadt a kollegákra is, s azt hitték, hogy mi is fogvatartottak vagyunk s ennek megfelelő hangnem illet minket, de ez nem volt jellemző. Egyértelműen meg kell mondanom, hogy az elmúlt egy évben elég sok konfliktus felvetődött a „hivatásosok" és köztem, de egyetlenegy eset sem volt, ahol ne tudtunk volna józan, mindkét fél számára megnyugtató kompromisszumot kötni. Türelemmel és toleranciával.

Boldogok és hálásak vagyunk, ha az állomány szeret minket és elfogad, de ezt el nem várjuk. Azt ellenben igen, hogy ne akadályozzák annak elvégzését, amire munkaszerződésünk szól, s amelyre – mellesleg – életünket tettük.

MEG KELLETT OLDANI A „HOMO CHRISTIANUS" PRIORITÁS DILEMMÁJÁT

E mondat elborzasztóan teoretikusnak tűnik, de bizonyára értitek. A fogvatartottakat embereknek tekintjük-e, avagy megtérítendő alanyoknak? Némelyek ugyanis azt gondolják, hogy a zsiványok kifejezetten azért vannak bent, hogy mi aztán megtérítsük őket. (um-zu) Ezzel nem értek egyet. Ahhoz, hogy „christianus" lehessen valaki, először embervoltát kell rehabilitálni. Szektás szemlélet, ha ezt megkerüljük, azt gondolván, hogy úgy is lehet valaki keresztény, hogy szépen „megtér", anélkül, hogy eleget tenne a minimális „homo" ismérveknek.

Ezért munkánk első részében nem a „christianus"-mivolt erőltetése, hanem a „homo" rehabilitálása az elsődleges feladat. A jogok és kötelességek egyensúlya, az elvárás és adás párhuzamossága, az önkorlátozás és megbocsátás képessége nem speciálisan „keresztény" erény. Az önkritika és türelem, derű és másrafigyelés, nagyvonalúság és szabadságvágy nem keresztény találmány. Csak mindezek megerősítése után (!) kerülhet sor egy más szintű értékrend lassú kialakítására.

MEGOLDANDÓ FELADAT A BV-LELKÉSZEK TÉNYLEGES HATÁSKÖRE

Tisztázatlan, hogy most akkor „osztályvezetők" vagyunk-e, avagy nem. S ha igen, akkor mi van? Tisztázatlan, hogy nyújthatunk-e „jogtalan előnyöket" fogvatartottaknak (mondjuk, egy telefonkártya kölcsönadásával), vagy nem. Tisztázatlan, hogy van-e nyelvpótlék. Tisztázatlan, hogy miként tarthatunk kapcsolatot a fogvatartottak hozzátartozóival, vagy velük, szabadulásuk után. Tisztázatlan, hogy lehet-e beleszólásunk az intézeten belüli bónuszok javaslattételében. Tisztázatlan a munkaidő kérdése (valószínűleg többet dolgozunk, mint kellene). S még sorolhatnám.

Talán vannak, akik mindezeket a problémákat úgy vélik megoldhatónak, hogy a bv-lelkészek „beöltöztetését" szorgalmazzák, mintegy „kvázi hivatásosokká" akarva tenni őket. Megértve ugyan e szándék pozitívumait is, magam részéről ezzel nem értek egyet. Én inkább szeretnék maradni a küszöbön, mint bent. Éppen a ránkbízott fogvatar-tottak érdekében.

Ugyancsak nem tudnám támogatni azt a törekvést, mely a börtönlelkészi karon belül valamifajta hierarchia létrehozását célozná. Lehet ugyan, hogy a Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnoksága (BVOP) számára egyszerűbb lenne, ha lenne egy ember, aki a Steindl Imre utcában (vagy az Igazságügyi Minisztériumban) ülve megszabadítaná őket az összes zűrös egyházi púptól, de – kérem – ne akarják, hogy „mi vigyük el a balhét"! Untig elég, hogy a három történelmi felekezetnek van egy-egy szóvivője, akik képviselik mindannyiunkat. Ezek együttműködése, érdekegyeztetése nyilván javítható, de nem lenne jó a honvédség „tábori lelkészség" modelljét követni.

Várjuk tehát az országos parancsnok intézkedését, mely a bv-lelkészek – bocsánat, hogy így mondom – „privilégiumait" valamiképp legitimizálná, s ezzel visszafordíthatatlanná tenné az – egyébként általa kezdeményezett – folyamatot.

A KÖZEGYHÁZI (TÁRSADALMI) PARTICIPÁCIÓ KIHÍVÁSA

Vitathatatlan, hogy a börtönlelkészség működése óta növekedett azok száma, akik érdekeltnek látják magukat a büntetésvégrehajtás problematikájában. Egyre többen vannak, akik a „iustitia-gratia" dilemmájában nem az igazságosságot, hanem az irgalmat tartják dominánsnak. Ezzel összefüggésben felvállalnák a „köztes házak", azaz a szabadultak számára biztosított „félúti" intézmények működtetésének munkaerő gondját, amennyiben ezt a bv., vagy az IM finanszírozná. Igen pozitívnak értékelik a bv. „nyitását" a médiák felé.

Ebben a tekintetben azonban, túl saját médiaszerepléseinken, a magunk berkeiben szükséges intenzívebb kommunikáció egyházunk és gyülekezeteink tagjaival, annak érdekében, hogy a fogvatartottakat ne csak úgy tekintsék, mint Lukács („gonosztevő"), vagy mint Márk és Máté („lator-rabló"), hanem – mint ahogy János evangélista aposztrofálja a jómadarat – „vele együtt megfeszített ember" (Jn 19,18.32) , aki bizony, ámen, megelőzhet minket a „paradicsomban" (Mt 21,31).

„Krisztusban mindnyájan életre kelnek" (1Kor 15,22)

• •

PÓSFAY GYÖRGY

Emlékezés Leskó Bélára

(1922–1988)

Ha élne, 2002. január 7-én lett volna nyolcvan éves. Tizenhárom évvel ezelőtt, hatvanhatodik születésnapja után hunyt el. Amikor ez a szomorú esemény bekövetkezett, a Magyarországi Evangélikus Egyház sajtójában megjelent ugyan Svédországban bekövetkezett halálának híre, de életéről és szolgálatairól alig olvashattunk. Pedig halála után három évvel Argentínában összeállítottak rá emlékezve egy spanyol nyelvű teológiai kiadványt, ennek szerzői közül sokan Leskó Béla tanítványai vagy kollégái voltak.

Ez a kiadvány azzal a kéréssel érkezett hozzám, hogy emlékezzem meg magyar teológiai folyóiratokban annak megjelenéséről, különösen pedig Leskó Béláról, aki a spanyol nyelven beszélő európai származású protestáns fiatalok teológiai nevelésének feladatát végezte. Hogy ennek a kérésnek csak most teszek eleget, az az oka, hogy vártam egy megfelelő jubileumi alkalomra.

Leskó Béla Sopronban teológustársam volt, de együtt dolgoztunk a cserkészmozgalomban és a háború utáni magyar ifjúsági munkában is, majd Svédországban együtt tanultunk ösztöndíjjal. Társam volt a tengerentúli, különösen a délamerikai magyar evangélikus lelkigondozás megszervezésében, majd eskető lelkészem és mindvégig jó barátom volt. Épp ezért – hogy a szubjektivizmus vádját elkerüljem, úgy éreztem, jobb, ha nem magam szólok róla, hanem másvalakit szólaltatok meg. Erre legalkalmasabban Dr. Heinz Joachim Held német nyugalmazott evangélikus püspököt tartom, aki

elhunyt barátomnak professzortársa volt, s aki az említett kötet első cikkében Leskó Béla szolgálatát bemutatta. A következőkben Held püspök néhány megjegyzését és gondolatmenetének főbb irányát vázolom fel. A tanulmány címe: Leskó Béla, az ISEDET első rektora. Egy bevándorló lelkész egy vándorlások által jellemezhető világban – személyes emlékek, életrajzi adatok, teológiai vázlatok.

A megemlékezés szerint a 20. század egyik különleges jellemvonása az volt, hogy a körülmények alakulása sok millió embert arra kényszerített, hogy szülőföldjét elhagyja, és másutt keressen új hazát. A Nyugat római Birodalom felbomlásával kezdődő kortól eltekintve embercsoportok áttelepülése még ilyen mértéket nem öltött. Leskó Béla is a szülőhazától elszakadt emberek közé került – főleg 1948 ősze után. Bár akkori tartózkodási helyén, Svédországban maradhatott volna, de lelkészi esküjéhez híven vállalta, hogy 1952-ben egy Európától igen távol sodródott, Argentínába kivándorolt magyar evangélikus csoport lelkipásztora legyen. Elképzelésében svéd papi családból származó felesége minden tekintetben támogatta. Amikor Buenos Aires kikötőjében új hazája földjére lépett, nem gondolt arra, hogy Svédországban végzett tanulmányai hamarosan hasznot fognak jelenteni számára. Két évvel később, 1954-ben a Brazíliában tartott II. Latin-amerikai Evangélikus Konferencián felkérték, hogy szervezzen meg Argentínában egy spanyol oktatási nyelvű és lehetőleg minden spanyol nyelven szolgáló evangélikus egyház rendelkezésére álló lelkészképző intézetet, amit később Lutheránus Teológiai Fakultásnak neveztek. Az intézmény 1955-ben hat hallgatóval és három tanárral ideiglenes helyén meg is kezdte munkáját. 1956-ban a főváros melletti José C Paz-ba költözött. A teljesen új épületet 1956. szeptember 16-án avatták, és 14 éven át működött itt az intézmény. Ekkor egyesült a Buenos Aires központjától nem távol eső, már hosszabb ideje működő lelkészképző intézettel, amelyet a metodisták tartottak fönn kisebb protestáns felekezetek támogatásával.

Hosszú tárgyalások után a két intézmény először az együttműködést határozta el, később teljesen egyesült. Mindkettő feladta saját nevét, az új intézmény a Protestáns Teológiai Nevelés Felsőfokú Intézete nevet vette fel (spanyol rövidítése: ISEDET). Első rektorául egyhangúlag Leskó Bélát választották, akit közben – a svéd teológiai licenciátus megszerzése mellett – egy amerikai egyetem díszdoktorátussal is kitüntetett.

Bár Leskó Béla mint a rendszeres teológia és az egyháztörténet professzora nagy népszerűségre tett szert kollégái és diákjai között, életének utolsó tizenöt évében visszatért a gyülekezeti lelkipásztori szolgálatba. Több, mint egy évig venezuelai magyar és svéd gyülekezetek lelkésze volt, majd Buenos Airesben a svéd tengerészmisszió és a helyi svéd gyülekezet lelkészeként szolgált nyugdíjazásáig. Szolgálata – különösen az első időkben – hasonlított Ábrahámához, aki anélkül, hogy pontosan tudná, hova vezeti őt Ura, útnak indult, és bízott abban, hogy Istennek mindennel – az ő vándorlásával is – van célja.

Held püspök úr a következőkben professzortársáról mint emberről és kollégáról írt. Amikor ő kiküldetésben, tehát nem menekültként Argentínába érkezett, maga és családja is átélte, mit jelent idegen országban az evangélium ügyét szolgálni. Leskó Béla ekkorra már megküzdött ezzel a problémával, így tapasztalataival segítségére lehetett a Held családnak. Szomszédok és barátok lettek. Heinz Joachim Held, aki 1974 végén visszakerült Európába, és hazájában valamint az ökumenikus mozgalomban több tisztséget is viselt, többször vallott arról, hogy életének legszebb ideje volt, amikor Argentínában teológiai professzor lett, és ehhez nagyban hozzájárult professzortársa, Leskó Béla.

A tanulmány szól arról, hogy Leskó Bélát nemcsak családja hívta Papinak, de diákjai is – előbb csak maguk között, később nyilvánosan is.

A mindennapi oktatói munka mellett Leskó Bélának a szívügyei közé tartozott több fontos teológiai és egyházi kérdéssel való foglalkozás. Tudta, Jézus azért imádkozott, hogy tanítványai egyek legyenek. Ez ihlette meg az ökumenikus munka szervezőit, akiket Leskó Béla szívvel-lélekkel támogatott. Ugyanakkor úgy érezte, hogy a lutheri reformáció egyházaira az Isten olyan értékeket bízott, amelyeket nemcsak meg kell őrizni, de meg is kell ajándékozni velük az egyetemes kereszténységet. Hogyan történjen ez? – hangzott Leskó Béla kérdése.

A másik ilyen kérdés a latin-amerikai evangélikusság jövője volt. A kontinens lakossága ugyanis nagyrészt a reformációtól nem befolyásolt kereszténységgel találkozott. A vallási helyzetet az is befolyásolta, hogy aki nem volt tagja a római katolikus egyháznak, az nem léphetett Latin-Amerika földjére. Csak a gyarmatbirodalom megszűnése és az önálló államok kialakulása után került be szinte mindegyik ország alkotmányába a vallásszabadság elve.

Ez az első időben nem a missziói munka lehetőségét jelentette, hanem evangélikus bevándorlók lelkigondozását. Az első protestáns bevándorlók főleg Németországból jöttek, és megérkezésük után gyülekezeteket alapítottak Brazíliában, majd Argentínában, Chilében és a legtöbb ország fővárosában. Az egyháztagok száma már a 2. világháború után több, mint egymillió volt.

Csak a 19–20. század fordulóján kezdődött meg a spanyol és portugál nyelvű evangélizációs munka azok között, akik a római katolikus egyháztól már korábban elidegenedtek. A missziót először észak-amerikai metodisták és presbiteriánusok kezdeményezték, később evangélikus gyülekezetek is alakultak. Hivatalos missziói szervek és laikus közösségek egyaránt részt vettek a munkában, ez utóbbiak szép eredményeket értek el az aymara indián nyelvet beszélő bolíviai őslakosok között.

A 20. század második felében a dél-amerikai evangélikusok nyelvüket, kultúrájukat és lakóhelyüket tekintve igen heterogének voltak, így kevéssé járulhattak hozzá a világrész szellemi és lelki életének fejlődéséhez. Leskó Béla teológiai tanári munkáját a fejlődésért való szolgálat lehetőségeként fogta föl. A szubkontinens evangélikus keresztényei közötti egységet próbálta erősíteni – munkatervet készített, segítőtársakat keresett és talált ehhez a feladathoz.

Leskó Béla nevéhez fűződik az 1957 óta rendszeresen megjelenő *Ekklesia* című evangélikus teológiai folyóirat beindítása és a *Vox evangelii* című teológiai évkönyv elkészítése. Előbbi neves európai és amerikai tanárok tanulmányait tartalmazta spanyol fordításban, utóbbi pedig a lelkészképző tanárainak és néhány végzett diákjának előadásait, cikkeit hozta nyilvánosságra.

Még jelentősebb munkát jelentett Luther műveinek spanyolra fordítása. Ez a 12 kötetre tervezett sorozat a Missouri Zsinattal együttműködve közel jutott a megvalósuláshoz. A kötetekről szóló jelentés nagy feltűnést keltett a Luther-Kutatás Nemzetközi Konferenciáin. Mindezen tevékenységek megszervezésében Leskó Béla is részt vett.

Erősen foglalkoztatta a kérdés, hogyan lehetne a latinamerikai lakosságot elvezetni a keresztény etikai, szociális, tudományos, kulturális felelősségvállaláshoz. E célból az ötvenes évektől általános evangélikus konferenciákat hívtak össze, amelyek előkészítésében Leskó Bélának is kiemelkedő szerepe volt.

1971-ben tárgyalások indultak meg annak érdekében, hogy alakuljon az addigi két kisebb intézményből egy nagyobb, ökumenikus teológiai főiskola. Az argentínai Egyesült Evangélikus Lutheránus egyháznak ez a törekvés – sokakkal szemben – nem tetszett. Minden bizonnyal ezért választották meg egyhangúlag Leskó Bélát, egy evangélikus bevándorlót az új intézmény élére, amelynek immár száznál magasabb volt a hallgatói létszáma, és amelyen tucatnyi tanszék működött. A vezetői feladatokat Leskó Béla egy éven keresztül végezte el, aztán átadta egy kollégájának. Dr. Held részletesen foglalkozik tanulmányában e döntés okaival. (Az ismertetéstől terjedelmi okok miatt kell lemondanunk.) Mint professzor továbbra is az intézménynél maradt, majd elhatározta, hogy a sabbath-évét Venezuelában, gyülekezeti munkában fogja tölteni. 1972 ádventjétől 1974 tavaszáig szolgált ott mint a magyarok és a svédek lelkipásztora. Onnan visszatérve hamarosan a Buenos Aires-i tengerészmisszió ideiglenes vezetője, majd a svéd gyülekezet lelkésze lett, s így megkapta a svéd állampolgárságot és a diplomáciai státusszal bírók több előjogát. Nyugdíjkorhatára elérésekor, 65 évesen elbúcsúzott utolsó gyülekezetétől, sok tanítványától és barátjától. 1987 nyarán 35 évi argentínai tartózkodás után áttelepült Közép-Svédországba, ahonnan felesége, Eva Ehrnström származott.

Látszólag egészséges volt, tele tervekkel a nyugdíjas évekre. Magyarországra is elutazott, meglátogatta rokonait, barátait. 1987. január 7-én ismét Svédországban volt, ott ünnepelte 66. születésnapját. Amikor pár nappal később jogosítványa kiváltásához szükséges orvosi vizsgálaton vett részt, rákos daganatot találtak a tüdejében. A gondos ápolás, kezelés sem segíthetett rajta. Amikor – írja Dr. Held – hűséges barátja, Pósfay György meglátogatta otthonában 1988 márciusában, egy kissé jobban érezte magát, és nagy terveket szőtt. Ez részben abból állt, hogy életének élményeit leírja, hogy Isten szeretetéről szóló bizonyságtételével az egyházat szolgálja. Állapota ezután rosszabbodni kezdett, és április 21-én szólította magához az Úr. Apósa egykori gyülekezetének templomát körülvevő temetőben nyugszik Nevfelsjöben.

Dr. Heinz Joachim Held megemlékezése nem itt záródik, hanem szóbeli közléseket közöl Leskó Béláról, és ezeket belehelyezi a magyar és nemzetközi egyháztörténet összefüggésébe. A pontos tudósítás tiszteletreméltó teljesítmény, de még nagyobb, ami mindezek mögött van. Held püspök szavai mögül elővillan a szeretet, amivel vándorként megismert barátjára emlékezik. Ezt mi, magyarok, különösen is köszönjük neki.

• • • •

tozás előtti izgalmas időkről, a szabadság mámorító érzéséről, majd a szinte egyenesen következő elhívásról, a soproni esztendőkről beszélgettünk. Szavait átforrósította a tűz, meggyőzően, lelkesen beszélt az első évekről, a harcokról, eredményekről. Ágya mellett a sok ügyirat, a telefon tanúskodott arról, hogy betegen is dolgozik tovább.

Mielőtt leírtam a beszélgetést, egy éjszaka végighallgattam a szalagról az egészet. Azóta is úgy érzem, akkor vettem búcsút tőle. Örülök, hogy még olvashatta, és helyenként korrigálhatta az interjút.

Az utolsó hónapok fájdalmas eseményei mellett élénken él bennem első találkozásunk emléke is. 1992 nyarán pár napot Sopronban töltöttem, készültem a győri iskola indítására. Egyik nap meglátogattam a „nagy testvért", a Líceum akkor már egy éve a mienk volt. Az iskolába épp akkor vezették be a fűtést, próbálták rendbe hozni a lepusztult épületet, nagy volt a rumli. Az igazgatói irodában Lampérth Gyula fogadott, kíváncsian és nagy szeretettel. Rögtön belemerültünk a munkába, a beszélgetésbe, s ezt a későbbiekben sem tudtuk abbahagyni, ha találkoztunk. Augusztusban a tantestülettel Sopronban tartottuk a tanévindító csendesnapokat, meghívtuk közénk Gyulát is. Az együtt töltött délután a soproni vendégházban maradandó élménye lett a győri nevelőknek.

Most már hőskornak tűnik a 10 évvel ezelőtti időszak. 1992 őszén alakult meg az oktatási bizottság, ahol először találkoztunk kollégáinkkal. Innen datálható a mi hármasunk: Schulek Mátyás a Deák térről, Lampérth Gyula Sopronból, én Győrből. Aztán ez a kapcsolat erősödött az oktatási törvény kidolgozásánál, majd mindhárman zsinati tagok lettünk, és hivatalos keretek között dolgozhattunk az evangélikus iskolarendszer kialakításáért.

Milyenek voltunk? Gyula ezt az időszakot utolsó beszélgetésünk alatt varázslatnak nevezte, én a hétköznapi csodák sorozatát láttam a munkámban, Mátyás is hasonlóképpen gondolkodott. Elhívattunk, és feltételek nélkül elfogadtuk a küldést. Tele voltunk hittel, lelkesedéssel, éreztük, tudtuk, hogy nagy dolgot bízott ránk Isten. Mindnyájan a magunk módján, ki-ki a maga vérmérséklete és természete szerint. Vallottuk, hogy az evangélikus iskoláztatás évszázados hagyományainak tisztelete és felélesztése mellett iskoláinknak tükröznie kell azt a kort, amelyben élünk. Közösen „tanultuk" az egyházi iskolát együttléteink során, konferenciákon, ünnepi alkalmakon. Megosztottuk egymással hétköznapi gondjainkat hosszú telefonbeszélgetések során is.

Kétségtelen, hogy Gyula volt köztünk a „varázsló". Magas hőfokon égett, nem ismerte azt a szót, hogy lehetetlen. Nehéz ezt utólag magyarázni, de úgy érzem, mindent bele akart sűríteni a neki szabott időbe. Legendás volt a munkabírása, ami később, betegsége tudatában még csak fokozódott.

A sokasodó teendők, az intézmények fejlődése, az építkezések megritkították a találkozásokat, de mindig tudtunk egymásról. Emlékszem, amikor egy súlyos operáció után Pesten meglátogattak, éreztem azt a szeretetet, együttérzést, közösséget, segítőkészséget, ami végig megmaradt köztünk. Volt eset, hogy Gyula húsvéthétfő délután keresett telefonon, vagy legutóbb többször a nyári szünetben, és mindig a baráti szeretet és az őszinte bizalom jellemezte beszélgetéseinket.

Amikor mostanában rá gondolok, ezek az emlékek tolulnak fel bennem, úgy érzem, mintha mellettem lenne, és valami mély megnyugvás van bennem: hazatért és megpihent.

Búcsúzóul az ő szavait idézem utolsó beszélgetésünkből:

„Az iskola belső szerkezetében és funkciójában jobban hasonlít egy másik iskolára, mint egy gyülekezetre. Más is a feladata, és nem szabad, hogy összekeveredjen. De vallom, hogy a mai evangélikus iskolának missziós szerepe van egyházunkban.

Nem véletlen, hogy reformátor őseink meghirdették a reformáció három hódító eszközét: szószék, sajtó, iskola. Alapvető fontosságúnak tartom az iskolai nevelést, nem véletlen, hogy a rendszerváltás után sorra indultak óvodáink és iskoláink.

A keresztyén szellemű iskola a gyereknek olyan természetes közeg, mint a levegő. Az elmúlt tanévben az evangélikus teológián 19 volt licista diák tanult, az idén hárman nyertek felvételt, így számuk 20 fölé emelkedett. Nem ez a lényeg, de ezek egy jó fa gyümölcsei, és ezt meg kell becsülnünk.

Biztos vagyok benne, hogy az iskolában végzett gyerekeink a jövőben szerepet fognak vállalni az egyház és a gyülekezetek munkájában, ki fog alakulni az az evangélikus értelmiségi réteg, ami most annyira hiányzik egyházunkban.

Ebben látom a mai evangélikus iskoláztatás egyik legfontosabb feladatát."

Isten Veled kedves Barátom, Testvérem. Isten velünk, viszontlátásra!

Egyházunk mai fogsága

*Levél a Magyarországi Evangélikus Egyház országos elnökségének és minden tagjának**

Emberfia! Őrállóvá tettelek téged Izráel házában. Ha igét hallasz tőlem, figyelmeztesd őket az én nevemben! (Ez 3,17)

KEDVES TESTVÉREINK!

Az Isten népére bízott szent örömüzenet az emberi történelem folyamán számtalan esetben torzulást szenvedett. A torzulás a bűn következménye, ami a Biblia nyelvezetében többek között a „fogság" képében jelenik meg. A reformáció is abból a lutheri felismerésből indult ki, hogy Krisztus egyházát a „babiloni fogságából" kell kivezetni.

Magyarországi Evangélikus Egyházunkban a négy évtizedes diktatúra idején az evangéliumot a politikai manipuláció ejtette foglyul. Évtizedekre hamis teológiai tanítás verte béklyóba egyházunk életét. De Isten ekkor is támasztott testvéri és kiáltó szót megfogalmazó vigyázó embereket.

A félelem és a megbélyegezettség, a kényszer és a hamis beszéd nyomása alóli felszabadulás a rendszerváltozás után kétségtelenül sok ajtót nyitott meg egyházunk számára. Vezetőink éltek a történelem-adta lehetőségekkel. Mindezek áldásaiért egyedül Istené a dicséret!

Az elnyert politikai szabadságban azonban egyházunk észrevétlenül egy újabb fogságba esett. Mai nyomorúságaink részint tegnapi vétkeink: az elmulasztott kairoszok keserű következményei. *Egyházunk mai fogsága a szekularizmus,* ami a reánk bízott evangéliumi tanítástól való könnyed eltérés, a minket körülvevő és csábító világ értékrendjének való behódolás és az egyre erősödő anyagias gondolkodás.

Valljuk mi is, hogy az egyháznak a világban kell élni és hatni, hogy az egyház nem válhat anakronisztikus kövületté. Ám e felismerés szilárd, benső meggyőződés és elkötelezettség nélkül félreértett és hamisan értelmezett modernizmust eredményez. E lelkület torz gyümölcsei megjelentek a szószékeken, a konferenciákon, az egyházi sajtóban, az ifjúsági rendezvényeken és nem utolsó sorban a teológiai képzésben. Az „egészséges tanítás"-tól való eltérés minden időben morális süllyedéshez vezet. Fellazult az egyházfegyelem, és növekszik a bűn. Lutherrel valljuk, hogy a megtévesztő tanítás és az abból fakadó botránkoztató élet Isten nevének megszentségtelenítése.

Mély aggodalommal tölt el bennünket, hogy az egyébként ígéretesen élénkülő egyházi sajtóban súlyos tévtanítások is helyet kapnak. Például világi egyházi vezető személy többször is leírhatja, hogy a „válás nem bűn". Meggyőződésünk, hogy az ilyen és az ehhez hasonló felelőtlen megnyilvánulások csak tápot adnak a tisztátalan életvezetésnek, a házassági hűtlenségnek, a paráznaságnak.

Pál apostol nyomán valljuk, hogy a bűn mélységes valóság. Tudjuk, hogy a válás, a homoszexualitás, a paráznaság csak egy-egy *látható* tünete ennek a valóságnak. Az is igaz, hogy a láthatatlan bűnök (elrontott házasság, tisztátalan vágyak, irigység stb.) ugyanúgy ellenkeznek Isten parancsolatával. Ám senki sem igényelheti magának azt a jogot, hogy a bűnt tagadva – úgymond – „a bélyeget levegye" a bűn elkövetőjéről. Viszont annál inkább kötelessége lenne, hogy az egyedül lehetséges szabadulás örömüzenetét hirdesse a bűnösnek.

A jelen helyzetben különösen is nagy felelősség nehezedik egyházunk püspökeire.

E sokunkat szorongató fogságból való szabadulás reményében hitünket megvallva az őrállók felelősségével az alábbi javaslatokkal fordulunk egyházunk illetékes szerveihez.

1. Meggyőződésünk, hogy az igaz Isten ismeretének és rendjének mellőzéséből származik minden erkölcsi romlás. (Róm 1,18–32) Valljuk, hogy az *Isten igéje* az egyetlen biztos zsinórmérték ahhoz az ítéletformáláshoz, ami az üdvösség várományosaivá és hordozóivá avat bennünket. Hitünk tanításának alapja így csakis a kinyilatkoztatott ige lehet, ami a törvény és az evangélium formájában szólít meg bennünket. *Igehirdetési gyakorlatunk* is fogságba esett és behódolt a korszellemnek: egyházunk klasszikus-

* Végleges változat. A levelet Szeverényi János és id. Magassy Sándor írásait figyelembe véve ifj. dr. Fabiny Tibor fogalmazta, és azt felolvasta 2002. január 8-án az egyházunk megújulása érdekében Budapest-Kelenföldre összehívott közösség előtt. Szerkesztőségünkhöz ifj. dr. Fabiny Tibor juttatta el.

san biblikus és lutheri hagyománya háttérbe szorult, felülkerekedett a divatosan egyénieskedő vagy az egyoldalúan meditációs hang. Mély aggódásra ad okot, hogy a Szentírás – különösen is az Ószövetség – ismerete mennyire hiányos egyházunk népénél. Pedig a hit Isten igéjének elfogadásából fakad. *Javasoljuk ezért, hogy egyházunk különféle bizottságai szervezzenek hitmélyítő bibliatáborokat, s ezáltal tudatosíthatjuk, hogy a Szentírás ismeretlen vagy elfeledett egyes könyvei minden nemzedék számára tartogatnak meglepetéseket és megigazító örömüzenetet.*

2. A *főpásztoroknak* Krisztustól kapott megbízása a nyájra való felvigyázás, az intés és a bátorítás. Hisszük, hogy nem az a megoldás, ha a bajokat a szőnyeg alá söpörjük, hanem ha nevén nevezzük és orvosoljuk őket. *Kérjük, hogy püspökeink esküjüknek is megfelelően, a jelenleginél határozottabban őrködjenek az evangéliumi tanítás tisztasága fölött! Hallgassák a rájuk bízott lelkészek igehirdetéseit! Vegyenek maguk köré teológiai tanácsadókat! Amennyiben lelkészeknél az evangélium szolgálatával összeférhetetlen, megbotránkoztató életvezetést tapasztalnak, éljenek a fegyelmezés közösséget védelmező kötelességével! A tévtanítást képviselő vagy a szolgálatra lelkileg és erkölcsileg alkalmatlan személytől megválni nem szeretetlenség, hanem megmentő szeretet. A feddés evangéliumi indítéka ugyanis nyilvánvalóvá válhat, amennyiben az eltévelyedett felismeri a bűnt mint életének kárhoztató terhét.*

3. Valljuk, hogy *a teológia az egyház tudománya,* s nem egy a világi tudományok között, noha a világi tudományokkal is természetesen kell a kapcsolatot keresnie. Közismert, hogy nagy hagyománnyal rendelkező teológiai oktatásunk a kommunizmus évtizedei alatt szellemileg mennyire visszaesett. Mindazonáltal voltak és vannak is kiemelkedő és áldásos tevékenységet folytató oktatóink. Ugyanakkor aggódva tapasztaljuk a lelkészképzés hitbeli alapjainak háttérbeszorulását több területen is. Hittudományi Egyetemünk egyik ünnepélyén magabiztosan hangozhatott el, hogy a „Biblia *nem igényli magának* az inspiráltság tekintélyét." Mi sem a verbálinspirációt valljuk, de meggyőződésünk, hogy az egyháznak a Szentírás isteni ihletettségéről szóló kétezer éves tanítását ily könnyed mozdulattal nem tehetjük félre (2Tim 3,16; 2Pét 1,20). A jelek arra mutatnak, hogy az elmúlt évtizedekben sokszor szekuláris háttérből érkező teológiai hallgatóknak egyházi integrálására nincsen eléggé felkészülve Hittudományi Egyetemünk. A szándékában indokolt, most beindított gyülekezeti képzést a hatodik évben a fentiek miatt túl későinek tartjuk. A teológiáról kikerülő, pályakezdő lelkészek szolgálatában nem tapasztaljuk, hogy a lutheri teológia gondolkodásmódjuk meghatározó mértéke lenne. *Kérjük ezért egyházunknak a Hittudományi Egyetemért felelős püspökét, hogy az egyházi nyilvánosság nagyobb bevonásával szervezzen konferenciát a lelkészképzés teológiai alapjairól, a jelenbeli helyzetéről és a jövőbeli elképzelésekről!* Teológusaink és egyházvezetőink olyan konferenciát is rendezzenek, amelyen végre megtörténik a „negyven év" teológiai értékelése! A „diakóniai teológia" kiértékelésével immár másfél évtizede adós egyházunk!

4. Az országos *egyházi médiában* ne jelenhessen meg a Szentírással vagy evangélikus tanításunkkal nem egyező látás és vélemény! Nem cenzúrát kívánunk, hanem azt, hogy a lapok, a műsorok felelős szerkesztői hitbeli és teológiai látás alapján valóban az egyházért felelősen végezzék feladatukat! A lapok szerkesztőivel egyházunk vezetői lelki és tanításbeli kérdések kapcsán is rendszeresen találkozzanak! *Médiaszolgálatunkban nagyobb hangsúlyt kell fektetni a hitébresztő és építő igehirdetésre, az egészséges tanításra és a gyakorlati keresztyén élet bemutatására! Az egyes eseményekről, reprezentációs alkalmakról szóló tudósítás csak ezek után következzék!*

5. Erősítsék az elhanyagolt missziós területeket különösen *új iskoláinkban!* Így javasoljuk a munkatárs- és vezetőképzés megszervezését, a hittanoktatás tartalmi megerősítését, az értelmiség (főleg a tanárok) evangélizálását, továbbá az elesettek felkarolását, például *a más egyházban már működő népfőiskolai modell* megvalósítását.

6. Egyházunk *ifjúságának* helyzetét különösen is aggódva figyeljük, amint ezt a hetilapunk hasábjain a közelmúltban néhányan szóvá is tettük. Javasoljuk, hogy az egyházi ifjúsági munkaágak vezetői évente legalább egyszer találkozzanak egyházunk képviselőivel, hogy szolgálatukat az ige mérlegén is megmérhessék!

7. Végezetül, de nem utolsósorban *erősítsük az imádkozó testvéri közösségeket:* egyénileg és közösségben is rendszeresen könyörögjünk egyházunk lelki ébredéséért, a tiszta tanítás iránti szomjúhozásért és az Istennek tetsző egyéni életvezetésért!

Egy mondatban összefoglalva: egyházunk élete érdekében a jövőben sokkal határozottabb *biblikus és reformátori alapokon* történő tájékozódásra van szükség.

Tudjuk, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyház kisebbségi egyház: kicsi hajó a magyar nemzet tengerén. Ám kicsiny egyházunk jelenlegi fogságán is jól kiábrázolódik Krisztus mindenkori egyházának fogsága és szenvedése. Különösen is nyilvánvalóvá tették ezt a 2001. évi népszámlás előzetes adatai: 1949 óta 37,6%-al csökkent a Magyarországi Evangélikus Egyház lélekszáma, ami körülbelül kétszerese (!) a másik két történelmi egyházban is tapasztalható – szintén a szekularizáció hatásának tudható – általános létszámcsökkenésnek. Ez az ijesztő statisztika látásunk szerint összefügg a minőségről szóló, általunk adott teológiai diagnózissal is.

Azt is tudjuk, hogy Krisztus földön élő egyháza sohasem lesz szeplő nélküli. Mi sem egy idealisztikusan „tiszta" egyházért, hanem a bűnvallás és a bűnbocsánat *valódiságából* élő egyházért küzdünk. Így bármennyire is konkrét személyekhez köthetők az egyes megnyilvánulások, levelünk nem ellenük irányul. Nem a személy, hanem a jelenség a lényeg. Ezekre az egyházunkat romboló és fogva tartó jelenségekre kívántunk rámutatni. *Testvéreinkkel egy test,*

egy közösség tagjai vagyunk: bűneik a mi bűneink, tévedéseik a mi tévedéseink. Magunknak sem igényelünk tévedhetetlenséget, hogy a mi látásunk egyedül érvényes és ezért mindenki számára kötelező. Természetesnek tartjuk, hogy – egy bizonyos határig (!) – egyházunkban többféle kegyesség és irányzat is jelen lehet. Ám látásunk szerint *határátlépés* történt. Hisszük, hogy az őrálló feladatra, Magyarországi Evangélikus Egyházunk negatív jelenségeinek megfékezésére Isten Szentlelke hívott el bennünket most, Urunk földi szolgálata utáni harmadik évezred hajnalán.

Az őrállóknak ezzel a kötelezettségével és felelősségével fordulunk egyházunk népéhez: *tartsunk valódi bűnbánatot,* és a felülről kapott megújult erővel *fogjunk össze* az evangélium ma ránk bízott szolgálatára!

Bűneinkből, tévelygéseinkből, fogságunkból minket egyedül kiszabadítani képes Jézus Krisztus nevében, a 2002. évi igével búcsúzunk: *Íme, Isten az én szabadítóm, bízom és nem rettegek.* (Ézs 12,2a)

Isten óvja Magyarországi Evangélikus Egyházunkat!
Erős vár a mi Istenünk!

Budapest, 2002. január 8.

• • • •

BÖJT 5. VASÁRNAPJA (JUDICA)
• *1Móz 18,20–33*

Az igazi Főpap előképe?

Agendánkban a vasárnap címe: Az igazi Főpap. És az erre a vasárnapra kijelölt evangéliumi, levélbeli és ószövetségi textusok alapján alapigénk Ábrahámja felfogható lenne úgy, mint az igazi Főpap, azaz Krisztus előképe, tüposza.

Van, aki vonzódik a tipizáló írásmagyarázathoz, és van, aki vonakodik tőle. *Gerhard von Rad*, akire nem is jellemző a tipizáló értelmezés – mint pl. a svájci Lukas Vischerre – megengedően nyilatkozik a tipizálásról. Úgy tartja, hogy *olykor nagyon is kínálkozik egy-egy ószövetségi alak vagy szituáció arra, hogy Krisztus előképét lássuk benne.* József kijelentését hozza fel példaként: ...rosszat gondoltatok... Isten azonban jóra változtatta. Rad szerint József történetében még nem, hanem csak Jézusában tárul fel ennek a mondatnak egyetemes érvénye és örökkévaló mélysége. Hasonló párhuzamot vonhatnánk Ábrahám és Jézus közbenjárása között, mint a mérsékelt s töredékes sikerű és a tökéletes s végérvényes között? Valószínűleg meg lehet tenni.

Inkább úgy szeretnék azonban továbbgondolkodni, hogy minden hívő közvetlenül magára ismerhessen benne, és magára vonatkoztathassa. Minden hívő, aki a világban él, annak minden története érinti őt és az ő bőrére is megy, ugyanakkor Isten előtt áll és hisz benne. És ebben a helyzetében – *Isten és a világ között* – igyekszik megérteni s szeretni Istent, és döntéseket hozni s cselekedni a világban.

Hittankönyvek alapanyaga?

Textusunk az Ábrahámra vonatkozó nagy és szép hagyományanyag egy epizódja. Kis kitérő, ami nem viszi előbbre Ábrahám történetét. A régi hittankönyvek és hittanórák részletekig menően megismertették a tanulót Ábrahám és Lót egész történetével (kivéve Lót és leányai coarbeli históriáját). Így együtt volt az ember előtt a történet egész képsora, bármely pontja került szóba. Ma erre nem számíthat biztosan az igehirdető. Ezért talán nem felesleges az alapigénkbeli jelenet *előzményeit* elmondani. Azt, hogy nagybácsi és unokaöcs, Ábrahám és Lót, a két gazdag pásztorfejedelem hosszú közös legeltetés után kénytelen elválni egymástól, hogy legyen elég helyük.

Hangsúlyt kaphat az elbeszélésben Ábrahám nagylelkűsége. Lótnak kínálja a választás lehetőségét, s kész elfogadni a maradékot. A bibliai elbeszélő nem titkolja, hogy Lót az előnyösebbet, a Jordán vidékének dúsabb táját és a városok szomszédságát választja.

Értelmezhetjük ezt úgy, hogy Lót nagyobb igyekezettel törekedett megteremteni egzisztenciáját, míg Ábrahám nagyobb bizalommal hagyta Istenre a jövőt. És azután az előzmények elbeszéléséhez hozzákapcsolhatjuk az *utótörténetet*, az alapigénken túli részt. Azt, hogy Lót rosszul választott, nem vált be jövőre irányuló terve.

Sodoma pusztulásának történetét – Lótéval együtt – *helytörténeti mondának* is tartják a szakemberek. Arra a kérdésre keresték a választ: miért vált élettelen, „sós" világgá az egykor virágzó táj? A válasz ez volt: természeti katasztrófa az ott lakók bűne miatt. A homoszexualitáson kívül – amit a város nevével is jelölnek – van olyan zsidó hagyomány is, amely az idegengyűlöletet rója fel a sodomaiaknak.

Őskezdet vagy relatív kezdet?

„Mélységes mély a múltnak kútja. Ne mondjuk inkább feneketlennek?" Főként, ha „az ember az, akinek múltjáról... szó esik"... És minél mélyebben fürkészünk, minél messzebbre hatolunk és tapogatózunk a múlt alvilágába... kezdeti alapjai annál inkább megmérhetetlennek bizonyulnak, és „mérőónunk elől... mindig újra és tovább húzódnak vissza a feneketlenségbe". „...Vannak feltételes jellegű kezdetek, melyek bizonyos közösség, néptörzs vagy hitcsalád külön hagyományának őskezdetét jelentik... úgyhogy az emlékezetét, ha talán tudja is, hogy a kút mélyének evvel még korántsem ért a fenekére, nemzeti szempontból megnyugodhat, s személyes történeti megállapodáshoz eljuthat efféle őskezdet révén."

Ezekkel a mondatokkal kezdi *Thomas Mann József és testvérei* című regényét. És azután Ábrahámról szól, mint aki *nem a legmélyén, nem egészen a fenekén* van a múlt mély kútjának, de olyan *feltételes jellegű kezdetet* képez, amely egy néptörzs, egy hitcsalád külön hagyománya kezdetét jelenti, és nemzeti vagy személyes történeti szempontból meg lehet elégedni ezzel az eléggé messzi múlttal és lehet *valamiféle őskezdetnek* tekinteni.

A zsidóság mint hitcsalád és mint nemzet *Ábrahámig jutott el*, amikor a múlt mély kútjába belepillantott.

Író, olvasó, üzenet – egykor

Ábrahám nomád volt, aki semmi közvetlen nyomot, történeti lenyomatot nem hagyott maga után. Amit Ábrahám történeteként ismerünk, azt – ki tudja a szájról-szájra továbbmondás hány száz éve után – *Dávid és Salamon uralkodása idején foglalták írásba.* Abban a virágzó korban, amelyhez hasonló nem volt Izrael történelmében. Talán nincs kétségünk afelől, hogy *az író* – akit mi Jahvistának nevezünk – *saját korának és kortársainak akart valamit mondani elbeszélésével.* Valami olyat, ami üzenet a nomád ősatyától a korai királyságban, a fiatal államban élők számára.

Köztudott és elfogadott az Ószövetség és az Újszövetség történeti anyagáról, hogy nem a história érdekelte az elbeszélőket és nem régi események és letűnt korok krónikásai akartak lenni, hanem *hitvallást tenni* és *üzenetet átadni.*

Ha pedig így van, akkor a „mi történt?" és a „hogyan történt?" kérdését mi is másodlagosnak tekinthetjük, amikor alapigénknek és szövegkörnyezetének a fő mondanivalóját keressük. Megelégedhetünk azzal, amit Ábrahám és Lót történetének elbeszélője elmond: Amikor Lót lakóhelyéül a Jordán vidékét választotta, akkor olyan volt az a vidék, mint az Úr kertje, mint Egyiptom földje, azaz virult és termékeny volt. Amikor pedig Ábrahám a pusztulást követő reggel odanézett, akkor már csak füst szállt a föld felett, mint az olvasztókemence füstje.

A hit ősmintája

Ábrahám a hit embere. Ősatyja, ősmintája és példája minden hívőnek. Így mutatja Mózes első könyve, Pál és Luther is. Mi, evangélikusok elsősorban e két utóbbinak az értelmezése felől közeledünk az ábrahámi hitmintához vagy mintahithez. Azaz úgy, hogy szembeállítjuk egymással azt az embert, aki cselekedetekből, saját teljesítménye alapján törekszik Isten előtt igazzá válni, igaznak bizonyulni, és azt az embert, aki hittel elfogadja Isten kegyelmét, amely igaznak minősíti a bűnöst. A megigazulás azonban a késői zsidóság és a késői középkor problémája volt. Így Pál apostolé és Lutheré is. *Lehet azonban Ábrahám hitét a szó egyszerű és elsődleges értelmében venni,* hogy ugyanis a mindennapi életben a holnapot, a jövőt, a túlélést egyedül Istentől várta és kapta, és neki köszönte. Ábrahámnak nem volt bebiztosítva s garantálva a léte és a tulajdona. Ő volt az, akiről utódai vallották: „bolyongó arámi volt az ősöm..." Egyik napról a másikra élt. Abból élt, amit elébe kínált az általa és beavatkozásával még meg nem változtatott természet. Egészen Istenre bízza magát és reménykedik a minden reményt kikezdő látszat ellenére.

Meggyőződésem szerint a szentíró ilyen ábrahámi hitet akar ébreszteni kortársaiban, akik egy jól működő állam biztonságában élnek. Azt a hitet, hogy egyetlen valóság van, amiben bízni lehet, és amire alapozhatja életét és jövőjét az egyes ember és a népközösség, ez pedig: *Istennek teremtő és megtartó jósága, Istennek ígérete és ígéretét megtartó hűsége.* És egyetlen útja-módja van az Istennel való kapcsolatnak, ez pedig: *a hit, a bizalom, a feltétlen ráhagyatkozás.* Akkor is tudatában kell, hogy legyen ennek az ember, ha konszolidált viszonyok között él a királyságban és a kultuszközösségben, és úgy látszik, mintha saját ereje, okossága, tudása, bátorsága, szorgalma és türelme teremtette volna meg élete fennálló és működő kereteit. Ez *az egyik* üzenet.

A másik üzenet az alapigénket megelőző versekben van előttünk, és közvetlen összefüggésben áll tartalmilag alapigénkkel. Arról van szó, hogy Isten azért avatja be Ábrahámot világkormányzó tervébe, és azért nem titkolja el előtte, hogy mit készül tenni Sodomával, mert *arra választotta ki őt, hogy az igazságnak és a jognak megfelelően cselekedjék.* Ha Ábrahám így tesz, akkor teljesíti Isten, amit megígért. A bibliai író emlékezteti az olvasót, hogy a királyság népe ezt a parancsot és feladatot is örökölte az ősatyától, Ábrahámtól. Biztosan elkelt ez az emlékeztetés a dávidi-salamoni erős királyságban. Legalábbis ha elhisszük a későbbi prófétáknak, hogy Jahve és népe viszonya az ősatyák és a pusztában vándorlás korának meghittsége után megromlott. Mert Izrael a föld birtokosaként önhitt, magában bízó és minden sikert magának tulajdonító, Istentől elidegenedett néppé vált. Ennek megfelelően a népközösség tagjai között sem érvényesült a jog és az igazság.

A két üzenet a nomád ősatyáról szóról elbeszéléskötegből a viruló és felfelé emelkedő népközösség vezetőihez és tagjaihoz így szól: a *jövő útja* az Isten irányában való feltétlen *hit és bizalom,* az emberek iránt pedig *a jog és az igazság.*

Az imádkozó hívő: Isten és a világ között – üzenet ma

Alapigénk az Ábrahámról szóló teljes elbeszélésből csupán a Sodoma megmeneküléséért való közbenjáró imádságot foglalja magában. Ebben az imádságban Ábrahám *először* azt kéri és várja Istentől, amit Isten Ábrahámtól és a tőle származóktól: cselekedjék a jognak és az igazságnak megfelelően. Most konkrétan ez azt jelenti, hogy Isten ne juttassa az igaz embert ugyanarra a sorsra, mint a bűnöst. Azaz ne engedje, hogy valaki is ártatlanul szenvedjen. Sőt inkább – s ez már *fokozása* a kérésnek – maradjon

a bűnös is büntetlen, bocsásson meg Isten a bűnös városnak, és hagyja élni tovább a benne lakó igazakért. *Az egész föld bírája csakis igaz ítéletet hozhat, sőt hozzon kegyelmes és felmentő ítéletet.* Szinte a későbbi római jog nagy tétele hallatszik ki belőle: inkább szaladgáljon száz bűnös büntetlen, minthogy egyetlen ember is ártatlanul bűnhődjék.

A bibliai elbeszélés szerint ártatlanul senki sem pusztult el Sodomában. Tehát igaz ítéletet tartott ott az egész föld bírája. Olyan kegyelmes azonban mégsem volt, hogy hat igaznak (Lót, felesége, két leánya és két vője?) kedvéért megbocsásson a városnak.

Ha most belegondolunk *korunk problémáiba és világunk helyzetébe,* és számba vesszük a *természeti katasztrófákat* (földrengés, tűzhányó kitörés, földcsuszamlás, szökőár, árvíz, szélvihar) és *a történelemből ismert* s a mi időnkben végrehajtott büntetőhadjáratokat, népirtásokat, terrortámadásokat, egész társadalmi osztályokat sújtó ítéleteket, haláltáborokat, amelyekben *megszámlálhatatlan ártatlan ember szenvedett,* akkor úgy érezhetjük, hogy nekünk már aligha van bátorságunk ahhoz, hogy Ábrahámához hasonló közbenjárásra vállalkozzunk. Sőt inkább megkísért bennünket a kétely „az egész föld bírája" igazságos ítéletét illetően. És ajkunkra tolul a kérdés: Ki teszi azt, és milyen erők működnek abban, hogy olyan a világ, amilyen – természeti és történelmi katasztrófákkal teli?

Azt kell felelnünk a kérdésre, hogy nem tudjuk. Hitünk megóv attól és megakadályoz abban, hogy azt mondjuk: kicsúszott a világ Isten kezéből, vagy azt: odadobta a gyeplőt a lovak közé, hogy vágtassanak a kocsival árkon-bokron át, akár végül szakadékba zuhanva.

Nem mi vagyunk az elsők, akik ezzel a nehéz kérdéssel vívódunk. Annak pedig kifejezetten örülnünk lehet, hogy *a lutheri teológia* nem kerüli ki a nehéz kérdéseket, és nem is olcsó és felszínes válaszokat kínál. *Luther* vállalta a kritériumot, hogy „aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni." A mélyre szállásból *nagy igazságokat* hoz fel. Jelen témánkat illetően azt, hogy különbséget kell tennünk a Deus absconditus, *az elrejtőzködő Isten* és a Deus revelatus, *a magát kinyilatkoztató Isten* között. Csakhogy ez azt jelenti, hogy Isten kinyilatkoztatásában sem szolgáltatta ki magát minden titkával együtt az embernek. Be kell vallanunk, hogy az elrejtőzködő Isten előtt értetlenül és félve áll a hívő is. Hiszen az elrejtőzködő Isten az *ellenkező látszat (sub contraria specie) alatt működik,* és tőle magától is *idegen tetteket visz véghez (opus alienum).* Ezek láttán az a benyomás ébred, mintha Isten a világnak és az embernek nem Teremtője, megtartója és megmentője lenne, hanem ellensége és elpusztítója. Ilyenkor nagy a veszély, hogy elveszíti az ember a hitét és bizalmát. Ezért Luther arra sürget, hogy a Deus absconditus-tól, az érthetetlen és félelmes Istentől meneküljünk a Deus revelatus-hoz, és *fogjuk szaván és emlékeztessük ígéretére,* amit Jézus Krisztusban adott, hogy ugyanis nem hagy elveszni végleg, sőt senkit sem akar elveszíteni, hanem mindenkit megtartani. Ez az odamenekülés a hit, ami az ellenkező látszat ellenére is bízik.

Nincs olyan alaposan kiépített emberi biztonsági rendszer, amely garantálná megkíméltetésünket a természeti és a történelmi katasztrófáktól. De nincs olyan természeti és történelmi katasztrófa, amelyekből ki ne menthetne, és amelyek ellenére meg nem tarthatna minket Isten.

És most mindezek végiggondolása után mit mondunk, *mire jó a közbenjáró imádság? Történik-e valami általa? Másképpen lesz-e bármi is, mint anélkül lenne?*

Igen. Elsősorban és mindenképpen az *imádkozóban magában.* Az imádság ugyanis összekapcsolja az imádkozót azzal, akihez imádkozik, és összekapcsolja azokkal, akikért imádkozik. Közben pedig az imádkozóban magában *kiegyenesedik a labirintus* (Pilinszky) és felgombolyíthatóvá válik a gubanc.

Az imádságban *elfogadjuk Istent,* és bizalmat adunk neki, akkor is, ha nem értjük, hogy miért nem ítél az egész föld bírája szemünk láttára igaz ítélettel, és hogy miért nem vet véget a tűrhetetlen viszonyoknak, és miért nem áll látványosan az ártatlanok és a szenvedők pártjára.

Az imádságban késszé válunk arra, hogy várakozzunk és reménykedjünk, hogy posztponáljuk vágyainkat. És a jövőtől várjuk azt a beteljesedést, amit a Biblia ígér. Azaz megszabadulást mindattól, ami a jelenben kínoz és elnyerését mindannak, ami a jelenben hiányzik.

Az imádságban *elfogadjuk a másik embert, a többieket.* Szolidaritást vállalunk vele Isten előtt, akár bajban van, akár bűnös. Jót kívánunk neki, nem kevésbé, mint magunknak. Másképpen nem is lehet Isten előtt szóba hozni embertársainkat. S készséggel vállaljuk, hogy tőlünk telhető módon javát, védelmét, biztonságát elősegítjük.

Az imádságban *elfogadjuk a világot* is. Mint ami arra való, hogy megmentessék és megtartassék, és el ne pusztuljon. Észrevesszük benne a szépséget, a jóságot, a jogosságot és az igazságot. Megértéssel elemezzünk és feladatunkként vállaljuk, hogy megmaradását és előmenetelét munkáljuk.

Istent természetesen úgy fogadjuk el imádságunkban, hogy *őt nem akarjuk megváltoztatni.* Hiszen iránta való bizalmunk éppen abban áll, hogy – ha nem is értjük meg, mégis – igazat adunk neki. Embertársainkat és a világot viszont úgy fogadjuk el imádságunkban, hogy *sorsukon és minőségükön javítani szeretnénk.*

Ha ilyen közvetítők és közbenjárók igyekszünk lenni Isten és a világ között, akkor ez *megváltoztat bennünket.* Mégpedig jó irányba. És ha sok ilyen közvetítő és közbenjáró lenne Isten és a világ között, akkor sok minden másképpen történnék; megtörténnének olyan jó dolgok, amik enélkül nem történnek meg, és nem következnének be olyan rossz dolgok, amik enélkül bekövetkeznek.

Az üzenet ma nekünk és általunk ez: az egyetlen szükséges, ami nélkül nem lehet élnünk: a bizalom. Bizalom azirán t, hogy a „valóság végső fokon és alapjában véve rendben van." (Peter L. Berger) Ajándék a bizalom, amit kapunk. Mégis keresnünk is kell. Van, aki nem keresi, és ölébe hull. És van, aki ha nem keresné, sosem nyerné el.

Takácsné Kovácsházi Zelma

BÖJT 6. VASÁRNAPJA (PALMARUM)

• *Zak 9,9–12*

Vasárnap

A vasárnap mindig örömmel teli. A föltámadt Krisztus áll előttünk a verőfényben. Palmarum, a pálmák vasárnapja, a virágok vasárnapja, az önfeledt öröm vasárnapja. Ekkor még nem sejtünk semmit, csak királyt látunk, és futunk elé. Zizeg a csoda, senki nem lepődnék meg, ha a virágok mellett az útszéli kövek is énekelni kezdenének.

Palmarum a gyermekség vasárnapja. A rikoltozásé, a kiabálásé, a furulyaszóé, az alsóruhás táncé, a nagy mondatok vidám skandálásáé. A múlt a hátunk mögött, nem méregetjük ráncos homlokkal a jövőt, teljes erőbedobással veszünk részt ott és akkor abban, ami történik körülöttünk.

Palmarum a győzelem és a megdicsőülés napja. A királyok Királyának, mindeneknek Teremtőjének Jeruzsálembe vonulása. A tömeg ünnepre készült, találkozásra az Istennel, és vágyuk beteljesedett.

Látták és ünnepelhettek. Még a legszegényebb is hozzáadhatott valamit a dicsőség fényéhez: egy virágos faágat, egy inget vagy kabátkát.

Elméletek

Textusunk két-két verse tematikailag és szerkezetileg is két különálló egység. Zak 9,9–10 a Messiás eljöveteléről szóló prófécia, Zak 9,11–12 a 17. versig tartó egység első része, mely az eljövendő üdvösség ígéreteit tartalmazza. Zak 9,13 említi a görögöket, ami arra enged következtetni, hogy e szövegek keletkezésének ideje Kr. e. 333-tól, Nagy Sándor isszoszi győzelmétől (ami után meghódította Szíria-Palesztina egy részét) egészen a Makkabeusok koráig, vagyis a Kr. e. 2. sz-ig bármikor lehetséges.

A textus hátterét a perzsa birodalom összeomlása és a sokat szenvedett zsidóság képe jelenti. A megpróbáltatásokban a messiási uralkodó eljövetele jelentette a reményt. Isten itt egy olyan uralkodót ígér, aki szinte ellenpárja a korabeli dicsőséges királyának. Nem ítélgető, hanem igaz lesz. Nem dávidi harcos-király, hanem Isten szolgája. Mindenkihez jön, és egyetemes békét hirdet. Új korszakot hoz, mely fegyvermentes lesz.

Zak 9,9–10 a prófétai hagyomány utolsó markáns darabja. Itt nemcsak az ószövetségi királyeszme egy újabb értelmezéséről van szó. Azzal, hogy Jézus maradéktalanul megvalósította e próféciát a jeruzsálemi bevonuláskor, világossá tette, hogy mit ért a saját küldetésén.

E próféciát a maszoréta héber és a Septuaginta görög szöveghagyományból ismerjük. A kettő lényegileg azonos, különböző szóértelmezéseik – melyekre a *szavakban* fogunk kitérni – meghatározzák a jövendölés mondanivalóját.

Szavak

A prófécia két fontos dolgot emel ki a *királyról* (9). Először is Messiás-királyról van szó, ugyanis nem véletlenül hangsúlyos a király Jeruzsálemhez kötöttsége. Nem ismerjük a király származását (vajon dávidi sarj vagy sem?), sem azt, honnan jön. Másodszor pedig a király mint uralkodó jelzi, hogy szabadulást hoz az eddigi elnyomók szolgaságából. A király mind a négy jellemzője (igaz, segítséget megtapasztalt, szegény, szamáron ül) Istenre utaltságát, és ebből fakadó uralkodási stílusát emeli ki.

A messiási uralkodó állandó jelzője, hogy *igaz* (9). A korábbi próféciákban ez azt jelentette, hogy a király igazságos lesz népéhez és uralkodásában. Itt maga a király igaz, vagyis az isteni igazság birtokosa.

A *diadalmas* (9) szó szerinti héber jelentése: „a segítséget megtapasztalt", vagyis „akit megsegítettek". A Septuaginta, a Targum és a Vulgata viszont cselekvő alakban fordítják mindezt, arra utalva, hogy a Messiás segítő. A héber megsegített viszont ugyanazt jelöli itt, mint az Isten szolgájáról szóló énekben, vagyis Isten az, aki támogatja küldöttét, ezért képes a Messiás másokon is segíteni.

A héber szó, *alázatos* (9) alapjelentése: „szegény". A Septuaginta, Theodotion, a szír fordítás és a Targum igyekezett árnyalni azáltal, hogy mint „szelíd", „engedelmes", „alázatos" adta vissza a szó jelentését. Mi maradhatunk a szó eredeti jelentésénél, amennyiben a király állapotát (igaz, segítséget megtapasztalt, szamárháton vonul), s nem lelkiségét tartjuk szem előtt. E Messiás a világ szegényei közül való, ami utal arra is, hogy mindent Istentől vár és kap, s nem saját erejére hagyatkozik.

A szamár e korban hétköznapi közlekedési eszköz volt, bár régen az előkelők használták (Bír 5,10; 10,4; 12,14; 2Sám 19,27). E próféciában a harci lovak ellenpárjaként a békés jövetelt személyesíti meg. Zak 9,9-ben nem elhanyagolandó részlet, hogy nem egyszerűen szamárról, de *szamárcsikóról* (9) szól az ígéret. A 2Móz 13,11–16 a szamárcsikót kifejezetten említi az elsőszülöttekről szóló rendelkezésekben, mint amit nemcsak föláldozni, de megváltani is lehetett. Itt tehát a Messiás-király az, aki kiváltja, eloldoztatja, s ezzel a szamárcsikó a majd szabadon bocsátott (reménykedő) foglyok előképévé is válik.

Míg a magyarban *kiirtja* (10), héber szövegben „kiirtom" szerepel, azaz Jahve a cselekvő. A Septuaginta és a szír fordítás egyes szám harmadik személyt használ – „kiirtja", vagyis a Messiás lesz a cselekvő. Az első személy megtöri a próféciát, hiszen eddig a próféta hangját hallottuk, aki hírt ad a jövendő eseményeiről. A héber szöveg ellenben megfelel a prófécia messiásképének, és szövegváltozatként is régebbi.

Efraimot (vagyis az északi izraeli királyságot) immár csaknem négyszáz éve elpusztították (Kr. e. 721; 2Kir 17), de a jövendölésben (10) mint létező és mint Júdával egységes királyság jelenik meg.

A reményt az Istennel kötött *szövetség* (11–12) jelenti,

melynek következtében a zsidók visszatérhetnek hazájukba és élvezhetik a messiási győzelem gyümölcseit. Isten nem felejtkezik el ígéreteiről, bár annak idejéről teljességgel ő rendelkezik.

A zsidó nép történetének kulcsfontosságú kifejezése a *reménykedő foglyok* (11–12). A sokszor legyőzött, szétvert, elhurcolt és szétszórt népet Istenébe, a szövetségbe és az ígéretekbe vetett reménye tartotta meg a megpróbáltatásai közepette. Érdemes itt arra is gondolnunk, hogy az 1Kor 13 végén Pál apostol a reménységet az Isten-kapcsolat három alapjának egyikeként említi.

Mottó

„Mindnyájan örömmel fussunk, mindnyájan jókedvűen fogadjuk és igen ékesen ünnepeljük az ünnepet! Ruháink helyett szívünket terítsük elé, zsoltárokkal, himnuszokkal és hálaadással törekedjünk felé, s szüntelenül kiáltsuk: Áldott, aki az Úr nevében jön! Akik őt áldják: áldottak lesznek! Akik átkozzák: átkozottak." (Aranyszájú Szent János)

A szereplők

„Légy szamárrá... hordozd Krisztust, aki Jeruzsálembe megy! Légy szamárrá gondolatod egyszerűségében, amint az követte a Betfagéba küldötteket, hogy őt eloldják és elvezessék, semmit sem ellenkezve, hanem vezetőinek engedelmeskedve..." (Krétai Szent András)

„Légy útitársa a Győzelmesnek, a tömeggel együtt lengesd a győzelmi zászlókat! Ágak helyett hozd az erényes életet, tedd olajágakká irgalmasságra kiterjesztett kezeidet! Terítsd ruháidat »az eget felhővel betakaró« elé! Nem a testi ruhákat, hanem saját magadat add át hittel az éretted valóban megtestesültnek, öltöztesd föl magad vele mint ruhával, és fogadd őt egészen, aki érted eljött és megy a szenvedésre!" (Krétai Szent András)

„Légy Sionná, légy lelki Jeruzsálemmé, Isten igazi városává, dicsőséges várossá, hogy fogadd a benned lakozó Krisztust!" (Krétai Szent András) Az jön Jeruzsálembe, akit semmilyen hely nem köt. Szentté, az isteni lényeget magában hordozóvá, Isten számára elkülönítetté tesz minden helyet, ahol befogadják. Vendégként érkezik. Önmaga, jelenléte az, amivel gazdagít, megtisztel bennünket. A befogadónak ajándékot is hozott. Szabadon bocsátja a foglyokat, megadja a folytatás és az értelmes befejezés lehetőségét.

Foglyok azok, akik fölött mások rendelkeznek. Akiknek megmondják, akiknek kiadják utasításban, akik nem látnak választási lehetőséget, akik nem hozhatnak döntést lényegi kérdésekben, akik elől elfedték a lényegi kérdéseket, akiket csak a túlélés motivál. Akik egy száraz kútban ülnek, akiknek behatárolt a látóterük, akikhez csak napi két percre süt be a nap, akik szomjúságukban és a sötétben életük értelmét egymás taposásában találják meg.

Minden fogoly szíve mélyén ott lappang a remény, hogy egyszer eljön, aki kihúz a gödörből és fölvisz a fellegvárba, a biztonságba, a tág látótérbe, a víz forrásához és kárpótol. Kárpótol... mert tudtam, hogy fogoly vagyok; mert tudtam, hogy miért; mert víz nélkül akartam élni; mert nem akartam, hogy a dénáromon gazdagodjék más; mert nem akartam felelősséget; mert mégis vártam, hogy bejöjjön hozzám valaki az ajtón. A reményvesztettnek nincs menekülés.

Isten előtt

Örüljön ma mindenki! Jézus halálára készülve, nem egy vagy három évig tartó aszketikus életet élt, melyből minden gyönyörűség kiűzetett. A kánai menyegzőn a vizet borrá, az aggodalmat vidámsággá változtatta. Testet öltött, hogy testében ábrázolja ki az Istent, és hírt hozzon az embereknek az örömről és annak kiapadhatlan forrásáról. Virágvasárnap, a Király érkezése igazi öröm. Végre eljött, akire ősszüleink vártak, végre szemeink láttára teljesedik be egy isteni ígéret az isteni személyben.

Csoda ünnep, amikor az Isten Fia nemcsak közénk jön vagy tanít, hanem maga is részt vesz örömünkben. Lehetőséget ad az ünneplésre. Eleddig mindig továbbállt, látva a lelkesedést az emberek szemében, nem akart ő lenni a középpont, hanem az Atyára mutatott. Jeruzsálembe már úgy vonul be, mint aki láthatóan magában hordozza a Teremtőt, mint akinek föladata Isten szerelmének körbehordozása, megmutatása fáklyaként.

Reveláció. A győztes. A diadalt nyert. A dicsőséges Isten. Jézus bevonulása Jeruzsálembe előképe az utolsó nap világraszóló diadalának. Örüljetek az örülőkkel, sírjatok a sírókkal... ünnepeljétek a győztest, osztozzatok diadalában, mert semmivé váltak előtte a gonosz hatalmak! Ünnepeljétek a szeretet mindent legyőző erejét! Ünnepeljétek Isten hűségét és szerelmét! Ünnepeljétek Atyánkat, akinek szavára lehet építeni, életeket alapozni!

A király nem egy idegen uralkodó. „Királyod", hangzik a próféciában, személyesen neked szánt. Nem mi járulunk elé hosszas időpont-egyeztetések után egy kihallgatás keretében, hanem ő jön hozzánk. S talán a „szövetség véréért" sem csupán áthallás, hanem a nagypénteken fölvállalt és beteljesített prófécia, amikor átfordult minden hagyományos szerep: nem az „életünket és vérünket a királyért" történt, hanem a „Király életét és vérét a népéért".

Szamár, szamárcsikó... A lovas ábrázolás kijárt minden győztes hadvezérnek s királynak. Lovon rögtön előkelőbb hatást kelt az ember, kimagaslik a tömegből. Jézusnak nincsenek lovas ábrázolásai, ellenben egyik első Jézus-ábrázolásunk az, amikor szamárfejjel függ a kereszten. Kívülről a hiteles kereszténység hiábavalóságnak tűnik, s nevetség tárgya, csacsiság, szamárság. Nem könnyű a jeruzsálemi bevonulásnál sem fölismerni, milyen mély bölcsességet, milyen valóságos boldogságot és hűséges szeretetet hozott magával a szamáron ülő. A 21. század

tökéletesre fejlesztette a megsemmisítő kacagást. Már nem harcolunk, már nem győzünk meg, csak kikacagunk, ez éppen elég.

Elveszítettük a kereszténység lényegét, ha már nem tudunk örülni, ha nem tudunk ünnepelni, vagy ha tiszteletteljes státuszunkat becsülik és nincs bennünk szamárság, amit nevessenek, és bolondságunkat bölcsességnek öltöztetjük, ahelyett, hogy bölcsességünk lenne bolondsággá. Ha már a lelkész sem vállalja a szamárságot, akkor kin vonuljon be a Király a virágvasárnapi ünneplő gyülekezet közösségébe?

Nagy Szilvia

FELHASZNÁLT IRODALOM

Ismeretlen szerző beszéde virágvasárnapra. In.: *Az egyházatyák beszédei Krisztus-ünnepekre II.* Jel Kiadó. Budapest, 1996.
Jubileumi Kommentár. Vol. 2. Kálvin Kiadó. Budapest, 1995.
Lakatos László: *Ünnepi könyv. A Bizánci Egyház liturgikus évéhez.* Máriapócs, 1997.
Rózsa Huba: *Örvendezz, Sion leánya, királyod jön hozzád! (Messiási eszme a Zak 9,9–10 alapján).* In.: *Teológus az Egyházban. Emlékkönyv Gál Ferenc 80. születésnapja alkalmából.* Márton Áron Kiadó. Budapest, 1998.
The Interpreter's Bible. Vol. 6. Abingdon. Nashville, Tennessee, 1980.
Várnagy Antal: *Liturgika.* Lámpás Kiadó. Abaliget, 1995.

NAGYCSÜTÖRTÖK

• Lk 22,14–30

A textus a fejezet érdekes módon kivágott szakasza. A lukácsi utolsó vacsora – előkészületek nélküli – leírásához két esemény kapcsolódik: Jézus utalása az árulóra és a tanítványok versengése, amihez Jézus ígérete kapcsolódik a 12 királyi székben ülő tanítványokról. Már ez a tartalmi áttekintés is mutatja, milyen szerteágazó a szakasz. Az igehirdetőnek valószínűleg döntenie kell, hova helyezi a hangsúlyt, illetve a textusnak mely vonalát követve prédikál, és mely vonalat hagyja el. E nélkül a döntés nélkül könnyen felszínes vagy kusza lehet az igehirdetésünk, hisz a széles területen mozgó textus aligha alkalmas arra, hogy minden vonatkozását felölelve prédikáljunk Nagycsütörtök este.

A fenti szempontot figyelembe véve az előkészítő is elhelyez bizonyos hangsúlyokat, és elhagy másokat. Szándékom az, hogy több csomóponton megálljak, és megpróbáljam megfogalmazni a textus adott pontjának lehetséges üzenetét. Nem adok azonban javaslatot az igehirdetés felépítésére vonatkozóan. Azt remélem, a feldolgozás több irányban többféle igehirdetés elkészítésére ad majd indító gondolatokat.

Az utolsó vacsora – Lukács szerint

Könnyen felfigyelhetünk a lukácsi utolsó vacsora néhány külső jellegzetességére: pl. a helykeresés sajátosan történik a vizeskorsót vivő ember alakjával; a tanítványok καταλυμα-t, azaz szobácskát keresnek, a házigazda αναγαιον-t, azaz emeleti, nagy termet bocsát Jézus és tanítványai rendelkezésére. Talán érdemes itt arra is felfigyelni, hogy a lukácsi karácsonyi történetben Jézus καταλυμα-ban születik, és ezzel a különbséggel komoly hangsúlyt kap annak a szertartásnak az ünnepélyes volta, amely az úrvacsora szereztetésének alkalma. A lukácsi sajátságok sorát folytathatnánk, de emeljünk ki most közülük egyet! Lukácsnál Jézus kezdeményezi a helykeresést és a vacsorát, nem a tanítványok emlékeztetik rá. Ez a szempont azért fontos, mert a lukácsi feldolgozásnak egyik legjellemzőbb sajátossága, hogy mindvégig, hangsúlyosan Jézus alakja áll az események középpontjában, méghozzá olyan helyzetben (asztaltársaságban tanítványaival) és olyan atmoszférájú ábrázolásban (a lukácsi utolsó vacsorát ünnepélyes derű hatja át), ahogyan csak ebben a jelenetben látjuk.

Tanítványi közösségben

Szokatlanul emelkedett stílusban szólal meg Jézus a vacsora kezdetén („Vágyva vágytam arra, hogy szenvedésem előtt megegyem veletek ezt a húsvéti vacsorát." 15. v.) „Szenvedésem előtt" – vagyis *utolsó* ez a vacsora. Mint ilyen sajátos hangsúlyt kap. Hangulatát mégsem a szomorúság uralja. Sem Jézusnak a közeledő tragikus eseményektől való félelme és rettegése nem jellemzi, sem a búcsú fájdalma. Ünnepélyes, emelkedett az egész este hangulata, de az „utoljára ülünk egy asztalnál" érezhető ténye nem panaszt, nem az elválás fájdalmát emeli ki, hanem inkább azt érezzük: ez az a közösség, amelynek szeretetteljes, bensőséges légköréből erőt merít Jézus a rá váró események elhordozására. Meghitt, békés, szinte derűs a kép: Jézus utoljára, tanítványai asztaltársaságában.

Az ünnepélyes derű másik forrása az Isten országában ünnepelt húsvétra való utalás (16. v.). Ez a prófétikus mondat végtelenre nyitja a perspektívát: Jézus közelgő halála *átmenet* (a páska eredeti jelentésével összhangban) a halálon és feltámadáson át Isten országába, ahol teljessé válik mindaz, amit töredékes voltában, jeleiben és kezdeményében most megélnek.

Közösség – jelben és valóságban

A másik két szinoptikushoz hasonlóan Lukács sem követi pontról pontra a páska vacsora szertartásának eseményeit, csak bizonyos elemeket emel ki belőle. Mi most a kenyér megtörésére figyelünk. Kézbe veszi, áldást mond, eltöri a lapos, kerek kenyeret, és darabjait osztja a tanítványoknak. A kenyeret ebben a szimbolikus tettben testével azonosítja, de nagyon fontos kiegészítenünk a mondat második felével: azzal a testtel, ami „tiérettetik adatik" (19. v.). Az úrvacsorai kenyér tehát nem egyszerűen Jézus teste, hanem Jézus érettünk odaadott teste. A szétosztott kenyérdarabok mögött Jézus „szétosztott" élete áll. A két kép hitelesíti egymást. Ha a kenyér képe mögött nem áll

ott a másokért áldozott élet, a kép kiüresedik, a szimbólum hamissá válik. E kettőhöz még hozzájárul Jézus igehirdetése is, amelyben szóval és tanítással magyarázta, mit jelent az ő másokért odaáldozott élete.

Hármas egység áll tehát előttünk: a szó, a tett és a jel egysége. A jel mindig túlmutat önmagán. A mögötte álló valóságra utal. Addig él, amíg a mögötte álló tartalom él. Ha pedig továbbolvassuk a 19. verset („ezt cselekedjétek..."), szembetalálkozunk rítus és liturgia igazi szerepével és igazi veszélyével. Mire szólít fel Jézus minden úrvacsorai liturgiában ismételt mondata? Az úrvacsora szertartásának gyakorlására? Bizonyosan. A vele és övéivel való asztalközösség újbóli megélésére? Bizonyosan. A szertartás pontos szavakkal és szabatos mozdulatokkal való elvégzésére? Esetleg erre is. Ám mindezek előtt szó, tett és jel egységben való megélésére. Ilyenformán pedig óv a kiüresedett rítusoktól. Hiába valósít meg egy egyház tökéletes külső rendet, hibátlan liturgiát és makulátlan tanítást. Semmit nem talál meg a Jézussal való közösség erejéből és felemelő voltából, ha elveszti vagy megtagadja azt a készséget, amely Urát nemcsak a jelekben és nemcsak a szavakban, hanem a másokért áldozott életben is kész követni. Jézus a vele megélhető közösség teljességét adja át tanítványainak az utolsó vacsorában. Mit ér a fényesre csiszolt, hibátlan jel, ha nem éljük át a szertartás szimbolikus szintről reális szintre helyeződését?

Egy ember és egy név

Valóságos ünneprontás, ahogyan Jézus az árulóra történő utalással megzavarja a vacsora békéjét és szépségét. Az áruló az asztaltársaságban van („keze... az enyémmel együtt van az asztalon"). Szembetűnő, hogy nincs felzúdulás. Még az izgatott, hitetlenkedő kérdezősködés is elmarad (v. ö. Mt 26,22 és Mk 14,19). Lukács verziója még Júdás alakjára sem mutat rá (v. ö. Mt 26,25). Lukács nem engedi „felnőni" az áruló személyét. (Még akkor is így van ez, ha a következő versek rangvitája kapcsolatba hozható a mégiscsak megbolygatott békével.) Itt nem a botrányon van a hangsúly. Olyan méretű és mélységű események történnek, amikkel szemben eltörpül az a kéz, amely átadja (παραδιδωμι) Jézust az ellenségnek. Nincs szó arról, hogy igazolná Jézus Júdás tettét, sőt a „jaj" (22. v.) szinte átokként hat, de senki sem akadályozhatja meg azt, ami „elrendeltetett" (22.v), mert erősebb a kéz, amely azt elindította, és véghez viszi. Júdások el nem térithetik, legföljebb közreműködhetnek megvalósulásában. Talán ennyi hangsúly elegendő minden kor valamennyi Júdásának. Mert szerepe sohasem nagyobb ennél, amíg tudjuk, ki az, aki az eseményeket elrendelte és véghez viszi. Nem is véletlen, hogy Jézus ebben az összefüggésben az Emberfia névvel illeti önmagát, s ezzel az eljövendő dicsőségre utaló névvel is csak annyi hangsúlyt ad Júdás tettének, amennyit az megérdemel.

Elsők és utolsók

Megdöbbentő, hogy mi minden fér meg az utolsó vacsora asztalánál. Árulás és ingerült civakodás. Hogy finoman szólva különfélék és nem feltétlenül és kizárólag emelkedettek a Krisztus-követés motívumai, az Lukácsnál – azáltal, hogy erre a pontra helyezi a rangvitát szemben a másik két szinoptikussal (v. ö. Mt 20,25–28 és Mk 10,42-45) – hangsúlyt kap. A vita mindenesetre már meglévő, a felszín alatt bujkáló feszültségek kirobbanása. Nem a tanítványi kör a hit és közösség normája, amelyhez igazodnunk jó! Amit Jézus tesz, az a minta! Mit tesz Jézus? Megfordítja a haladás irányát. Felfelé törekszik a tanítvány, lefelé irányít Jézus. Emberi közösségekben „fent" vannak a vezetők. Jézus nem a hierarchiát szünteti meg, nem azt mondja, hogy „mindenki egyforma", hanem az irányt változtatja meg.

A vezető helye „lent" van, mert feladata a közösség szolgálata. Tekintélyt nem az kap, aki rászorítja a többieket a hozzá igazodásra. Nem az, aki hangos és határozott lévén kordában tartja, meginti vagy követésére készteti az embereket. Jézus környezetében a szolgálat ad tekintélyt. A vezető feladata a közösség javának munkálása. A διακονος szó szerepel ezen a helyen. Jézus önmagát is így nevezi. A „fent" lévő ereje mindig ránehezedik a többiekre. Lenyomja őket. A διακονος ereje – a „lent"-ről ható erő – felemel. Ezt a magatartást állítja Jézus mintául, mert ő maga is ezt gyakorolja. A nagycsütörtöki asztal házigazdája, az utolsó vacsora és az úrvacsora Ura nem az asztalnál ül, hanem övéiért cselekszik.

Ez a mindenkori elsők és a mindenkori vezetők dolga Jézus közösségében. Minden másfajta erő lenyom, ez az erő felemel.

Szabóné Mátrai Marianna

NAGYPÉNTEK
• *Lk 23,33–49*

Egzegézis

Talán nincs Jézus életének még egy olyan pontja, amelyről annyi információnk lenne, mint éppen halála. A különböző tudósítások egyrészt egybehangzóan tudósítanak arról, ami történt, másrészt a szerzők szerkesztésében minden tudósítás hordoz valami egyedit és fontosat. A szöveget vizsgálva próbáljuk most megtalálni Lukács szándékát. Miben és miért más Lukács tudósítása, mint a többi tudósítás?

Megfeszítették és csúfolódtak

23,33. A keresztre feszítés eseménye itt is ugyanolyan tömör, mint a többieknél. Mindjárt az elején nyilvánvaló lesz, hogy Jézust gonosztevőkkel együtt feszítik meg (Mk és Mt erről csak később beszél, és ők rablókat említenek),

ez egyben előkészíti a két latorral folytatott párbeszédet is. Ézs 53,12 szituációja elevenedik itt meg. Az „igaz ember" bűntelenül szenved a gonosztevők között.

22,34. A közbenjáró imádság csak Lukácsnál található. A kivégzéseknél általában elhangzott egy imádság, amikor az elítélt a főpap felé fordulva megvallotta bűneit. Itt azonban Jézus imádkozik azokért, akik megfeszítik[1]. A „nem tudják, mit cselekszenek" egyrészt érthető közvetlenül a római katonákra, a kivégzést követelő népre és a vezetőkre, ugyanakkor az ember minden istentagadásának mélysége is ott van ebben a diagnózisban.

22,35–39. A csúfolódó kérdések éle egyre erősödik. Először a „nép választott vezetői" szólítják fel „az Isten választott Krisztusát". A gúny először a messiási várakozáson keresztül kísérti Jézust, utalva egyben Lk 4,3–4-re. A katonák a zsidókirályt teszik nevetségessé, hogy teljes legyen Jézus elhagyatottsága zsidók és pogányok között. Itt kerül fel a felirat is, amikor már a titulus nevetségessé vált. A lator felszólítása pedig tetézi mindezt, amikor tulajdonképpen ezt mondja: Miért nem vagy az, akinek tartod magad[2]!

Jézus mindvégig kitart amellett, hogy a menekülés kívülről, Istentől jön. A mindvégig kitartó Jézusban Lukács az Isten iránti bizalomban minden kísértésben megmaradó „igaz embert" látja. A törvény betöltőjét, akinek joga van bocsánatot kérni ellenségeinek, akinek joga van megbocsátani a hozzá forduló gonosztevőnek és joga van az üdvösség ígéretét kimondani.

Emlékezz meg rólam

23,40–43. A másik lator az istenfélelemről beszél. Ennek gyakorlásaként egyrészt saját bűnét ismeri el, másrészt rámutat Jézus ártatlanságára. Mindez együtt egy kérésben megfogalmazódó hitvallássá lesz: „Jézus, emlékezz meg rólam, amikor eljössz királyságodba." A lator éppen azt vallja meg ezzel a kéréssel, amit a zsidók elutasítottak, tudniillik, hogy Jézus „az Isten választott Krisztusa", akinek hatalma van arra, hogy ebben a kérdésben döntsön.[3]

23,43. Jézus válaszában a különösen hangsúlyozott „ma", az eszkatologikus tartalmat hivatott kiemelni. Arról szól, hogy ez a királyság már most és itt, a haláltusa kellős közepén valóságosan jelen van. Ez a válasz a latort annak a Krisztusnak a védelme és szabadítása alá helyezi, aki már most az Isten kegyelmét gyakorolja, amikor kivégzőiért imádkozik, és megbocsát a gonosztevőnek.

A perikópa középpontjában álló párbeszéd talán ennél messzebb is mutat. Mintha a Jézust kérő lator helye a gyülekezet helyét is kijelölné a történetben. A bűneit megvalló, Krisztus mellett hitet tevő Krisztusban hal meg, és ezzel megkapja az örök életet. Pál keresztről szóló tanítását – *Ha pedig meghaltunk Krisztussal, hisszük, hogy vele együtt élni is fogunk.* (Rm 6,8) – itt Lukács elbeszéli, a passió történetében mutatja be.

Jézus halála

23,44–45. Miközben a vezetők, a katonák, a nép gúnyolódik, a természet eseményei arról vallanak, hogy aki meghal, az Isten Fia. Ámósz próféciájára utal a déli sötétség (Ám 8,9). Ahogyan Betlehemben a fényesség jelezte a születést, úgy itt a sötétség beszél Jézus halálakor (v. ö. 22,53). A kárpit kettéhasadása itt Jézus halála elé kerül.

23,46. Mint Márknál, úgy itt is Jézus hangosan felkiált. De nem Zsolt 22 szavait mondja, hanem Zsolt 31,6. versét idézi. Ez a zsoltár a minden nap elmondott esti imádságot is idézi, amit a templomban 3 órakor felhangzó kürtszó jelzett. Jézus imádságában a megszólítás más, ő az Atyához imádkozik. A kereszten az az imádság hangzik el, amit ebben az órában egész Izrael imádkozik.[4]

Jézus imádsága Lukácsnál így egyértelműen arra mutat, hogy Jézus a halálban is megmarad az Isten iránti bizalomban. Jézus ezzel a mindvégig kitartó, Isten akaratát betöltő igaz ember, aki utat mutat követőinek.

23,47. Ezt erősíti meg a római százados is, aki ki is mondja, amit Lukács a történeten keresztül beszél el. Lukács itt nem követi Márkot, és szövege nem egyezik Mátéval sem, akiknél a százados Isten Fiának (istengyermek) nevezi Jézust. A természet jelei, a kettéhasadó kárpit előkészítik ezt a kijelentést, amely Jézus halálának pillanatában Isten dicsőítése. Hangsúlyt kap itt a látás, mintha többről lenne szó, mint az események szemléléséről.

23,48. A hazatérő, bűnbánatként mellét verő nép megérez valamit a bűntudatból. Hazatérésük azonban csak a városba való visszatérést jelenti. Különbség van itt a százados „látása" és a nép „hazatérése" közt. Nem az ApCsel 2,37-ben olvasható, „mintha szíven találták volna őket" felismerése jellemző erre a tömegre.

23,49. Márk is említi a távolban álló galileai asszonyokat, akiknek távoli szemlélődése nehezen értelmezhető, az események rájuk gyakorolt hatása a szövegből nem derül ki.

Lukács tudósítása Jézus haláláról, mint egy pénzérme, két oldalról mutatja be az eseményeket. Egyrészt kikristályosodik, hogy Jézus az igaz ember, aki egészen a halálba menően tud kapaszkodni az Istenbe vetett bizalomba. Ezzel ő az, aki betölti a törvényt, aki megteheti, hogy a bűnösökért imádkozik, és az őt megvallónak az Isten királyságának ígéretét adja.

Másrészt Jézus halálában az emberhez forduló Isten lesz láthatóvá. A szereplőkön, párbeszédeken, eseménye-

[1] Eduard Schweizer: *Das Evangelium nach Lukas.* NTD Band 3 Vanderhoeck&Ruprecht in Göttingen, 1982. 239. old.

[2] Peter Krusche: *Jesu Kreuzigung und Tod.* Calwer Predigthilfen Band 7. Calwer Verlag Stuttgart, 1968. 196. old.

[3] Conzelmann: *Mitte der Zeit.* Idézi Krusche (ld. fent). 199. old.

[4] Gottfried Voigt: *Der Rechte Weinstock.* Evangelische Verlagsanstalt. Berlin, 1968. 169. old.

ken keresztül Lukács megvallja, hogy Jézusban az Isten vállal sorsközösséget az emberrel. Jézust két gonosztevő közt feszítik meg, imádkozik azokért, akik „nem tudják, mit cselekszenek", megszabadítja azt, aki bűneinek következményeként halálra ítéltetett.

Az igaz ember halála, a benne hozzánk forduló Isten megpillantása istendicséretre indít egy pogány századost, és megrendíti a népet. Lukács tudósításában még a szenvedéstörténetnél is hallhatóan ott van az evangélium. Ahogyan Jézus szenved, amit mond, elvezethet minket, külső szemlélőket odáig, hogy megértsük, ami nagypénteken történt, rólunk szól és értünk történt. Mindezt Lukács nem annyira a teológia nyelvén, hanem inkább elbeszélve, a történteket elmesélve teszi. Tömörsége és sokrétűsége talán a prédikációnk mintája is lehetne.

Gondolatok az igehirdetéshez

Végül is minden ezen múlik. Az Istenbe vetett bizalmon. Azon, hogy úgy éljük-e életünket, hogy nem kapaszkodunk másba, csak ebbe. Jézus kereszthalála megmutatja azt a pontot, ahol nekünk nem sikerül, ahol újra meg újra megbukik az életünk.

Ernst Käsemann egy előadásában Jézus kereszthalálát egyenesen összekötötte az első parancsolattal. „A kereszten látjuk, hogy miről van szó. Istent mindennél jobban félni, szeretni, és bízni benne. Ezt kellene tennünk létünk (Dasein) eseményeinek brutalitásai között. Ezt kellene tennünk a halál kényszerítő valóságában, a megbántottak és megalázottak szégyenében, a vallási türelmetlenkedők közt, a gyengékre figyelve, miközben Isten az arcát elrejti előlünk."[5]

Már csak az a kérdés, honnan vegyünk ehhez bátorságot? Nagypéntek erre is felel. Mert aki meghal, értünk imádkozik. Azokért, akik nem tudják, mit cselekszenek. Nem tudják, amikor lecserélik ezt a bizalmat faragott képekre, mást imádnak vagy másban bíznak. Ő imádkozik értünk: „Atyám, bocsáss meg nekik." A bátorság itt születik, mert az arcát újra meg újra elrejtő Isten itt, a kereszten elrejtőzve, megmutatta igazi arcát[6]. Krisztus betölti azt, amiért jött. Betölti a törvényt, Isten akaratát, az ember teremtettségétől meglevő küldetését. A „Ne legyen más Istened rajtam kívül" parancsára, az „Atyám, a te kezedbe teszem le az én lelkemet!" a válasz.

Nagypénteken törekednünk kell a tömörségre, mondanivalónk koncentrálására. A sok helyen felolvasott passió önmagában is igehirdetés. Talán ne vegyük fel a passió minden szálát, hanem maradjunk meg azok mellett, amelyeket Lukács is hangsúlyoz. Érdemes azt is átgondolnunk, hogy a jelen lévő gyülekezet összetétele hogyan változik ezen az ünnepen.

Bevezetésként a római százados szavaira irányíthatjuk a figyelmet. Ő, aki végignézte, aki „látta" mindazt, ami történt és ezt mondja: „Ez az ember valóban igaz volt." A kérdés, hogy ezt a mondatot hogyan értsük, átvezethet bennünket az igehirdetés első fő részébe.

Emeljük ki, milyen erő van abban, ahogyan Lukács elbeszéli a passió történetét. Jézus, aki igaz emberként mindvégig kitart az Istenben való bizalom mellett, leleplezi az ember lényegét, meghatározottságát. Ugyanakkor azt is megmutatja, hol rejlik Istentől való eltávolodásunk oka. Amire Krisztus keresztje hív, az nem szemlélődés a távolból, hanem a keresztút követése. A mindig, mindenben kitartó bizalom útja. Ugyanakkor a passió afelől sem hagy kétséget, hogy milyen ez az út. Rámutathatunk arra, mennyire távol áll vágyainktól, akaratunktól, terveinktől ennek a keresztútnak felvállalása.

Kövessük ezután végig a két lator és Jézus párbeszédét. A Krisztust megvalló gonosztevő kérésben megfogalmazódó hitvallása, az Isten nélküli ember menekülése. Megvallva, hogy ő segíthet, hagyom, hogy a vele való közösségbe vonjon. A párbeszédben kiderül, hogy Jézus hogyan győzi le az ember keresztúttól való idegenségét, távolságát.

Befejezésként beszéljünk arról, hogyan lehet a passió története a hit bátorságának forrása. Hogyan láthatjuk meg a kereszten meghaló Krisztusban az Isten igazi arcát, és hogyan adhat ez bátorságot ahhoz, hogy bizalmunk akkor is kitartson életünk során, ha az arca éppen nem látható tisztán.

Krámer György

NAGYSZOMBAT
• *Mt 22,31–32*

A gyülekezet számára a nagyhét és húsvét ünnepe talán a legeseménydúsabb idő az egyházi esztendő során. A böjti időszak csúcsát nagypénteken éri el, az új korszak – üdvtörténeti szempontból, de a gyülekezeti élet szempontjából is – húsvétvasárnap kezdődik. Nagyszombat e két jelentős mérföldkő között valahol a senkiföldjén található – legalábbis evangélikus szokás szerint. (Római katolikusok nagyszombat este már a feltámadást ünneplik.) Sok gyülekezetünkben istentiszteletet sem tartanak ilyenkor, s ha mégis, akkor kicsit megilletődött, tehetetlen és bizonytalan a hangulat. A nagypéntek szomorúsága már mögöttünk van, a húsvéti örömhír – *Láttam az Urat!* (Jn 20,18) – pedig még nem hangzott fel ebben az esztendőben. Azonban ez a bizonytalanság, tétovaság önkéntelenül illeszkedik az ünnephez. Jézus meghalt, a sírban fekszik. Hitünk ugyan biztos benne, hogy feltámad, hogy az élet erősebb a halálnál, mégsem nélkülözhetjük ezt a „köztes napot". Hiszen a halál, Jézus szenvedéssel és megaláztatással teli halála, de éppígy szeretteink halála is fájdalommal tölt el bennünket. Valódi a veszteség, megrázó a hiány. Még ha tudjuk, hisszük is, hogy ez nem a végső állapot, a múlandósággal szemben elgyengülünk. „Megvan az ideje a

[5] *Kirchentag Hannover 1967.* Az előadást idézi Krusche (ld. fent). 201. old.
[6] Walter von Loewenich: *Theologia crucis.* Evangélikus Sajtóosztály–Magyarországi Luther Szövetség. 2000. 26. old.

gyásznak és a táncnak" – tanítja a Prédikátor. Emberségünkhöz ez is hozzátartozik: a halálon, főként az igaz ember halálának hírén nem tudunk szenvtelenül átlépni. Nagyszombat azt az időt adja meg számunkra, amiben a fájdalmat élhetjük át, a kérdéseket és kétségeket, a félelmet és a tehetetlenséget. Mindezt nem céltalanul és nem a fájdalomért mint öncélért. Időt kapunk, hogy aztán örülni tudjunk, fellélegezni, meghallani a jó hírt, hogy mozdulni tudjunk a halálhír okozta bénultságból és hinni – a hihetetlent.

Egzegézis

Először vegyük szemügyre a mindössze két versnyi alapige kontextusát! A szűkebb összefüggésben Jézust a szaddúceusok körében találjuk, akik egy fogós kérdéssel fordulnak hozzá: a feltámadáskor kinek a felesége lesz a sógorházasság intézménye miatt hétférjes asszony. Hogy a kérdés nem ártatlan tudakozódás, azt két okból is sejthetjük. Egyrészt azért, mert a szaddúceusok nem hittek a feltámadásban. Így aztán a kérdésnek lehetett egy gúnyos felhangja: „Na látod, Jézus, mennyire ésszerűtlen a tanításod, naiv képzelgés, hiszen még egy ilyen egyszerű esettel sem számol, mint amiről épp kérdezünk!" Másrészt a tágabb kontextus is egész sor „kötözködő" kérdésről tudósít, amellyel Jézust bombázták. Mindez az evangélium utolsó egységében található, tehát a jeruzsálemi bevonulás után, amikor már egyre inkább igyekszik az ellenséges front Jézust sarokba szorítani, s éppígy Jézus szájából is több provokatív beszéd elhangzik. Kiélezett a helyzet, minden szónak tétje van.

Ha másképp is, mint akkoriban, ma is kiélezett helyzettel számolhatunk. A feltámadás sokak számára meseszerű elemnek tűnik, amit nem lehet beilleszteni a tudományos világképbe. Mások számára egyszerűen csak lényegtelen a kérdés, hiszen úgyis csak arról az életről tudunk biztosat, amit itt és most látunk, tapintunk. Ha van is másik, az sem számít. Megint mások üdvözlik a halál utáni élet gondolatát – úgy vélik, kapunk egy új lehetőséget, hogy kijavítsuk hibáinkat újra itt, a földi létben egy másik emberi alakban. Kereszténységünk egy egészen más utat ad – húsvét táján ezen a *más* úton tanulunk járni.

Egy hármas koncentrikus kör közepén áll tehát az igehirdetés alapigéje: a szaddúceusok kérdése, a szenvedéstörténet és a mai kérdések és tapasztalatok kontextusában.

Az ószövetségi túlvilághit nem egyöntetű. Megtalálható a gondolat, hogy az élet csupán a földi évekre korlátozódik, s pozitív végnek az számít, ha valakiről elmondható – mint Ábrahámról – „meghalt késő vénségében, öregen, betelve az élettel és elődei mellé került". Megjelenik a Seol képe is, ez a görög Hádész, az Alvilág vagy Árnyékvilág, ahol a halottak árnyai időznek. Ez nem a pokol, tehát nem a bűnhődés helye, de mindenképp Istentől elhagyatott, elfeledett, itt az Isten-ember kapcsolat teljesen megszűnik. (*Mert a halál után nem emlegetnek téged, ki ad hálát neked a sírban?* Zsolt 6,6)

Csak későbbi gondolat, hogy a halottak feltámadnak „azokban a napokban". Nem önmagában álló tanítás ez, hanem összekapcsolódik Izrael helyreállításával. (ld. Ezékiel látomását a megelevenedő csontokról. A kép az ember feltámadása, de tulajdonképpen a szétszóratásban élő Izrael összegyűjtésének ígéretét adja tudtul a reményvesztett népnek.)

Ahol első hallásra az újra életre keltésről van szó, pl. a zsoltárokban, ott sem mindig a tényleges halál utáni feltámadásra gondolhatunk. Az ószövetségi gondolkodásban a betegség és az életveszélyes állapot olyan, mint a halál. Abból kikerülni, megmenekülni éppolyan csoda, mint a fizikai halálból, s ezért is Istent illeti a dicséret.

Ugyanakkor a halottak feltámasztása mégsem idegen az Ószövetségtől: Illés a sareptai özvegy, Elizeus pedig a súnémi asszony fiát hozta vissza a halálból.

A Jézus-korabeli zsidóság egyes köreiben élénk várakozás élt Illés visszajövetelére. (Mt 11,14; 16,14; 27,47–49)

Mindebből láthatjuk, még a régiek számára sem magától értetődő a feltámadás.

Jézus ebben a kétségekkel teli helyzetben tanít, mégpedig azzal az eszközzel, ami hallgatói számára egyedül meggyőző lehetett. A Tórát idézi, ui. a szaddúceusok számára leginkább Mózes könyvei számítottak tekintélynek. *Én vagyok Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákób Istene.* 2Móz 3-ban Isten két néven nyilatkoztatja ki magát, az idézett mondat is innen való.

Én vagyok. Isten szól önmagáról, így nagy hangsúly van ezeken a szavakon. Többet jelent ez, mint egyszerű bemutatkozást. Isten azáltal, hogy feltárta nevét az embereknek, megszólítható lett, kicsit *kiszolgáltatott* is. Ez a kiszolgáltatottság éppen nagypénteket követően nem üres frázis, hanem tapasztalat.

János evangéliumának én vagyok-mondásai is eszünkbe juthatnak: Jézus az ószövetségi Istenhez kapcsolódik, amikor János tolmácsolásában „bemutatkozik". Ez segíthet minket, az újszövetség népét abban, hogy magunk számára is aktuálisnak érezhessük Isten régebbi önkinyilatkoztatását. Ábrahám, Izsák és Jákób Istene éppúgy a *mi* nagyapáink és apáink Istene is.

Ábrahám, Izsák és Jákób Istene. Az eredeti összefüggésben (2Móz 3) is a folyamatosságra esik a hangsúly: Isten ugyanaz, mint akit az ősatyák is tiszteltek – nem feledkezett el ígéretéről, és népét nem hagyta magára. Jézus egy másik gondolatot emel ki, és épp itt fordítja a szaddúceusok kételkedését a maga hasznára. Ha ugyanis azt mondjuk, hogy a halál után Isten már nem tud az emberről, nem foglalkozik vele, akkor hogyan is érthetnénk másképp a Nevet, mint hogy Ábrahám, Izsák és Jákób élnek?

Természetesen nem biológiai életről van szó. A görög szöveg „ζωντων"-ja a „ζωη" rokona, nem pedig a „βιος"-é. Utóbbi jelentése inkább a megélhetés, életfenntartás, fizikai élet irányába hajlik, míg az előbbi újszövetségi össze-

függésben a teljes életet, üdvösséget, Istennel való kapcsolódásban élt életet jelenti. Ebben az értelemben hallva Jézus szavait eszünkbe juthat az a jánosi gondolat, hogy aki Jézust követi, már ebben a világban belekóstol az eljövendőbe, s „ha meghal is, él" (Jn 11,25). S ennek a másik oldala, hogy aki viszont Isten nélkül jár, annak már földi élete sem teljes, csupán látszatélet, és az örök halált hordja magában.

Gondolatok az igehirdetéshez

Legalább két nagyon különböző irányt vehetünk az igehirdetésben. Egyrészt – mivel nagyszombaton általában a legszűkebb gyülekezeti kör istentiszteleti részvételére számíthatunk – lehet ez egy tanítói alkalom, amelyen megszólalhat a halálról ill. az azt követőkről szóló korszerű, de mégsem polémikus élű tanítás. Hely hiányában csak utalok Hans Küng Credo című könyvére, amely ebben a témában is segítség lehet a felkészülésben.

Másrészt, ha a gyülekezet lelkisége megengedi, időzhetünk nagyszombat légkörében. Ebben az esetben a prédikáció lelkigondozói hangvétele dominál.

A következőkben néhány morzsát kínálok elsősorban a lelkigondozói hangvételű igehirdetéshez:

– A halál félelmetessége részben abból táplálkozik, hogy nem tudjuk, mi lesz utána. Ha aprólékosan kérdezgetünk, mint a szaddúceusok, tényleg nem jutunk messzire. De ha nem is világos annak a másik világnak a kronológiája (mikor van a feltámadás, mindenki számára egyszerre van-e az utolsó ítélet és ha igen, hol várnak addig a lelkek? Mi lesz a testünkkel?), a legfontosabbat mégis tudhatjuk: Isten nem feledkezik el a halottakról. Ha testileg végünk is lesz, Isten számontart, az ő szemében élők vagyunk. Másfajta lét ez, mint amit megszoktunk, de valóságos. Jézus, aki ismeri az elmúlást és az új kezdetet is, adja nekünk a folyamatosságot.

– A Seol képe azt az állapotot jelképezi, amikor Isten jelenlététől távol vagyunk. Ez valóban a halált jelenti. De nem kötődik a fizikai halálhoz, életünk során is megjárunk „poklokat", ismerős a „senkiföldje-állapot". Azonban nem kell ennek így maradni. A feltámadásban való hit arra is biztat, hogy merjünk hinni: Isten jelenléte újra valóság lehet számunkra – akkor is, ha most épp nagyon távolinak tűnik.

– Az apostoli hitvallás „alászállt a poklokra" kifejezése illik kronológiailag nagyszombatra. Jézus még ide, a halottak birodalmába, a reménytelenség helyére is eljött. Ismeri a halálfélelmet és az Isten jelenlétének fájó hiányát. De nem maradt ott – az Erő, ami mögötte áll, magához vonzotta őt, s minket is, ha követjük őt.

– Egy taizéi imádságból: „Jézus, te akkor is itt vagy, ha jelenléted nem talál visszhangra bennünk. Szentlelked által bennünk élsz."

– Még földi életünk során is minden az újrakezdés vágyáról beszél: a növények téli pihenésük után új hajtásokat hoznak. A felnőtt gyermekeiben látja az emberiség halhatatlanságát. Egy-egy kudarc, megfeneklett szituáció arra sarkall minket, hogy újat kezdjünk, s ha lehet, kijavítsuk a hibát. Mi indokolná ezt a vágyat bennünk, ha nem annak az Istennek a lenyomata bennünk, aki újat kezd minden halállal? Nem hangosan, nem szembetűnően. Nem újabb testben, „újabb lehetőséget biztosítva". De csendben, nagyon másként: mint a pillangót nézve sem ismerjük fel az egykori hernyót – valahol mégis megvan a folytonosság. Hitéletünkben ez azt a reménységet jelenti, hogy testi halálunkkal az Istennel való kapcsolatunk nem megszűnik, hanem kiteljesedik, ahogyan Jézussal, az első zsengével (1Kor 15,23) is történt. Nagyszombaton ezért tekinthetünk hálával Jézus szenvedésére és halálára, s ezért örülhetünk előre feltámadásának és az örök élet ajándékának.

Egy lehetséges vázlat

Mélységben és magasságban egyaránt Istennel

1. Emberi mélység-tapasztalataink: szenvedés, halál, kudarc, lezárt életszakaszok.
2. Jézus és a mélység: képek felvillantása életéből és a szenvedéstörténetből.
3. Jézus velünk van a mélységben.
4. Mi is vele lehetünk a magasságban: örök élet reménysége, színről-színre látás.

Zsugyel Adél

HÚSVÉT ÜNNEPE

• *Lk 24,1–12*

Az életet jelentő történet

Az igehirdető közeledése húsvéthoz

A textus utolsó mondata, mely a legrégebbi kéziratokból hiányzik (24,12), pontosan arról szól, amit a mai igehirdetőnek is jó lenne átélnie: „és csodálkozott magában a történteken." Enélkül a csodálkozás nélkül nehéz a húsvéti evangélium hirdetésére vállalkozni. Van-e még bennünk eredeti csodálkozás Isten igéjének elhangzásakor? A nagyünnepi előkészületben jut-e energia és idő arra, hogy rácsodálkozzunk a saját életünkben és gyülekezetünk életében is arra a sok különleges eseményre és fordulatra, amellyel egy-egy élethelyzeten továbbsegített minket az Úr?

Mind az asszonyok, mind a tanítványok nagyon sok általános emberi tulajdonságot mutatnak be a húsvéti evangélium Lukács szerinti közlésében (pl. 24,4; 24,11). Alkalmazkodnak az eseményekhez, és úgy gondolják, minden mehet tovább a szokás, a hagyomány, a „rend" alapján. Különlegesre, átütő erejű változásra vagy merész fordulatra nem számít már senki sem (Lk 24,1). Olyan életérzés

ez, mint amit mi is ismerünk: eltelik nap nap után, és már alig tudunk elképzelni fényt, szokatlan hangot vagy nem várt eseményt. A húsvét nélküli és a húsvét előtti magatartás beszorít minket önmagunk szűk, állóvízhez hasonló életformájába. Hiányzik a mozgás, a tervezés és a távlat esélye is. A szokásoknak megfelelő „illatszerek" előkészítését, a kő elhengerítésének aggodalmát, gondját, a problémázást, tépelődést annál szívesebben felvállaljuk. Sokszor ki is mondjuk érzésünket a körülöttünk élőknek: történhet itt még új, eredeti vagy megmozgató? Változhat itt bármi is?

Út az evangéliumhoz

A húsvétvárás módjára, minőségére érdemes kritikusan gondolnunk. Mit teszünk azért, hogy „húsvét hajnalán" ünnepi eseménnyé válhasson mindaz, ami történni fog velünk? Mennyire készítjük elő gondolatainkat, érzéseinket, önmagunkat arra, hogy elérje életünket az igehirdetés és az istentisztelet eseménye? Elénk kerül-e úgy a sok, régóta ránk nehezedő gond, belülről emésztő sértettség, érzékenység, bennünk megbúvó indulat vagy ellenszenv, hogy fölöttük is felhangozhat a húsvéti evangélium szabadító üzenete? Erről a sajátos húsvétvárásról töpreng Dsida Jenő *Húsvétvárás* című versében:

Sok éve egyszer mentem az uccákon.
Szememből lassan könny hullott az útra,
Könnycsepp és bánat, hervadás, halál –
Sok esztendős könnyek száraz nyomában
az életrekelt nagyszombati Krisztus
kicsi szobámba vajjon eltalál?

Erre a mondatra készülhetünk mi is húsvét közeledtén. Ez a készülődés nem azt jelenti, hogy saját igyekezetünkkel és jó vagy rossz szervezésünkkel kezdünk el számolni és tervezni, hanem várjuk a szabadítás csodáját, rácsodálkozunk az érkező „életrekelt nagyszombati Krisztusra", aki a mi szobánkba is eltalál. Amíg nem jár át minket személyesen is ennek a belső szobának a sajátos levegője, addig mindig a felszínen maradunk, és nem jutunk el a leglényegesebb esemény mélységébe. Csak azt tudjuk felvinni a szószékre meggyőző erővel, amit már átmeditáltunk, memorizáltunk és megküzdöttünk vele úgy, hogy „életté vált" bennünk. Az a legmegrendítőbb kritika igehirdetésünkről, ha nem érzik azt az igehirdető sajátjának. Mintha nem lenne személyesen érintett, hanem csak mondaná és előadná a prédikációt. Húsvét vigíliája felkínálja az igehirdetésre készülőnek a hajnalodásig tartó meditáció mélységét és a valódi közelség felfedezésének megtalált örömét. Nem vezet könnyű út a húsvéti evangéliumhoz! De enélkül az út nélkül nagyon szegények vagyunk. Enélkül az út nélkül kiesünk azok közül, akik akkor tudnak meglepődni és rácsodálkozni az eseményre, Jézus Krisztus jelenlétére, amikor „még magukhoz sem tértek meglepetésükből" (Lk 24,4 Békés Gellért fordítása, 1991.). A túlbeszélt és túlracionalizált előkészületi lépések helyett adjunk lehetőséget magunknak arra, hogy az érzelem, az áhítat és a tapasztalás öröme is segítsen minket a prédikációhoz.

A döntő kérdés

Alapigénk döntő kifejezését megtalálhatjuk – ahogyan azt több írásmagyarázó is megközelíti – a rossz helyen és téves ponton tájékozódó tanítványoknak szegezett, minden korban jellegzetes (közmondásból lett) kérdésben: „Mit keresitek a holtak között az élőt?" (Lk 24,5). De jó lenne az igazi helyszínre, a jó kommunikációra és a hiteles cselekményre rátalálni éppen a húsvéti előkészület folyamán!

Jézus feltámadásának története valamennyi evangéliumi közlés szerint abba a világba érkezik, és ott szólal meg hatalmas erővel, ahol tehetetlenség, erőtlenség, rezignáció és értetlenség fogadja. A húsvéti evangéliumról akkor tudunk megszólalni, ha kilépünk bezártságunkból, és ráébredünk arra a kimondhatatlanul nagy változásra, ami éppen most áll előttünk lehetőségként. A kedvetlenségből jókedvűvé gyógyulhatunk. Az elégedetlenségből – ami mások lelkesedését is folyamatosan összetöri – hálaadásra mozdulhatunk. A szigorú és ridegen komoly tekintet át-

rendeződhet derűs és lélekápoló, vidám arccá. Másokat ébreszteni az tud – még húsvét ünnepén is –, aki megtapasztalja a saját életének ébredését és újulását Jézus Krisztus erejével. Aki tudott egyszer csodálkozni és töprengeni, az most megtalálhatja húsvét örömét és belső energiáját. Milyen fájdalmas az, ha még az ünnepen sem vagyunk képesek a Krisztus színe előtti állapot örömével énekelni és imádkozni! Krisztus feltámadása azt hirdeti számunkra is, hogy lezárult és befejeződött a régi, elmúlt a fájdalom, megtört a halál uralma, az élet győzelmében, a Feltámadott győzelmében élünk. Láttam egy modern oltárképet. A kép közepén a feltámadt Krisztus alakja látható, aki kezében tart egy keresztet. A háttérben, távol ott van a keresztre feszítés régi jelenete, de a kép alján forrásvíz, zöld, friss hajtású növények, gazdag termést mutató szőlőtőke és csordultig teli vizes korsók láthatók. A felirat ennyi: halott voltam, de élek. Alulról induló növekedés és középről áradó fehér fény uralja a képet. Mind a kettő érezhetően szorítja háttérbe a régit, a gonoszság győzelmét a kép hátterében, és hirdeti az életet, a Feltámadott jelenlétét.

A hit és az öröm

A húsvéti hit számára épp az a legdöntőbb fordulat, hogy gyengék, megfáradtak, beletörődöttek és küzdelemre képtelennek látszók épülnek fel és indulnak el Krisztus erejével. Nem lehet elég sokszor kimondani ezt a vigasztalást ma sem. Áldásra, gyógyulásra és megújult lépésekre várók gyülekezete van jelen a húsvéti ünnepi istentiszteleten. Nincs nagyobb üzenetünk ma sem, mint az, hogy minden emberi ügyetlenség, hiba és elbukás ellenére győzött Krisztus, és ezért van jövőnk az „üres sírnál".

Nem árt néhány mondatot Joó Sándor Halálból életbe című, nemrég megjelent igehirdetéskötetének a feltámadásról szóló prédikációjából meghallanunk: „A tanítványok is olyan nehezen jöttek rá arra a boldog valóságra, hogy Jézus föltámadott. Annyira megülte a lelküket a szomorúság, a kétségbeesés, hogy nem fért bele a lelkükbe a szomorúság miatt a nagy örömhír! Csak lassan tudta kiszorítani az örömhír lelkükből a szomorúságot, de amikor föleszméltek, hogy miről is van szó: akkor azután örvendeztek."[1]

Igehirdető mai tanítványok is átélhetjük, hogy az életről szóló húsvéti evangélium kiszorítja lelkünkből mindazt, ami annyira makacsul és keményen eltölti. Az igazi föleszmélés örömöt terem.

Barth mondata is eszünkbe juthat, amikor prédikálunk: „Aki meghallotta a húsvéti örömhírt, az többé nem járhat a társai között tragikus ábrázattal, és nem élhet úgy, mint a humortalan ember, akinek nincs reménysége."[2]

[1] in: Halálból életbe, Budapest, 2001. 146. old.; Az igehirdetés 1951. aug. 19-én hangzott el.

[2] in: Zitate zum Kirchenjahr, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1996. I. 119.

Mozgásra és új lendületre ébreszt minket Krisztus igéje az ünnepen. Nem véletlen hogy szinte mindenütt, a liturgiában és a művészi ábrázolásban is a fény áradása áll a középpontban. Krisztus arcáról indul a fény. Az emberi arcok döbbenetét és csodálkozását pedig mindig meghatározza a húsvétot ábrázoló művészi festményeken a már helyet talált apró, mégis feltűnő, meleg és gyógyító fény. Még csak kezdet, de rárakódik minden arcra. Különlegesen szép ábrázolás az augsburgi mester festménye (1477) a Keresztény Múzeumban, ahol az üres sír körüli asszonyok arcán ugyanaz a tónus látható, mint a háttérben álló, győzelmi zászlós Krisztusén, és ez szinte mozgásba lendíti az egyébként „álló" pillanatot. Aki megáll egy ilyen értékes kép előtt, egyet azonnal megtanul és megérez: elmúlt a fájdalom, és mozgás, illat, friss levegő tölti be a már majdnem a halál uralma alá jutott világot.

Az élet és az öröm

Hogy milyen érzés akár csak egyetlen emberi élet újra felszínre kerülése, azt a február elején a Bódvarákó melletti Rákóczi-barlangban rekedt kutatóbúvár megmentéséért folytatott küzdelem, aggódás és összefogás pillanatai közben tanulgathattuk együtt. A megmentett fiatalembernek egy mondata azóta is a fülemben cseng. Arról beszélt, hogy az orvos és a társak felváltva érkeztek hozzá a „beszorultság cellájába": „az érettem küzdők tartották bennem a lelket!" A szabadulás pillanatában képtelen volt a szavakra.

A húsvéti evangélium arra hív minket ma, hogy tudjunk örülni és legyünk igazán boldogok akkor, amikor Krisztus szabadításából élünk. A halál uralma megtört, és ahogy a legrégebbi énekek is megfogalmazzák, „gúny tárgyává lett" Krisztus diadala által („ein Spott der Tod worden"). Eberhardt Jüngel a hatvanas évek végén prédikált erről az igéről. Egész életünk lehetőség arra – mondta –, hogy a halál gúnyolása benne megvalósuljon. Ez az igazán teremtő és gyümölcsöző munka. Ez történik „mindenütt, ahol a cselekedeteink nem gonoszságok, hanem jó cselekedetek."

Ebbe éri meg erőnket, egész fantáziánkat és a teljes értelmünket befektetni. Ahol ugyanis a halált kigúnyolják a földön, ott nem csak Isten csodálatos napja valósul meg, hanem számunkra is megkezdődik egy boldog idő. Boldog, mert felszabadultan lehetünk vidámak, és csak azon lehet így nevetnünk, amitől egy bizonyos távolságra (Abstand) kerültünk. A húsvéti nevetés és öröm azt jelenti, hogy a Feltámadottba vetett hit közénk és a halál közé távolságot teremtett, egy megmentő távolságot, amely többé nem szüntethető meg a saját halálunkban sem, mert Isten áll ott.

Így érthető számunkra ma is Luther sok énekének különlegesen örömteli és diadalmas megformálása, amikor a halálon győztes Krisztust magasztalja:

„Krisztus halála a halált Elnyelte, megcsúfolta.
Halleluja!...
Nagy örömmel vígadozzunk Jézusunk győzelmében!...
Bűn éjjelének vége!"[3]

Ha odaállunk az asszonyok mellé, és arra gondolunk, hogy mennyire nehéz a feltámadás üzenetét elfogadni, és küldetésünkben mások számára is elfogadhatóként meghirdetni – jó helyen állunk. Meg lehet tanulni azt, amit a mellettük álló két férfi igehirdetése normát adó módon tett meg: Jézus igehirdetésére emlékeztetni, üdvözítő szavára tanítani, és ezzel egyedül ezt tenni eszközzé. Azt az utat kell megtalálnunk húsvétkor, amelyen be tudjuk fogadni Jézus Krisztus „önmagát magyarázó, értelmező és felkínáló" szavát. Ez a szó válik életté és igazsággá a Szentlélek erejével úgy, hogy még azok is hirdetőivé válnak, akik üres fecsegésnek tartották (11. vers), vagy az is, aki „elment, és csodálkozott magában a történteken" (12. vers).

A feltámadt Krisztus színe előtt életörömre, életújulásra és életcélra találhatunk. Erre nyílik az ajtó, vagy egy hasadéknyi rés hit által számunkra a húsvéti evangélium szívünkben történő újrahallgatása által.

Így nem emlékezünk csupán, hanem élünk belőle.

Szabó Lajos

HÚSVÉT 2. NAPJA
• *Lk 24,36–45*

Az alapige

A sírhoz látogató aszzonyok tanácstalansága és félelme, Péter csodálkozása, az emmausi tanítványok vitatkozása és a nagyobb tanítványi kör rémülete mind a feltámadás tényét támasztják alá. A valóságos történésre valóságos emberi válaszok születnek. A Lukács szerinti evangélium záró fejezete Jézus feltámadásáról szól. Az evangélista három történet (asszonyok a sírnál, az emmausi tanítványok, Jézus megjelenik a tanítványoknak) közlésével „bizonyítja be" a feltámadás valóságát. A bizonyítás két síkon történik: a meggyőzésre és megnyugtatásra szoruló ember bemutatásában és az élő Krisztus vigasztalásában.

„Miközben ezekről beszélgettek..." Az alapige kezdő sora is jól érzékelteti a két szakasz összetartozását. Az emmausi tanítványok beszámoltak a nagyobb tanítványi körnek, hogy a velük haladó miként magyarázta el az írások beteljesülését. Sőt a velük történt első csodát is elbeszélték: felismerték (επεγνωσαν aor. pass.) Jézust a kenyér megtörésében.

A második versben (37.v.) az evangélista bemutatja a meggyőzésre és a megnyugtatásra szoruló embert (tanítványok): „Azok megrettentek (πτοηθεντες) és félelmükben (εμφοβοι) azt hitték..." Ezt követően Jézus elkezdi a meggyőzés és a vigasztalás bizalmat ébresztő munkáját, melynek során folyamatosan szembesülnie kellett a tanítványok vegyes érzelmeivel („Mikor pedig még mindig nem mertek hinni örömükben, és csak csodálkoztak..." 41. v.). Ő azonban egyre közelebb ment a tanítványokhoz...

A 39. verstől egyértelműen Jézus meggyőző és vigasztaló munkája kerül a középpontba (pasztoráció). Ha nagyobb összefüggésbe helyezzük igeszakaszunkat, akkor azt mondhatjuk, hogy ezekben a versekben valójában a karácsony csodája ismétlődik meg: A teremtő Isten, aki sokak számára teljesen ismeretlen volt, Jézus Krisztusban láthatóvá, érzékelhetővé és hallhatóvá vált. Jézus ebben a történetben a következőképpen szólítja meg a tanítványokat: „Nézzétek meg..." (39. v.); „Tapintsatok meg, és lássátok..." (39. v.); „Majd így szólt hozzájuk..." (44. v.). Jézus ezeken a verseken keresztül a feltámadás titkában jeleníti meg azt az üzenetet, amely születésekor is elhangzott: Itt az Isten köztünk.

A 39-43. terjedő versekben Jézus úgy mutatja be önmagán a feltámadás jeleit, mint amelyek által nem eltörölni, hanem beteljesíteni akarja a kereszt botrányát és az emberréválás csodáját. „Nézzétek meg a kezemet és a lábamat, hogy valóban én vagyok."; „Elvette és szemük láttára megette."

44-45. versekben Jézus szintén a beteljesedésről szól. Azoknak az igéknek a beteljesedéséről, amelyek róla szólnak, és amelyeket megírtak Mózes törvényében, a próféták könyvében és a zsoltárok könyvében.

A kijelölt igeszakasz legvégén egy fordulatot jelentő kifejezéssel találkozunk: τοτε διηνοιξεν αυτων τον νουν. Egyszerre valami megtörtént és valami elkezdődött. Jézus bizonyossá tette őket, hogy ő a feltámadott Úr. Ezt a bizonyosságot ajándékba adta a vigasztalás igéjével és azzal, hogy értelmüket megnyitotta. Késszé tette őket arra, hogy általuk továbbra is jelen legyen a meggyőzés és a vigasztalás szavával a hirdetett igében és a kenyér megtörésében.

Gondolatok az igehirdetéshez

Szinte kitörölhetetlen az az általános emberi vélekedés, hogy a hit valami olyan eszköz vagy képesség, amellyel a racionalitáson túli dolgokat igyekszik az ember kisebb-nagyobb sikerrel megragadni. Mindaz, ami túl van a racionalitáson, az a hit dolgaihoz tartozik... Mintha a racionalitás egy hatalmas falat szimbolizálna, amely mögé el vannak rejtve a hit dolgai. A természettudományok fejlődésével ezek a dolgok egyre jelentéktelenebbé válnak, és a képzelt fal növekedésével az ember lassan elhiszi, hogy a fal nem az értelmének, hanem egész életének a határát jelenti. A hit minden szempontból képtelenséggé válik a számára.

A Jézust körülvevő tanítványok szintén képtelenségnek és botrányosnak érezhették azt, amit a hitük megpróbált megragadni, de egészen más okok miatt. Ők a hit titkát nem úgy élték át, mint amely a racionalitáson *túli* dogokat

[3] Evangélikus Énekeskönyv, 215. ének részletei

igyekszik megragadni, hanem amely a racionalitás *innenső* oldaláról kéri a bizalmas választ. Az Atya Jézus Krisztusban emberré lett. Szeretetével nagyon közel jött az emberhez. Néha talán a tanítványok úgy érezték, hogy Isten túl közel jött hozzájuk. Hihetetlen mélységekbe *szállt alá* értük és minden egyes teremtményéért. Amikor a feltámadott Krisztus megjelent a tanítványoknak, erről tett bizonyságot.

Jézus meggyőzte és megnyugtatta a tanítványokat a békesség köszöntésével. A kereszthalált szenvedett és feltámadott a leghétköznapibb köszöntéssel belépett a tanítványok közé: „Békesség nektek!" Van valami különös feszültség abban, hogy a feltámadott ezzel a természetességgel megjelent. A köszöntésében a „mit" mellett itt legalább olyan hangsúlyos a „hogyan". Jézus megjelenésében eltűnik a sokak által képzelt szakadék a csodálatos gyógyu- lások és a kereszt botránya között. Jézus természetes megjelenésével maga hirdeti küldetésének teljességét, és egyben azt az igényét, hogy a tanítványok leendő bizonyságtétele is szerves egységet alkosson az ő küldetésével.

Jézus meggyőzte és megnyugtatta a tanítványokat azzal, hogy ugyanúgy ahogy korábban, most is magára vette kétségeiket és félelmeiket. A Feltámadott közelében a kereszt ajándéka tovább él. A tanítványok számára Jézus hosszútűrése és figyelme az első bizonyítéka annak, hogy ő valóban a Mester. Csak ez után jönnek a látható jelek.

Jézus meggyőzte és megnyugtatta a tanítványokat a látható jelekkel. Mintha a Feltámadott megfeledkezett volna magáról, olyan mélységekbe száll le csak azért, hogy meggyőzze a tanítványokat: „Van-e itt valami ennivalótok?". Sokszor idegesítően szárazzá váló és mások megítélésére használt „hitcikkelyünk" itt valóban élő valóság: Isten az, aki felénk jön, aki megajándékoz bizalmával. Nem mi vagyunk azok, akik a kezdő lépést megtesszük, hanem ő. Meggyőző és megnyugtató közeledésével. Ezzel a közeledéssel akarja ünneppé tenni húsvéti istentiszteletünket és minden egyes napunkat, amikor bezárt ajtók mögött félelmeink és kétségeink, vagy éppen tanácstalanságunk erőt vesz rajtunk.

Joób Máté

Imádságok a *Visszhang* című kötetből*

VÁROM A TAVASZT

Uram! Zord, fagyos hónapok követték egymást, s mindig korán ránk hulltak az est árnyai. Nagyon vágyom a fény, a te jelenléted sugara és a melengető napsütés után. Szívem megtelik hálával, mikor látom a tavaszi kert éledését. Mennyi színért, illatért, formáért mondhatok köszönetet, Uram! A hóvirágok fehérsége, a sáfrányok sárgája, kékje, később a tulipánok feslő bimbója, a zsendülő fű és a fák zöldje, mind-mind megörvendeztet. A tavaszi szellő jácintok, nárciszok, gyöngyvirágok illatát hozza felém. Pattanni kész rügyekkel teli az öreg cseresznyefa, s mikor kibomlik virága, szorgos méhek lepik el. Ámulok jóságodat látva, dicsérem nevedet. Magasztallak a kontrasztért, hogy ebben az időben hangzik a keresztről szóló evangélium. Pálmák, virágok köszöntése helyett tűröd a töviskoronát, a kereszt kínjait. Éled a természet, s te leteszed értünk életed. Várom a tavaszt, mert halál feletti győzelmed bátorítja meg szívemet. Csízek, cinkék, pintyek, rigók csivitelésében is hallani vélem az üzenetet: valóban feltámadt az Úr!

Köszönöm, Uram, az újuló természet csodáját. Köszönöm Jézus diadalát s hogy ő életújulást adhat nekem is.

FELTÁMADOTT

Zárt ajtók
széttört remények
Sötét konok csönd
már minden mindegy
vége
nem!
talán mégsem –
még csak most kezdődik –
valami
valaki –
nem adja fel!
Sziklahasadéknyi pirkadat
boldog bizakodás
életre tárt kapu
Feltámadott!

* *Visszhang*. Imádságok, olvasmányok. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 2001. Szerk.: Szabó Lajos.

Kedves Olvasó!

Márciusi számunk Kitekintés rovatát ajánlom először figyelmébe. Németh Pál *iszlámról* szóló, nagyobb terjedelmű tanulmányát három részben fogjuk közölni, most az első részt olvashatja. Örömmel adom hírül, hogy hosszabb szünet, különféle akadályok és nehézségek után újra útnak indul az *Egyházi világhíradó*. Nagy Szilvia, a Hittudományi Egyetem PhD ösztöndíjasa az új gazdája ennek a sokak által kedvelt, nemzetközi és ökumenikus kitekintést nyújtó híradónak.

A tanulmányok között Németh Dávid professzor habilitációs munkájának egy érdekes és aktuális részletét közöljük, a *közoktatás és vallásoktatás* viszonyáról. Figyelő rovatunk beszámolót közöl a *börtönlelkészi* szolgálatról. Olvashatják a január 8-án, egy kelenföldi összejövetelen közzétett és egyházunkban azóta különféle módon terjesztett iratot, *Egyházunk mai fogsága* címmel. Megemlékezünk *Leskó Béláról* és búcsút veszünk *Lampérth Gyula* igazgató úrtól.

Az igehirdetési előkészítőket ezúttal az Evangélikus Hittudományi Egyetem *gyakorlati tanszékének* munkatársai készítették.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Márciusi számunk szerzői

Bízik László lelkész – Budapest
Jancsó Kálmánné tanár ny. igazgató – Győr
Joób Máté lelkész, PhD ösztöndíjas – Budapest
Krámer György lelkész, PhD ösztöndíjas – Pilis
Nagy Szilvia PhD ösztöndíjas – Budapest
Németh Dávid ref. teológia professzor – Budapest
Németh Pál ref. lelkész – Budapest
Németh Zoltán lelkész – Bánk
Pósfay György lelkész – Genf (Svájc)
Szabó Lajos teológia professzor – Budapest
Szabóné Mátrai Marianna lelkész, felelős szerkesztő – Budapest
Takácsné Kovácsházi Zelma lelkész – Budapest
Zsugyel Adél PhD ösztöndíjas – Budapest

Lelkipásztor
Evangélikus Lelkészi Szakfolyóirat

Megjelenik havonta
Felelős szerkesztő: Szabóné Mátrai Marianna, 1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3. Tel.: 469-1050
e-mail: mariann.matrai@lutheran.hu
A szerkesztés munkájában a szerkesztőbizottság vesz részt.
Olvasószerkesztő: Laczi Roland. Műszaki szerkesztés és borítóterv: Galgóczi Andrea.
Tördelés: Rezessy Szabolcs.
Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./Fax: 317-5478
e-mail: sajto.osztaly@lutheran.hu
Felelős kiadó: Kendeh K. Péter mb.
Egy szám ára: 480 Ft. Előfizetési díj 1 évre: 5760 Ft
Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt) évi 9900 Ft,
egyéb külföldi országokba 10 900 Ft.
A borítón: A *Jó Pásztor* című kép látható Kővágóörsről. A fotót Molnár Géza készítette.
Nyomdai kivitelezés: ETO-PRINT Kft. Felelős vezető: Balogh Mihály
ISSN 0133-2821